

Mülkiye Dergisi

eleştirel bir sosyal bilimler dergisidir.

2017 41(4)

Mülkiye Dergisi

Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yayın Organı

Sahibi

Erdal Eren

Genel Yayın Yönetmeni - Editör

Meltem Kayıran

Editör Yardımcıları

Recep Aydın

Nail Dertli

Yazı İşleri Müdürü

Esra Sarioęlu

Koordinasyon

Nurettin Öztatar

Yönetim Yeri

Konur Sokak No: 1 06640 Kızılay / ANKARA

Tel: (312) 418 55 72 - 418 82 98

Faks: (312) 419 13 73

mulkiyederigi.org - e-posta: mulkiyederigi@mulkiye.org.tr

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Ergin Şafak Dikmen

Dizgi

Nail Dertli

Web Sayfası Sorumlusu

Cem Akın

Baskı

Bizim Büro Matbaacılık ve Basımevi

1. Sanayi Caddesi Sedef Sokak No: 6/1

İskitler-Ankara

Basım tarihi:

01.12.2017

Kış 2017 41(4)

Mülkiye Dergisi, yılda dört sayı olarak yayımlanan hakemli bir dergidir, Yayın Etiği Komitesi (COPE) üyesidir ve TÜBİTAK-ULAKBİM, ASOS Index ile EBSCO-Political Science Complete veritabanlarınınca taranmaktadır.

DANIŐMA KURULU

Fethi Açıkel (AÜ SBF)
Mehmet Ali Ađaođulları (AÜ SBF)
Sina Akőin (AÜ SBF Emekli)
H Faruk Alpkaya (AÜ SBF)
Kerem Altıparmak (AÜ SBF)
İlker Ata (Viyana Üniversitesi)
Suavi Aydın (Hacettepe Üniversitesi İletifim
Fakóltesi)
Ahmet Murat Aytay (AÜ SBF)
Korkut Boratav (AÜ SBF Emekli)
Meral Özbek Bostancıođlu (MSGSÜ Fen
Edebiyat Fakóltesi)
Gamze avdar (Colorado Eyalet
Üniversitesi)
Nur Betöl elik (AÜ İLEF)
Gölten Demir (Marmara Üniversitesi,
SBMYO, Dış Ticaret Bölümü)
Yücel Demirer (Kocaeli Üniversitesi İİBF)
Bölent Duru (AÜ SBF)
Nilgün Erdem (AÜ SBF)
Korkut Ertürk (Utah Üniversitesi)
Aslı İğsız (New York Üniversitesi)
Cevahir Kayam (İstanbul Üniversitesi AİİTE)
Uygur Kocabaőođlu (İzmir Ekonomi
Üniversitesi)

Levent Köker (Atılım Üniversitesi)
Ahmet Haőim Köse (AÜ SBF)
Bilsay Kuru (AÜ SBF Emekli)
Ahmet Makal (AÜ SBF)
Kerem Öktem (Oxford Üniversitesi)
Őennur Özdemir (AÜ SBF)
Alev Özkazanç (AÜ SBF Emekli)
Maria Pia Pedani (Venedik Ca' Foscari
Üniversitesi)
Türkan Sancar (AÜ HF)
Ömür Sezgin (AÜ SBF Emekli)
Sinan Sönmez (Atılım Üniversitesi
İşletme Fakóltesi)
Belkis Ayhan Tarhan (Lefke Avrupa
Üniversitesi)
Erel Tellal (AÜ SBF)
Taner Timur (AÜ SBF Emekli)
Göluy Toksöz (AÜ SBF Emekli)
İlhan Uzgel (AÜ SBF)
Galip Yalman (ODTÜ İİBF)
Yavuz Yaşar (Denver Üniversitesi)
Aybige Yılmaz (Kingston Üniversitesi)
Filiz ulha Zabcı (AÜ SBF)
Erik Jan Zürcher (Leiden Üniversitesi,
Bölge alıőmaları Enstitüsü)

YAYIN KURULU

Gölseren Adaklı
Ferda Dönmez Atbaőı
Serdal Bahçe
Nazan Bedirhanođlu
Can Umut iner
Cengiz Ekiz

Benan Eres
Ceren Ergenç
Nizam Önen
Esra Sarıođlu
Onur Can Taőtan
Zafer Yılmaz

İçindekiler

Yeni Sayıda... - 1

Makale

Ötekinin İmgesiyle Karşılaşma ve İzleyicinin Etik Sorumluluğu: Alan Kurdi İmgesi Üzerine Eleştirel Düşünceler - 3

Tuğba Taş

Kaybolan Anlamı Ararken: Arendt'in Düşüncesinde Öznellik - 29

Selbin Yılmaz

Uyuşmazlığın Politikası: Kamusal Alan ve Kalabalıklar - 55

Zeliha Dişci

Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği- 75

Asmin Kavas

Sayı Tanıtımı

Mülkiye Dergisi 42(1)

Karl Marx ve Ekonomi Politğin Eleştirisinin Bugünü -113

Mülkiye Dergisi Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları - 116

Yeni Sayıda...

Mülkiye Dergisi'nin 2017 yılının son sayısı sosyal bilimlerin ve ülke gündeminin nabzını tutan yazılarla karşınızda. Bu sayımızda da önceki sayılarımızda olduğu gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarından eleştirel yazılara yer veriyoruz.

Dergimizin ilk makalesi Tuğba Taş'ın kaleme aldığı "Ötekinin İmgesiyle Karşılaşma ve İzleyicinin Etik Sorumluluğu: Alan Kurdi İmgesi Üzerine Eleştirel Düşünceler" başlıklı çalışma. Makale, Suriye'deki savaştan kaçan göçmenlerin en açık görüldüğü dramlardan birine ait bir çocuğun, Alan Kurdi'nin, "ikonik hale gelen" fotoğrafı bağlamında özne ile izleyici arasında kurulabilecek etik ilişkinin sınırlarını sorguluyor. Taş, Alan Kurdi'nin fotoğrafının medyada insanlıktan çıkarılmış bir öteki olarak çerçevelenmemiş olmasına rağmen habere yapılan ırkçı, ayrımcı yorumların nedenlerini araştırıyor. Taş, medyanın mültecilere yönelik olarak daha önce yaptığı haberlerin, izleyicinin kalıp yargılarının oluşmasında nasıl etkili olduğunu gözler önüne seriyor.

Selbin Yılmaz, "Kaybolan Anlamı Ararken: Arendt'in Düşüncesinde Öznellik" başlıklı makalesinde Hannah Arendt'in siyasal eylem bağlamında sorunsallaştırdığı özneyi ve öznelliği, egemenlik ve soyutluk sorunsalı üzerinden tartışıyor. Yılmaz, "Neden eyleyemiyoruz?" sorusu ile başladığı makalede, Arendt'in Batı siyaset felsefesi ile hesaplaşmasına ve tarihsel düşünce yolcuğuna da değinerek yaptığı analizde bizleri politik olanı yeniden düşünmeye çağırıyor.

"Uyuşmazlığın Politikası: Kamusal Alan ve Kalabalıklar", başlıklı makalede Zeliha Dişçi, genellikle özdeşleştirilen kamusal alan ve politika kavramları arasındaki ilişkiyi ele alarak kamusal alanın politika için ontolojik bir koşul olup olmadığı sorusunu yanıtlamaya çalışıyor. Makalede polis-oikos, kamusal-özel olan gibi ikiliklere değinilerek bu ikiliklerin politikayı kamusal alana tahsis etmeye nasıl olanak sağladığı gösterilmeye çalışılıyor. Jacques Rancière'in polis ve politika tartışmasından hareketle "modern dönemin başlangıcında kamusal alanın boşalması olarak sunulan gelişmelerin, bu bağlamda politikanın kendisini kalabalıklar eliyle farklı bir şekilde duyuruşu olarak görme"nin mümkün olduğu sonucuna ulaşılıyor.

Bu sayıda yer alan son makale ise Asmin Kavas'ın "Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği" başlıklı makalesi. Kavas, belediye hizmetleriyle seçmen davranışı arasındaki ilişkiyi kuramsal olarak ve Ankara'nın Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyelerinde yaptığı alan araştırması ile ele alarak analiz ediyor. Belediye hizmetlerinin yerel seçimlere olan etkisinin genel seçimlere olan etkisiyle birlikte ele alındığı çalışmada, hangi hizmetlerin seçmenin tercihinde etkili olduğu ve hangi faktörlerin seçmenin oy verme kararına tesir ettiği gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılıyor.

Bildiđiniz gibi Mülkiye Dergisi, 1965'ten bu yana düzenli olarak çıkan eleştirel bir sosyal bilimler dergisi ve yayınladığımız bu sayıyla birlikte 52. yılını dolduruyor. Dergimiz, ülke gündemini ve akademik tartışmaları yakından izleyen politikası gereği akademik makalelerin yanı sıra yorum, kitap tanıtımı, söyleşi gibi bölümlere de yer veriyor. Dergimizin zenginleşmesi ve gelişmesi için her konuda vereceğiniz yazılarınızı ve önerilerinizi bekliyoruz. Sonraki sayımızda ele alacağımız temanın yazı çağrısını dergimizden ve web sayfamızdan izleyebilir, tema dışı konularda da makalelerinizi, yorum yazılarınızı ve kitap incelemelerinizi gönderebilirsiniz.

Son olarak dergimizin bu sayısının yayına hazırlanmasında görev alan Nail Dertli ve Recep Aydın'dan oluşan editöryel ekibimize, derginin sekretaryasını ve koordinasyonunu özveri ve titizlikle yürüten Nurettin Öztatar'a, yazarlarımıza, makaleleri değerlendiren hakemlerimize ve bu sayının hazırlanmasına katkıda bulunan Yayın Kurulu üyelerine Mülkiye Dergisi adına teşekkür ederim.

Yeni sayıda görüşmek dileğiyle...

Meltem Kayıran

Ötekinin İmgesiyle Karşılaşma ve İzleyicinin Etik Sorumluluğu: Alan Kurdi İmgesi Üzerine Eleştirel Düşünceler

Tuğba Taş, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi,
e-posta: tugbakanli@yahoo.com

Özet

Bu makalede Suriye'deki savaştan kaçarak Bodrum'dan Yunanistan'a geçmeye çalışan ailesiyle birlikte bindiği lastik botun devrilmesi sonucu hayatını kaybeden üç yaşındaki Alan Kurdi'nin ikonik hale gelen fotoğrafı bağlamında, fotoğraflanan özne ile izleyici arasında kurulabilecek etik ilişkinin sınırları sorgulanacaktır. Bu ilişki Fransız düşünür Emmanuel Levinas'ın "ötekinin yüzü" kavramı çerçevesinde tartışmaya açılacaktır. Levinas'a göre "ötekinin yüzü", bizi etik bir duruşa davet eder ve "öldürmeyeceksin" buyruğunu beraberinde getirir. Judith Butler, Levinas'ın "öteki" kavramını savaşa ilişkin fotoğraflara tercüme eder ve fotoğraftaki yüzün izleyiciden etik bir duruş talep ettiğini öne sürer. Öte yandan Butler ötekinin medya tarafından insanlıktan çıkarılacak bir tarzda çerçevelenmesiyle bu talebin geçersiz kılındığının altını çizer. Alan Kurdi'nin fotoğrafı medyada insanlıktan çıkarılmış bir öteki olarak çerçevelenmemiş gibi gözükmemektedir, buna karşın haberlerin okuyucu yorumları kısmında ve online fikir paylaşım platformlarında ırkçı, ayrımcı yorumlar yapılmıştır. Çalışmada özellikle bu yorumlar analiz edilerek izleyicinin Levinas'ın etik duruş talebine yanıt vermemesinin nedenleri tartışılacak; izleyicinin fotoğrafı yorumlama tarzının temelinde sadece tekil bir görüntünün değil, bu görüntünün alımlandığı bağlamı önceleyen, mültecilere ilişkin haberlerdeki mülteci karşıtı çerçevenin etkili olduğu savunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Alan Kurdi, Emmanuel Levinas, Judith Butler, fotoğraf, acının imgesi.

Facing the Image of Other and Ethical Responsibility of the Audience: A Critical Reflection on the Image of Alan Kurdi

Abstract

In this paper, the boundaries of the ethical relationship between the photographed subject and the audience will be questioned in the context of the iconic photograph of Alan Kurdi, aged 3, who lost his life as a result of the tire overturning with the family running from Bodrum to Greece, escaping from the war in Syria. This relationship will be examined within the framework of French philosopher Emmanuel Levinas' concept of "the face of the other". According to Levinas, the face of the other invites us to

an ethical stance and says “do not kill me”. Judith Butler translates Levinas’s concept into war photographs and claims that the image of the face of the other demands an ethical stance. But in the case of media framing dehumanizes the other, this demand is invalidated. However, even though it seems that Alan Kurdi was not framed as dehumanized other in the media, it is noteworthy that some audience wrote racist, discriminative comments about the photograph on the user-generated content sharing platforms and newspaper’s reader comments section. In this study, the reasons for audience’s failure to respond to Levinas’ request for ethical stance will be discussed by analyzing audience comments; It will be argued that the basis of the audience’s reaction is not merely about the framing of a single image, but the more general anti-refugee framework drawn in the news before it.

Keywords: Alan Kurdi, Emmanuel Levinas, Judith Butler, photography, images of pain.

Giriş

2 Eylül 2015 tarihinde Türkiye’de internet erişimi olan pek çok kişi savaşın insani bedelini gösteren bir fotoğrafla sarsıldı. Fotoğraf, Suriye iç savaşından kaçarken, Bodrum’dan Yunanistan’a geçmek için ailesiyle birlikte bindiği botun batması sonucu hayatını kaybeden 3 yaşındaki Alan Kurdi’nin cansız bedenini gösteriyordu. Daha sonra bu fotoğraf tüm dünyada mülteci krizinin sembolü haline geldi.¹ Bu ikonik fotoğraf kısa sürede pek çok yardım ve imza kampanyasının başlatılmasına gerekçe oluşturdu; Kurdi’nin fotoğraftaki görüntüsünün benzeri heykeller, resimler üretildi. Bununla birlikte fotoğrafa verilen tepkiler her zaman bir yardım çağrısı, üzüntü ya da yas ifadesi içermiyordu, tersine mültecilere yönelik nefret bu fotoğraf üzerinden yeniden üretildi. Bu yazıda Alan Kurdi’nin fotoğrafına izleyici tarafından verilen farklı tepkiler Judith Butler ve Emmanuel Levinas’ın görüşleri ile kırılabilirlik, yaralanabilirlik, yası tutulabilirlik, ötekinin yüzü, üçüncü tarafve çerçeveleme kavramları eşliğinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Judith Butler *Kırılğan Hayat, Yasın ve Şiddetin Gücü* (2005) ile *Savaş Tertipleri* (2015) kitaplarında savaş görüntülerini yaralanabilirlik, kırılabilirlik ve yası tutulabilirlik kavramlarıyla birlikte ele alırken bir “şiddetsizlik etiği” kurmaya çalışır. Bunun için Litvanya doğumlu Fransız düşünür Emmanuel Levinas’ın “ötekinin yüzü” kavramını temel alır. “Hayatın kırılabilirliğinin idrakine dayanan, Öteki’nin kırılğan hayatından yola çıkan bir etik kavrayış” bulunduğu için Levinas’a yaslandığını söyleyen Butler’a göre “etik bir karşılaşmada rol alabilmesi için yaralanabilirliğin algılanması ve tanınması gerekir”, bunun olmasının hiçbir garantisi olmasa da (Butler, 2005: 15, 56-57). Butler, Levinas’ın yüzyüze ilişkiye dayanan etik anlayışını medya dolayımıyla karşılaştığımız incinmiş yüzlere

uyarlar. Butler'a göre "Levinas'ın teolojik görüşü, insan olanın, insani keder ve acının en iyi nasıl tasvir edileceğini ve savaş açılanların 'yüzlerine' kamusal temsilde en iyi nasıl müsaade edileceğini kavramaya yönelik kültürel analizler açısından kullanışlıdır" (Butler, 2005: 15). Butler (2005) medyanın insanlaştırma ya da insanlıktan çıkarmanın çerçevesini çizdiği üzerinde durur. Ona göre insanlıktan çıkarılanlar aynı zamanda yası tutulamaz olanlardır. Ölen birinin insanlaştırılması karşısında izleyicinin verebileceği yanıt yas tutmak olacaktır ve yas, Butler'a göre ölüm karşısında takınılacak etik ve politik bir tavrıdır.

Bu yazıda Butler'dan yola çıkılarak, Levinasçı anlamda ötekine karşı etik sorumluluğun ne anlama geldiği açıklanacak, ardından ötekinin acısı ile medya dolayısıyla karşılaşmanın ne anlama geldiği ve bu karşılaşmada izleyicinin hangi tür yanıtlar verebileceği üzerinde durulacaktır. Alan Kurdi'nin ikonik hale gelen fotoğrafı bu teorik bağlamda, ötekinin imgesine verilen izleyici yanıtları çerçevesinde incelenecektir.

Ötekinin Yüzü ve Etik Sorumluluk

Emmanuel Levinas'ın felsefesini bir makalenin sınırları içinde bütünüyle kapsamak mümkün olmamakla birlikte onun belirli kavramlarına ışık tutmak konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Duygu Türk'ün (2013) belirttiği gibi Levinas, Nasyonal Sosyalizmi mümkün kılan teorik ve felsefi temelleri sarsacak bir etik anlayış geliştirmeye çalışmıştır. Bu temellerin dayandığı özne, Türk'e göre: "Aydınlanma'nın herşeyi kavrayıp açıklayabilir kapasitedeki bilen öznesi, liberal bireyin sahip olduklarını varlığının uzantısı addeden mülkiyet sahibi öznesi, Kant'ın özerk-özgür öznesi, Hegel'in doğayı dönüştüren öznesi, Spinoza'nın varlığını sürdürmekte direnen öznesi vb. olarak" düşünülebilir. Türk, Levinas'ın "kendinin efendisi" olmaya dayanan bu özne anlayışının "ötekinin efendisi" olmaya kolayca evrilebileceğinin farkında olduğunu söyler. Levinas'ın etik öznesi ise bu öznenin, diğer bir deyişle Holokost'u gerçekleştiren öznenin karşısında yer alır (Türk, 2013: 38-39). Bu bağlamda Zeynep Direk, Levinas'ta "ilk felsefe"nin ontoloji değil, etik olduğunu söylemiştir. Ontolojinin varlıkları anlama çabasının temelinde kendine yeten ve özerk bir akıl iddiası bulunduğu ve modern dönemde varlık düşüncesinin temel sorununun özgürlük olduğunun altını çizen Direk'e göre, Levinas için "ilk felsefe" temel sorunu özgürlük olan ontoloji değil, "dışsallığa saygı anlamında kuram"dır (Direk, 2005: 144). Diğer bir deyişle Levinas kendine yeten, özerk özne anlayışı yerine öteki ile ilişki içinde varlık bulan bir özne anlayışı geliştirmeye çalışmıştır. Direk, Levinas'ın, "ben'in özerk özgürlüğünün yerine, başkasına karşı adil olan etik öznenin yaderkliğine geçir"diğini söyler: "Yaderklik hem başkasını, dışsallığı 'taşımak' hem de ben olmak – bir ayağı varlıkta tutarak varlıktan çıkmaktır" (Direk, 2005: 145).

Levinas'ın düşüncesinde öteki ile karşılaşma merkezi bir öneme sahiptir. Kendine yeten ve hakikatin kaynağı olan varlık varsayımına karşı çıkan Levinas'ın düşüncesinde hakikat, varlığın özerkçe erişebileceği birşey olmaktan ziyade öteki ile karşılaşmada üretilir. "Ötekiyle karşılaşma, varlığa kendinden menkul bir özgürlük atfını da önceleyerek geçersizleştirir [...] Özgürlüğüm sınırsız değil, çünkü bu dünyada yalnız değilim" (Türk, 2013: 42).

Levinas felsefesinde, öteki ile karşılaşmada "ötekinin tezahürü" "yüz"le gerçekleşir. Ona göre "Yüzün tezahürü *ziyaret*'tir [...] Yüzde tezahür eden Başkası, kendi plastik özünü bir bakıma delip geçer – yüzünün yansıdığı camı açan biri gibi. Mevcudiyeti onu açığa vuran biçimden *soyunmak*'tır."²(Levinas, 2002: 137). Levinas için yüz soyut ve çıplaktır ve bu çıplaklığı içinde talebini dile getirir:

[...]Kendi biçiminden arınmış olan yüz, çıplaklığı içinde titrer. Yüz bir sefalettir. Yüzün çıplaklığı bir yoksunluk ve beni hedefleyen doğruluğunda (*droiture*) bir yakarmadır. Fakat bu yakarma bir taleptir. Alçakgönüllülük yüzde yükseklikle buluşur. Ve böylelikle de ziyaretin etik boyutu kendini duyurur [...] yüz çağrısına kulak tıkayamayacağım ve unutamayacağım bir şekilde kendisini bana dayatır; öyle ki onun sefaletinden sorumlu tutulmaktan vazgeçemem. Bilinç, sahip olduğu öncelikli yeri kaybeder [...] Ziyaret, Ben'in bencilliğini altüst eder (Levinas, 2002: 138-139).

Levinas'ta ötekinin ziyareti karşısında; ötekinin ihtiyacı ve talebi karşısında kayıtsız kalmak mümkün değildir; ötekinin "buyur edilmesi" bir seçim ya da karar meselesi değil, bir zarurettir. Levinas'a göre "Ben olmak, [...], sorumluluktan kaçamamak demektir." Öteki ile kurulan ilişkide ben, öteki tarafından sorgulanır ve bu sorgulama ben'i öteki ile benzersiz bir dayanışma içine sokar. Bu dayanışma sorumluluktur. Levinas bunu şu sözleriyle açıklar: "Buradaki dayanışma yaratımın tüm yükünü omuzlarımda taşıyormuşçasına duyduğum sorumluluktur" (Levinas, 2002: 139). Bu tür bir sorumluluk içinde bencilliğe yer yoktur. Roger Silverstone da (2007) Levinas'ın yüz'ünün bizi sorumluluğa çağırdığının altını çizmiştir. Hans Jonas'ın biçimsel (*formal*) ve tözsel (*substantive*) sorumluluk ayırımından yola çıkan Silverstone biçimsel sorumluluğun kendi hareketlerim için sahip olduğum sorumluluk olduğunu; hayatım ve eylemlerim için hesap verebilir olmam anlamına geldiğini söylemiştir. Tözsel sorumluluk ise ötekinin içinde bulunduğu duruma karşı sorumluluktur. Tözsel sorumluluk karşılıklı değildir. İnsanlığın devamından emin olmamıza dayalı bir sorumluluktur (Silverstone, 2007: 152).

Yukarıda söylendiği gibi bu sorumluluğu üstlenme kişisel bir karara bağlı değildir.

Levinas için “Ötekinden sorumlu olma, benim bir bağlantıya girmemle, kendi kararım ile başlamış olmayacaktır. Kendimi içinde bulduğum sınırsız sorumluluk, benim özgürlüğümün önünde gelir [...]” (Levinas, 2002a: 159). Ötekine karşı taşıdığım sorumluluğun benim özgürlüğümü öncelemesi öteki ile etik ilişkisinin daima asimetrik olması anlamına gelir. Türk’ün belirttiği gibi Levinas’ta ben, ötekiyle ilişkide ikincil konumdadır (Türk, 2013: 42-43). Levinas felsefesinde sorumluluktan kaçmamak ve sorumluluk üstlenmenin “kendini hiçe sayarak ilerlemek” anlamına gelmesi (Levinas, 2002: 140) ‘ben’i öteki karşısında ikincil konuma yerleştirir. Nitekim başka bir yazısında Levinas bunu açıkça ifade eder:

Yüzün incinirliğine kendimi maruz bırakmak, ontolojik varolma hakkımı tartışma konusu etmektir. Etik başkasının varolma hakkı benimkinden önde gelir – ‘öldürmeyeceksin’, ötekinin hayatını tehlikeye sokmayacaksın emrini özetleyen bir önde gelirlilik. Yüz ile etik ilişki varoluşumu başkasına tabi kılması anlamında, bakışsızdır (Levinas, 2002b: 272-273).

Levinas’a göre yüz bağlamsız bir anlamdır ve yüzün anlamı “asla öldürmeyeceksin” buyruğunu içerir. Kişiler olarak hep bir bağlam içinde var oluruz; kimliğimiz bir takım kişilerle, kurumlarla vb. ilişki içinde anlam bulur. Bir aileye mensup olduğumuzda aile bağlamı içinde, bir işimiz olduğunda kurumsal bağlam içinde “kişi”ler haline geliriz. Oysa Levinas’a göre yüzün bir bağlamı yoktur, o “kendi başına anlamdır.” Dolayısıyla ona göre yüzü düşüncenin kapsayabileceği bir içerik olarak düşünemeyiz. Levinas, bu anlamda yüzün “görülemez” olduğunu söyler. Çünkü ona göre bir denklik arayışı olan görme varlığı yutar. Yüz, görme yoluyla bilgisine erişilebilecek ve sahip olunabilecek bir nesne değildir. Dolayısıyla Levinas’ta öteki ile ilişki kurmanın asıl yolu görme değildir, “yüz ve söylem birbirine bağlıdır.” Levinas’a göre yüz bir anlam ifade eder, bir söylemde bulunur. Levinas “yüz konuşur” der, “Konuşur, her söylemi mümkün kıldığı ve başlattığı anlamda.” Yüz “öldürmeyeceksin” der (Levinas, 2002c: 326-327).

Zeynep Direk de, Levinas’ın “yüz bana bakar” ve “yüz konuşur” cümlelerinden yola çıkarak yüzün bir görme deneyimi değil, görülme deneyimi olduğunu ve “yüzün emrettiğinin” altını çizmiştir. Ona göre yüzle karşılaşma beni “herşeye benim anlam verdiğim bir dünyadan benim başkasından öğrendiğim bir dünyaya aç[ar]” (Direk, 2011). Ben başkasının yüzünü karşılarım. Direk bu karşılaşma sırasında ben’in “onu ontolojik bir izlek veya estetik bir bakışın nesnesi haline getireme[yeceğini]” söyler. Yüz, ontolojik tavrın Direk’in terimleriyle “izlekleştirme, açıklama, sınıflandırma” çabasına direnir. Direk’e göre başkasının yüzünü deneyimlemem “ontolojik ve estetik tavrın kesintiye uğradığı anda başlar.” Direk, Levinas’ta başkası ile karşılaşmadaki bu tavrı anlatmak için onun bir örneğinden yola çıkar: Levinas’ta “Başkasıyla en

iyi karşılaşma onun gözlerinin rengini hatırlamadığım karşılaşmadır. Onun gözlerinin rengini hatırlamayışım ona karşı kayıtsız, ilgisiz olduğumu göstermez; yüzün aşkınlığının alğının ya da kavrayışımın hiçbir formu tarafından içerilemez olmasının bir sonucudur” (Direk, 2005: 202). Levinas, yüzle ilişkinin alğının egemenliğinde olsa da, yüzde özgül olan şeyin algıya indirgenemeyeceğini söyler (Levinas, 2002c: 326). Gözlerinin rengini hatırlamamak, onu bir biçime, bir nesneye indirgememektir. Onun biçimini değil, aşkınlığını kavramaktır.

Ötekinin Ölümü Karşısında Etik Duruş

Alan Kurdi olayında olduğu gibi yüzün “öldürmeyeceksin” buyruğuna karşı ötekinin ölümü söz konusuysa etik özne nasıl bir duruş sergilemelidir? Butler’dan yola çıkarsak bu sorunun yanıtı yas tutma olacaktır. Butler yas tutmayı etik ve politik bir duruş olarak ele alır. Butler’a göre “Kimi yaşamların yası tutulabilir, ötekilerin yası tutulamaz olduğuna [...] karar veren ayrımcı yas tahsisi, kimin normatif olarak insan olduğuna, yaşanabilir bir yaşam ve yası tutulabilir bir ölüm sayılanın ne olduğuna dair belli dışlayıcı kavrayışlar üretmekte ve sürdürmektedir” (Butler, 2005: 12). “... [B]ir yaşamın yası tutulamıyorsa pek de yaşam sayılmaz; yaşam vasfını taşımaz ve kayda değemez” (Butler, 2005: 49). Bu “ayrımcı yas tahsisi”nin, ötekinin yüzüne karşı taşıdığımız sorumluluğu aşındırdığı söylenebilir.

Angela McRobbie de (2006), Butler’ın yas tutma süreçlerinin birbirine bağımlılığı ve kırılabilirliği daha görünür kılacağını söylediğinin altını çizer. Çünkü ona göre kayıpların yas yoluyla duyurmamız bir tür ötekine hitap içerir ve ötekine hitap ederek aslında kırılabilirliğimizi, öteki ile olan karşılıklı bağımlılığımızı açığa vurmuş oluruz. McRobbie, kayıpla birlikte yeni bir iletişim devresi yarattığımızı söyler. Ona göre kayıpların ardından yas tutarken aynı anda hem bizim bir parçamız olan hem de bizden başka olan birşeyleri kaybederiz, bu da bizi kendimize karşı gizemli ya da esrarengiz kılar. Kayıptan sonra artık eskiden olduğumuz kişi olamayız. McRobbie yasin her zaman geri çekilme ya da yalnızlık anlamına gelmediğini vurgular: “Kırılabilirlik, bize başkalarına bağımlı olduğumuzu hatırlatır.” Başkalarına bağımlı olduğumuzu kabul etmemiz ise McRobbie’ye göre yeni siyasal topluluk biçimlerine zemin oluşturabilir. “Ölmekte olan ya da halihazırda ölmüş birine duyarsız kalmak ‘bizim’ insanlığımızın temellerini sorgulamamızı gerektirir. Böylece, kırılabilirliğimiz, yani çok kolay biçimde yaralanabileceğimiz ya da zarar görebileceğimiz gerçeği, bağımlılığın tanınmasına yol açar, bu da toplumsallığın yeni biçimlerini doğurabilir” (McRobbie, 2006: 78).

Butler’ın bu konudaki yaklaşımını temel alan Tal Morse (2017) ise, bunun bir “ahlaki kozmopolitan dayanışma” olduğunu söyler. Morse’a göre bu dayanışma

ötekinin talihsizliğine yönelik duyarlılık ve ahlaki talep üzerine kuruludur. Ötekinin karşı sorumlulukta temellenen böyle bir dayanışma anlayışı, Morse'a göre ahlaki zorunluluğun ulusal sınırları aştığını görmemizin yolunu açar: "Başka bir deyişle, çağdaş küresel çağdaki dayanışma, sadece benzerlik duyguları veya sözleşme öncesi bağlılık yoluyla ortaya çıkmaz. Daha ziyade bizimle, insan kırılabilirliği dışında hiçbir şeyi ortak olmayan ötekilerin görünümüne bir tepki olarak ortaya çıkabilir" (Morse, 2017:3). Özetle, bu yaklaşımda kırılabilirlik tüm insanların ortak paydasıdır ve eğer bunun farkına varırsak, etik sorumluluğumuzu da üstlenebiliriz.

Ötekinin Acısının Görsel Temsili

Sara Ahmed'in söylediği gibi acı "ona tanıklık eden kişilerle ilişki içerisinde [...]yüzeye çıkar' ve varlığını doğrular" (Ahmed, 2014: 47). Tanıklık günümüzde medya dolayısıyla sağlanır. Levinas'ın etik kuramı ise yüz yüze iletişimi temel almaktadır. Judith Butler (2005, 2015), Levinas'ın yüz yüze iletişime dayalı etik anlayışını medya dolayısıyla tanıklık sağlayan imgelere uyarlar. Medyadaki farklı temsil pratiklerinin insanlaştırma ve insanlıktan çıkarmayla olan bağlantısını sorgulayan Butler, bununla birlikte çerçevelemenin hayatları nasıl yası tutulabilir ya da tutulamaz olarak inşa ettiğini araştırır. Butler şu sorunun üzerine gider: "hangi hayatların insan hayatı sayılacağını belirleyen normlar, söylemsel ve görsel temsili ileten çerçevelere nasıl dâhil olurlar ve bu çerçevelerle acıya yönelik etik duyarlılığımızı nasıl sınırlanır ya da araçsallaştırılır?" "Kimin insan olup kimin olmadığını tahsis eden normlar"ın görsel olarak karşımıza çıktığını söyleyen Butler'a göre "bu normlar yüz verme ve yüzü silme amaçlı çalışır" (Butler, 2015: 77).

Eğer Levinas "yüz bana bakar" derken yüzün bir görme deneyimi değil, görülme deneyimi olduğundan bahsediyorsa imgenin de bir yüz gibi bize bakması ve bizden etik bir talepte bulunması gerekir. Butler'a göre yüzün etik bir talepte bulunması için ötekinin kırılabilirliğini idrak etmemiz gerekir (Butler, 2005: 137). Tal Morse medyanın, ötekinin kırılabilirliğinin görünür hale geldiği "ahlaki bir görünüm alanı" olduğunu söylemiştir (Morse, 2017: 4). Roger Silverstone'dan hareketle medyanın öteki ile karşılaşma alanı olarak ahlaki bir sorumluluğu beraberinde getirdiğini belirten Morse, Silverstone'un şu sözlerine dikkat çekmiştir:

Birşeyler -acı, kriz ya da sevinç imgeleri, ya da gündelik hayatın sıradanlığı- bir sayfanın üzerinde ya da bir ekranda görünür olduğunda dikkatimizi çeker. Dikkatimiz olmaksızın çok az anlamları ve etkileri olabilir. Dünyanın dolayımlanması izleyicisini gerektirir; ama izleyici olmak için arkamıza

yaslanarak tuş takımına dokunmak, fareyi tıklatmak yeterli değildir. Seyirci olmak katılımımızı ve yükümlülüğümüzü gerektirir. Süreç içinde o ya da bu şekilde sorumluluk almamızı gerektirir (aktaran Morse, 2017: 4)

Ötekinin acısını gördüğümüz andan itibaren görmezden gelemeyeceğimizi, “bilmiyorduk” diyemeyeceğimizi, sorumluluktan kaçamayacağımızı belirten Morse (2016), ötekinin acısı ile ölümüne verilecek etik yanıtlar konusunda ayırım yapmıştır: Hala hayatta olan ve acı çeken bir kişinin içinde bulunduğu durum düzeltilebilir ancak ölümün geri dönüşü yoktur. Dolayısıyla ona göre acıya verilebilecek ahlaki yanıt ölüme uygulanamaz; ölüme verilecek ahlaki yanıt yas tutmaktır (Morse, 2016: 3-4).

Medyanın gücünün farkında olan Butler, acı içeren fotoğraflara vereceğimiz yanıtların kısmen görüntülerin “görsel ve söylemsel olarak” nasıl çerçvelendiğiyle ilişkili olduğunu söyler ve fotoğrafların “bizi etik duyarlılığa açık hale getirmeleri gerek[tiğini]” savunur. Butler’a göre, Levinasçı anlamda etik sorumluluğu taşıyabilmemizin, etkili bir tepki oluşturmamızın önünü açacak çerçeveleme biçimleri vardır: “İnsanı zayıflığı ve kırılabilirliği içinde görünür kılan, insan hayatının değeri ve haysiyetini savunmamıza, hayatlar aşağılandığında ya da hayat olarak değerlerine hiç saygı duyulmadan içleri boşaltıldığında hiddetle tepki vermemize yol açabilecek çerçeveleme biçimleri vardır” (2015: 77). Öte yandan tepkisizliğe sürükleyen çerçevelenmeler bulunmaktadır: “[D]uyarlılığı peşinen önleyen ve bu önleme eylemini faal bir biçimde ve defalarca icra eden çerçeveler vardır” (2015: 77). Yas tutmak, ötekinin kırılabilirliğini idrak etmek bir ölçüde bizi acının tanıdığı kılacak, bize ahlaki bir sorumluluk yükleyecek bir çerçeveleme ile mümkündür. Butler’ın belirttiği gibi çerçeveleme sadece çerçevenin içine neyin dâhil edilip neyin dışarıda bırakılacağıyla ilgili değildir; “siyasal bir arkaplan çerçeve aracılığıyla ve çerçeve tarafından açıkça formüle edilip yenilen[ir]”, çerçeve böylece imgeyi yapılandırır. Butler görüntülerin çerçeveleme biçimlerinin hangi hayatların yasının tutulabileceği, hangilerinin tutulamayacağına yönelik ayırıcı yas tahsisiyle ilişkili olduğunu söyler (Butler, 2015: 77, 65, 72).

Butler’a göre medyada temsil hakkı elde etmek insanlaştırma için oldukça önemlidir; temsil hakkı elde edenlerin insanlaştırılma olasılığı, temsil hakkı elde edemeyenlere göre daha yüksektir; “temsil hakkı elde edemeyenler insandan aşağı muamelesi görme ya da hiç görülmemeye tehlikesiyle karşı karşıyadır” (Butler, 2005: 143). Ancak Butler haklı olarak her temsilin insanlaştırmayı garanti etmediğinin altını çizmiştir. Medyanın yüzü insanlıktan çıkarma amaçlı kullanabildiğini söyleyen Butler, kişileştirme ile insanlaştırma arasında bir fark olduğunu düşünür; kişileştirme her zaman insanlaştırma anlamına gelmeyebilir,

tam tersine insanlıktan çıkarma amacıyla devreye sokulabilir. Yani bir yüz medyada temsil alanı bulsa bile bu onun insanlaştırılacağı anlamına gelmez (Butler, 2005: 144-145). Medyada yüzlerin 'düşman' olarak temsil edilmesi Butler'a göre "Levinas'ın 'yüz'ünün en insani saydığı yanını sil[er]" (2005: 15). Dolayısıyla ötekinin sadece temsil alanı bulması değil aynı zamanda nasıl bir çerçeve içinde sunulduğu da önemlidir. Ayrıca yüzün 'düşman' olarak değil 'kurban' olarak temsil edildiğinde de insanlıktan çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını eklememiz gerekir.

Alan Kurdi'nin Acısına Tanıklık Etmek

2012'den beri Suriye'deki savaştan kaçan mülteciler, Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken; çoğunluğu komşu ülkelerde kalan mültecilerin sadece yüzde 10'u zor koşullar altında Avrupa'ya girebilmektedir (El-Enany, 2016: 13). Türkiye'den deniz yoluyla Yunan adalarına ulaşmak, mülteciler için Avrupa'ya girmenin ana yolu olmuş durumdadır. 2015 yılında 318.000 mülteci Yunanistan'a ulaşmaya çalışmış ve yaklaşık 3.000 kişi bu yolculukta ölmüş ya da kaybolmuştur (Redmond, 2015).

Alan Kurdi bu tehlikeli yolculukta hayatını kaybedenlerden biridir. Bu kayıp diğerlerinden farklı olarak fotoğraf yoluyla yüzümüze çarpmıştır. Fotoğrafta gördüğümüz şey, küçük bir çocuğun sanki uyuyor gibi kumların üzerine yüz üstü uzanmış bedenidir. Üzerinde kırmızı bir t-shirt, altında lacivert bir şort vardır. Sanki uyurken beli açılmıştır. Bedeni, ayakta duran jandarmanın bedeniyle tam bir tezatlık içindedir: büyük-küçük, dikey-yatay, canlı-ölü tezatlığı. Fotoğrafta Alan Kurdi'nin yüzünü görmeyiz. Ancak Levinas'ın da söz ettiği zaten gerçek bir yüzün ötesinde ötekinin kırılğanlığını içeren bir aşkınlıktır. Bu anlamda Alan Kurdi'nin bedeninin kendisi yüzdür ve bize bakar, etik bir talepte bulunur diyebiliriz.

Alan Kurdi'nin fotoğrafının internette nasıl dolaşıma girdiğine dair bir harita çıkaran Francesco D'Orazio (2015) Doğan Haber Ajansı'nın (DHA), sabah saat 08.42'de Yunanistan'ın Kos adasına geçmek isterken içinde buldukları botun devrilmesi sonucu 12 Suriyeli'nin öldüğüne dair haber yaptığını belirtmiştir.³ Bu habere Bodrum sahilinde çekilmiş, Alan Kurdi'nin fotoğrafının da içinde bulunduğu 50 fotoğraf eşlik etmektedir. DHA'nın haberi Alan Kurdi'nin fotoğrafıyla başlamaktadır. Saat 09.10'da ise internet haber sitesi *Diken* Kurdi'nin fotoğrafıyla birlikte haberi yayımlamıştır. *Twitter*'da Kurdi ile ilgili ilk gönderinin saati 10.23'tür. Bu gönderi kısa sürede yaygınlaşmış, saat 11.00 ile 11.30 arasında Türkiye'de 15'den fazla haber sitesi bu konuda haber yapmıştır. Bununla birlikte fotoğraf *Twitter* yoluyla tüm dünyada inanılmaz bir hızla yayılmıştır. İnsan

Hakları İzleme Örgütü'ün Acil Durumlar Direktörü Peter Bouckaert (@bouckap) krizle baş etmek için acil plana ihtiyaç olduğu yorumuyla birlikte Alan Kurdi'nin üç fotoğrafını tweetlemiştir. Bouckaert'in tweeti dünyanın pek çok yerinde 664 defa retweetlenmiş, *Washington Post* gazetesinin Beyrut temsilcisi Liz Sly'in (@Lizsly) 12.49'daki tweetinden sonra ise fotoğraf viral biçimde yayılmıştır; Sly'in tweeti 7.421 defa retweetlenmiştir. Ardından birkaç saat içinde yabancı haber sitelerinden önce *The Daily Mail*, ardından *The Independent*, *Huffington Post*, *The Guardian*, *Mirror*, *Mashable*, *ITV*, *CBS*, *NBC*, *Aljazeera*, *NBC*, *Metro*, *El Mundo* ve *Reuters* haberi baş sayfadan vermişlerdir⁴ (D'Orazio, 2015: 12-15). Türkiye'deki haber siteleri de sabahın ilk saatlerinden itibaren botun batmasıyla ilgili haber yapmaya başlamış ve haberlerde Alan Kurdi'nin fotoğrafına yer vermişlerdir.

Alan Kurdi'nin fotoğrafı Türkiye'de ve tüm dünyada büyük tepkilere yol açmıştır. Change.org sitesinde imza kampanyaları başlatılmış⁵, *The Independent* gazetesi de imza kampanyası düzenleyenler arasında yer almıştır⁶. Alan Kurdi'nin kumdan heykeli yapılmış⁷, Twitter'da #KıyıyaVuranInsanlık hashtag'i ile sayısız karikatür paylaşılmıştır⁸, bu fotoğrafın Avrupa'nın mültecilerle ilgili tutumunu değiştirmesi için çağrılar yapılmış⁹, dünyanın farklı yerlerinde "Refugees Welcome" başlığıyla eylemler düzenlenmiştir.¹⁰

Fotoğraf, tüm dünyada büyük tepkilere yol açsa da Türkiye'deki izleyici tepkisi her zaman olumlu yönde olmamıştır. İzleyicinin tepkisini analiz etmek için *Hürriyet Gazetesi*'nde yayımlanan haberlere¹¹ gelen okuyucu yorumları ile Türkiye'nin en fazla kullanıcı sayısı olan online fikir paylaşım platformları olan *Ekşi Sözlük* ve *Uludağ Sözlük*'teki konuya ilişkin yorumlara bakılmıştır. IAB (Interactive Advertising Bureau) Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması verilerine göre *Ekşi Sözlük* 2015'in Nisan ve Haziran ayında PC'de en fazla kullanıcı sayısı olan siteler sıralamasında 20. sırada yer almış,¹² *Uludağ Sözlük* ise 2015'in Eylül ayında akıllı telefonda en çok kullanıcısı olan siteler sıralamasında 15. sırada yer almıştır.¹³

Ekşi Sözlük ve *Uludağ Sözlük* ile *Hürriyet Gazetesi*'nin internet baskısının okuyucu yorumları bölümünde fotoğrafa ve haberlere yapılan yorumların büyük bir kısmı yas sözcükleri içermekle birlikte çok sayıda ırkçı, ayrımcı, düşmanlık içeren, hatta kimi zaman küfre varan yorumların yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu yazı kapsamında *Ekşi Sözlük*'te 2 Eylül 2015 saat 12.56'da "kıyıya vuran suriyeli göçmen çocuk cesedi"¹⁴ başlığı¹⁵ altına yapılan yorumlar ve *Uludağ Sözlük*'te 02.09.2014 saat 13.09'da açılan "kıyıya vuran suriyeli bebek cesedi" başlığı¹⁶ altındaki yorumlar ile *Hürriyet Gazetesi*'nin internet sitesinde 02.09.2015 tarihli "Ege Denizi'nde art arda göçmen faciası: 12 Ölü"¹⁷ başlıklı haber ile "5'i çocuk

12 ölü 2 kayıp: Ötesi var mı?"¹⁸ başlıklı habere; 03.09.2025 tarihli "O sahilde hayat devam etti"¹⁹ başlıklı haber ile "Minik Aylan'ın babasından çok acı ifade: Ellerimden kayıp gitti"²⁰ başlıklı habere yapılan yorumlar analiz edilmiştir.

Alan Kurdi'nin ölümüne ilişkin olarak *Uludağ Sözlük* ve *Ekşi Sözlük*'te kimi kullanıcılar tarafından sevinç belirten cümleler kurulmuştur.²¹ Bununla birlikte yorumlarda bir takım ortak temaların öne çıktığı gözlenmektedir; Suriyeliler ülkelerindeki savaştan kaçan "korkaklar", "vatan hainleri" olarak; Türkiye ve Türkler için tehdit unsuru olarak; Türkiye'nin kendilerine sunduğu olanaklara tamah etmeyen "nankörler" olarak konumlandırılmışlardır. Kimi zaman tek bir yorumun bu temaların tamamını içerdiği görülmektedir.

Özellikle *Uludağ Sözlük*'teki yorumlarda Suriyeli mültecilerin "korkak" ve "vatan haini" olduklarına dair söylemlerle, bu nedenle ölümü hakettikleri söyleminin birleştiği dikkat çekmektedir. Suriyeli mülteciler kimi zaman aynı yorum içinde hem korkak olarak konumlandırılmakta hem de tehdit unsuru olarak görülmektedir. Suriyeli mültecilerin tehdit olarak görüldüğü örneklerde, mülteciler "yağmacı", "tecavüzcü", "hırsız", "gaspçı", "katil", "kirli" sözcükleriyle tanımlanmaktadır. Bunun yanında tehdit unsuru olarak görülmelerinin soy birliği ile birleştiği örnekler de bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin onlara sunduğu imkânlar karşı nankörlük ettikleri ve bu nedenle başlarına gelenleri hak ettiklerine dair imalar içeren yorumlar dikkat çekicidir. Yorumlarda öne çıkan diğer bir nokta özellikle *Uludağ Sözlük*'te kan birliği, ırk birliği üzerinden "asıl mağduru" Türkler olarak kuran söylemdir: "kendi ülkenizdeki bir sürü evsiz aile çocuk varken ülkesinden kaçmış birine hümanistlik yapmak o kadar iki yüzlüsünüz ki..." (*Uludağ Sözlük*, salvatio), "ya türkiyede açlıktan ölen her yıl 200 insan? Onlar için neden kimsenin sesi çıkmıyor da elin suriyelisi için insanlar burayı ağlama duvarına çeviriyor ... türk türk için üzülüyor bile..." (*Uludağ Sözlük*, helezon), "o kadar türk çocukları ölüyor, türk gençleri şehit ediliyor bu bebek kadar gündem olmuyor..." (*Uludağ Sözlük*, voldemortun burnu), "kuzey iraktaki doğu türkistandaki türkmen bebekleri bu akibetin daha beterine yıllardır uğruyor. ama humanistlerin (!!) sesi çıkmıyor" (*Uludağ Sözlük*, annesininminikkusu)

Alan Kurdi örneğinde, Judith Butler'ın ötekinin imgesine yönelik değerlendirmelerinde hesaba katmadığı yönlerin ortaya çıktığı söylenebilir. Butler, farklı çerçeveleme biçimlerinin, insanlaştırma ya da insanlıktan çıkarmaya yönelik işleyebileceğini, böylelikle ötekine yönelik Levinasçı bir etik sorumluluğun önünü açabileceğini ya da tıkayabileceğini söylemiştir. Yüzün medyada temsil alanı bulsa bile onun insanlaştırılacağı anlamına gelmeyebileceğini söyleyen Butler'a göre yüzün 'düşman' olarak temsil edilmesi

Levinasçı anlamda yüzün silinmesine hizmet etmektedir (2005: 15). Butler'ın burada verdiği örnekler Usame Bin Ladin, Saddam Hüseyin gibi yüzlerdir. Butler, bu yüzlerin medya tarafından belirli bir çerçeve içinde temsil edilerek aslında Levinasçı anlamda bir yüzden azade kılındıkları ve insanlıktan çıkarıldıklarından söz eder. Onlara verilen yüz Butler'e göre terörün ya da kötülüğün yüzüdür (2005: 144-145). Bizim örneğimizdeki yüz ise masum bir çocuğun yüzüdür, üstelik artık hayatta bile değildir. Ama yine de bazıları için yası tutulamaz olarak görülmüştür. Yazının bundan sonraki kısmı bunun nedenleri üzerine fikir üretmeye ayrılmıştır.

Eğer haberin nasıl çerçvelendiği, insanlaştırma ve insanlıktan çıkarmak üzere işliyorsa Alan Kurdi'nin fotoğrafının nasıl çerçvelendiğine bakmak gerekir. Aşağıda ayrıntılandırılacağı gibi, Alan Kurdi ile ilgili haberler Tal Morse'un Butler'dan yola çıkarak geliştirdiği analiz modeliyle incelendiğinde onu insanlaştırır gibi gözükmektedir. Ancak aynı zamanda onu ve genel olarak mültecileri hem kurban hem suçlu olarak kurmaktadır. Suçlu söyleminin açıkça insanlıktan çıkarmak için kullanıldığını biliyoruz ama bu makalede kurbanlaştırma da insanlıktan çıkarmanın bir biçimi olarak ele alınacaktır.

Ayrıca izleyicilerin Alan Kurdi'nin fotoğrafıyla haberlerin dışında büyük ölçüde sosyal medyada karşılaştıklarını ve mültecilere ilişkin yargılarının tek bir olayla ya da haberle değil onu önceleyen haberlerle biçimlendiğini varsayarsak sadece ilgili haberlerin analizi yeterli değildir. İzleyicilerin zihinlerinde daha önceki haberler aracılığıyla oluşturulan ve yeri geldiğinde kullanılmak üzere hazır bekletilen bir takım kalıp yargılar bulunmaktadır. Dolayısıyla Alan Kurdi'nin fotoğrafına yöneltilen ırkçı, ayrımcı yorumları anlayabilmek için onu önceleyen haberleri incelemek de zorunludur.

Alan Kurdi'ye İlişkin Yapılan Haberler

Alan Kurdi'ye ilişkin haberleri değerlendirirken IAB Türkiye İnternet Ölçümleme Araştırması 2015 Eylül ayı verilerine göre²² kullanıcı sayısı en yüksek olan 3 gazeteye odaklanılacaktır. Araştırma verilerinde PC, Smart Phone ve Tablet ayrı ayrı değerlendirilmiştir, ancak kullanıcı sayısı en yüksek olan haber siteleri bu verilerin toplamı alınarak tespit edilmiştir. Buna göre *Milliyet*, *Hürriyet* ve *HaberTürk* siteleri ilk üçte yer almaktadır. Bu gazetelerin haber sitelerinde Alan Kurdi'nin ölümüne ilişkin olarak ilk üç gün yapılan haberler analiz edilmiştir.

Görüntü analizi yaparken öncelikle görsel imgelerin çokanlamlı olduğunu ve sözcüklerin anlamın sabitlenmesine yardımcı olduğunu söylemek gerekir. Roland Barthes, basında kullanılan fotografik mesajın, merkezde fotoğraf etrafında metin, başlık, manşet ve hatta gazetenin adının bile dâhil olduğu

karmaşık bir mesaj olduğunu söyler. Basında fotoğraf tek başına izole bir yapı değildir; en azından metin, başlık ya da makale bir fotoğrafa eşlik eder (Barthes, 1977). Dolayısıyla özellikle basın fotoğraflarını analiz ederken başlık, spot, altyazı ve manşetle birlikte değerlendirmemiz gerekebilir. Bunlar John Fiske'nin sözleriyle "bize kimi zaman fotoğrafın *niçin* çekildiğini söyler ve çoğu zaman da onu *nasıl* okumamız gerektiğini belirtirler" (Fiske, 1996:146). Barthes, fotoğraf altında kullanılan sözcüklerin işlevlerini betimlemek için demirleme (*anchorage*) terimini kullanır. Demirlemenin işlevlerinden biri anlamın sabitlenmesidir, diğeri ise adlandırmadır (*denomination*). "Adlandırma bize fotoğrafın ne olduğunu basitçe söyler ve böylece onu dünya ile ilgili deneyimlerimiz içine doğru biçimde yerleştirmemize yardımcı olur" (Fiske, 1996:146).

Dolayısıyla Alan Kurdi'nin fotoğrafının basında kullanımına ilişkin değerlendirme yaparken de fotoğraf alt yazısını, haber başlığını ve haber metnini analiz çerçevesine dahil etmemiz gerekmektedir. Bu doğrultuda Kurdi'nin acısının yası tutulabilir olarak temsil edilip edilmediğini ortaya koymak için Tal Morse'un analiz modelini takip edebiliriz. Butler'dan yola çıkarak ölüm hakkındaki haberleri nasıl inceleyebileceğimiz üzerine düşünen Tal Morse (2016) medyanın ölümü nasıl temsil ettiğini, yası tutulabilir ya da tutulamaz olarak nasıl çerçevelendiğini analiz etmek için Lilie Chouliaraki'nin *The Spectatorship of Suffering* (2006) kitabında kullandığı analiz çerçevesini kullanmıştır. Chouliaraki "dolayımllama analizi" adını verdiği analiz çerçevesinde televizyonda anlam üretimi üzerine olan eleştirel ilgiyi, televizyonun izleme ve eyleme geçme konusunda belirli konumlanmaları şekillendirme işlevi ile birleştirmiştir (Chouliaraki, 2006: 71). Morse, Chouliaraki'nin analizinin televizyon haberlerini dünyaya ilişkin bilgi oluşturan, dünyayı "biz" ve "onlar" olarak sınıflandıran bir anlam rejimi olarak inceleyen ve aynı zamanda acı çekenler ile izleyiciler arasındaki güç ilişkilerini hesaba katan analitik bir çerçeve sunduğunu söyleyerek onun acı haberlerini analiz etmek için kullandığı modeli ölüm haberlerine uyarlar (Morse, 2016: 6).

Morse (2016), medya dolayımllı yası tutulabilirliğin üç boyutundan söz eder: 1) ölen kişinin insan olarak kurulması 2) İzleyiciler ve uzaktaki ötekiler için uzam-zamansal ortaklığın kurulması 3) İzleyicinin tanıklığını sağlayacak bir hikâyenin üretimi. Morse, ölen kişinin insan olarak kurulması bölümüne Butler'ın sorularını sorarak başlar: "kim insan sayılır? Kimin yaşamı yaşam sayılır? Son olarak da, bir yaşamı yası tutulabilir kılan nedir?" (Morse, 2016: 7; Butler, 2005: 35). Morse'un belirttiği gibi Butler'ın soruları bazılarının sembolik ya da politik olarak insan sayılmadığı varsayımını taşımaktadır. Morse, medya tarafından dolayımllanan ölümün bizi yasa davet edip etmediğini tartışırken şu sorulara yanıt vermemiz gerektiğini söylemiştir: Bu haberleri izlediğimizde "onları canlı ve güçlü insanlar olarak düşünebiliyor muyuz? Bireysel hikâyelerini kavrayabiliyor muyuz?", yoksa

“kaybettikleri hayatları kişisel hikâyelerini anlatmak için yetersiz olan rakamlara ve şekillere” mi indirgenmiş durumda? Bu haberlere baktığımızda ölen kişinin yüzünü görüyor muyuz ya da artık yaşayamadığı hayatı hayal edebiliyor muyuz? Morse, yüzün görülmesinin Levinas’ı çağrıştırdığını söylemiştir. Morse’a göre yüzün dışında ölen kişinin ölmeden önce yaşadığı hayatı hayal edebilmemiz için adı, kişisel hikayesi, ailesi, hayalleri, değerleri, kısaca hikayelerinin çerçeveye dâhil edilmesi gerekir (Morse, 2016: 8). Butler’a göre de ölen kişilerin “adları ve yüzleri, kişisel tarihleri, aileleri, hobileri, yaşamlarını belirleyen sloganları” temsil alanının dışında tutularak insanlıktan çıkarılırlar. Bu aynı zamanda yaslarının tutulmasının önünde engeldir, yasları tutulamıyorsa yaşamış da sayılmazlar (2005: 47-49). Yüzün fotografik temsili tek başına Levinasçı anlamda etik bir talepte bulunan yüzü oluşturmaya yetmez. Morse’a göre aynı zamanda kişinin hikâyesinin de anlatılması gerekir; eğer çerçeveleme bundan yoksunsa ölen kişi yüzden yoksun bırakılmış ve böylece yası tutulamaz olarak sunulmuş, dolayısıyla izleyiciyi etik bir konuma çağırma kapasitesini yitirmiş olur.

Milliyet, *Hürriyet* ve *HaberTürk* gazetelerinin internet baskılarında yer alan haberlerde bot kazasında hayatını kaybedenlerin tümünün isimleri haber metninde yer almaz. Ancak Alan Kurdi, abisi Galip Kurdi, annesi Rihan Kurdi ve babası Abdullah Kurdi’nin isimleri kullanılmıştır. Böylece izleyenin onları bir aile imgesi içinde canlandırılmalarının, dolayısıyla empati kurmalarının önünün açılmış olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu üç gazetede olayın haberleştirilmesinde göze çarpan bir diğer ortak nitelik Alan Kurdi ve ailesinin hikâyesinin anlatılma biçimidir. Olayın oluş biçimine, Abdullah Kurdi’nin gözünden, onun sözcükleriyle yer verilmiş, ayrıca Abdullah Kurdi’yi acı içinde gösteren fotoğraflar kullanılmıştır. Bu tür bir hikâyeleştirmenin izleyiciyi çocuklarını ve eşini yitiren bir babanın acısına ortak olmaya, yas tutmaya çağırdığı söylenebilir. Diğer gazelerden farklı olarak *HaberTürk*’te Abdullah Kurdi’nin hikâyesine daha geniş yer verilmiş; doğum yeri, meslek edinmesi, evliliği hikayeleştirilerek insanlaştırılmasının önü açılmıştır. Bunun yanında her üç gazetede Alan Kurdi ve Galip Kurdi’nin hayattayken yaşadıkları hayatı hayal etmemizi sağlayacak fotoğraflar kullanılmıştır. İki kardeşin aralarında bir oyuncak ayıyla, mutluluk içinde güldükleri fotoğraf üç gazetede de görülmektedir. Bunun yanında Alan Kurdi’nin ölümünden önce çekilen ve onu uyurken gösteren fotoğraf da *HaberTürk* ve *Hürriyet* gazetesi tarafından kullanılmıştır.

Morse, izleyiciler ile uzaktaki ötekileri birbirine bağlayacak uzamsal-zamansal bir zeminin oluşturulup oluşturulmadığını analiz etmek için olayın, günlük medya rutinini askıya alıp almadığına ve olayın eşzamanlı olarak medyada yer alıp almadığına yanıt vermemiz gerektiğini söylemiştir. Ona göre eğer bu soruların yanıtı evet ise izleyicinin olaya katılması, olayın mağdurlarıyla yakınlaşması söz

konusu olabilir. Çünkü izleyici olayın kendi yaşadığı an içinde gerçekleşmesine tanık olur; olay dışarıda değil, 'burada ve şimdi' gerçekleşmektedir (Morse, 2016: 9). Bu bağlamda Alan Kurdi'nin fotoğrafının medyadaki olağan akışı kesintiye uğrattığı ve eş zamanlı olarak medyada yer aldığı için yası tutulmaya değer bir yaşam olarak belirdiği söylenebilir. Morse ayrıca, olay yerinde kamera olup olmaması, izleyiciye sunulan bakış açısı ve izleyicinin duyduğu sesin de önemli olduğunu söylemiştir. Ona göre eğer olay yerinde bir kamera yoksa, olay haritalar üzerinden anlatılarak mekan haritada bir yere indirgenir ve izleyicinin empati kurması mümkün olmaz (Morse, 2016: 10). Buradan hareketle Alan Kurdi'nin kıyıdağı cansız bedenini görüntüleyen bir fotoğraf makinesi bulunmasının ve olayın haritalar üzerinden değil, fotoğraflar yoluyla temsil edilmesinin de insanlaştırmının yolunu açtığı söylenebilir.

Morse'un analiz için önerdiği üçüncü boyut izleyiciyi tanık olarak konumlandırarak bir hikâyenin üretimidir. Morse'a göre izleyicilerin uzaktaki ötekiler için sorumluluklarının bilincine varması için metin tarafından tanık olmaya teşvik edilmelidirler. Morse, bunun için metnin yakın bir gerçeklik deneyimi yaratması ve yüzyüze karşılaşmanın yerine geçebilecek zengin bir hikâye sunması gerektiğini, ötekinin gerçekliğini hissetmesini ve düşünmesini sağlayacak görüntüler ve sesler kullanılması gerektiğini söylemiştir (Morse, 2016: 11). Bu nitelikleri Alan Kurdi'nin hayatını kaybettiği olayın haberleştirilmesi bağlamında düşündüğümüzde önceki iki niteliği de göz önünde bulundurarak izleyiciyi tanık olarak konumlandırabilecek bir hikâye kurulduğu söylenebilir. Onlar sadece haritada bir yer olarak, rakamlar olarak temsil edilmemiş, isimleri, hikâyeleri, acıları temsil alanı içine dâhil edilmiştir. Morse'un analiz başlıklarını takip ederek medyanın Alan Kurdi'nin ölümünü yası tutulabilir olarak çerçevelediğini söylememiz mümkündür. Alan Kurdi'den önce de pek çok bebek ve çocuk hayatını kaybetmiştir. Ama hiçbirinin onun gibi bir ismi olmamıştır. Alan Kurdi'nin sadece bedeninin fotoğrafını görmekle kalmayız; bir ismi vardır, geçmişteki mutlu günlerini gösteren fotoğrafları vardır, ardından yas tutan yakınları vardır. Böyle bir sunumla karşılaşmak ölen kişiyi herhangi birisi değil, belirli bir insan olarak kavramak açısından önemlidir.

Görüldüğü gibi Tal Morse'un analiz modelini Alan Kurdi'nin temsiline uyarlandığında haberlerde kurulan çerçevenin Alan Kurdi'yi ve ailesini insanlaştırdığı ve izleyiciyi empatiye davet ettiği sonucuna varılmaktadır. Ancak haber söylemini belirleyen sözcüklere bakıldığında onların aynı anda hem kurban hem yasadışı olarak temsil edildikleri de görülmektedir. *Milliyet*'te yer alan "Cesedi kıyıya vuran çocuğun acı hikayesi", "Aylan ve Galip kardeşlerin hikayesi yürekleri dağladı", "dünya yasa boğuldu" gibi ifadeler; *Hürriyet*'teki "Artık melek oldular", "işte o miniklerin hikayesi", "Aylan ve Galip'in yürek

yakan hikayesi”, “ölen çocuklarını son bir kez öpmek istedi” gibi ifadeler; *HaberTürk*’teki “minik bedenler yürekleri dağladı”, “insanlık dramı”, “Aylan ve Galip kardeşin hikayesi yürekleri dağladı”, “Cesedi kıyıya vuran çocuğun acı hikayesi” gibi ifadeler yoluyla aile kurbanlaştırılırken; *Milliyet*’teki “kaçak”, “yasa dışı yollar”, “umut yolculuğu”, “umuda yolculuk” ifadeleri, *Hürriyet*’teki “göçmen”, “kaçak”, “yasa dışı yollar” ifadeleri, *HaberTürk*’teki “umut yolculuğu”, “umuda yolculuk”, “kaçak”, “yasa dışı yollar”, “bile bile ölüme gitmek” ifadeleri ile kriminalize edilmişler, ölümleri adeta haklılaştırılmıştır.

Olayın aktörlerinin hikayelerinin anlatılması izleyicinin empati kurmasının önünü açarken “yasadışı” bir eylemde bulduklarına dair söylemin izleyicinin empatisini geri çekmesine neden olabileceği söylenebilir. Hatice Çoban Keneş’in belirttiği gibi (2016) kaçak metaforunun kullanıldığı haberlerde “bilişsel olarak kanun dışı hareket etmenin olası sonuçlarından biri de ölmek, öldürülmek, kıyıya vurmak olarak çerçevelenir. Dolayısıyla kaçak olarak kriminalize edilen mültecilerin yasa dışı yollara başvurarak kaçmalarının bir sonucu olarak ölümleri de normalleştirilmektedir”(Çoban Keneş, 2016: 274). Buradan hareketle Alan Kurdi’nin ölümünün haberleştirilmesinde “kaçak” ve “yasa dışı” sözcüklerinin sıklıkla kullanılmasının, onun ölümünü normalleştirme riski taşıdığı söylenebilir. Üstelik “yasa dışı” ve “kaçak” sözcüklerinin mültecilere ilişkin geçmişte yapılan haberlerde de sıkça kullanıldığından izleyicinin zihinsel olarak bu haberlerle bağlantı kurmasına neden olabilir. Ki bu haberler de aşağıda ayrıntılandırılacağı üzere genel olarak ırkçı ve ayrımcı bir söylem üzerine kurulmuştur. Öte yandan kurbanlaştırma da insanlıktan çıkarmanın bir aracı olabilmektedir.

İnsanlıktan Çıkarma Yöntemleri Üzerine

Lilie Chouliaraki mültecilerin kamusal söylem için temelde çelişkili bir figür olarak temsil edildiğinden söz eder; aynı anda hem jeo-politik çatışmaların kurbanı hem de Batının millet temelli küresel düzeni için bir tehdit olarak görülürler (Chouliaraki, 2012: 14). Bununla birlikte daha sonra Tijana Stolic ile birlikte yaptıkları çalışmada Chouliaraki (2017) bu ikili söylemin mültecilerin medyada temsilini açıklamak için yetersiz olduğunu belirtir. Yazarlara göre bu iki kategori hakim olmakla birlikte mülteci krizinin Batı’daki temsilini incelikli olarak tetkik etmek için yeterli değildir. Bu nedenle yazarlar beş ayrı görünürlük rejimi çerçevesinde analiz yapmayı önerirler: “biyolojik hayat olarak görünürlük”, “empati olarak görünürlük”, “tehdit olarak görünürlük”, “konukseverlik olarak görünürlük” ve “özdüşünümsellik olarak görünürlük.” Aynı zamanda kurban/tehdit söylemi içinde, daha çok tehdit olarak temsiline mültecileri insanlıktan çıkarmak üzere işlediği düşünüldüğü halde, yazarların yaptıkları bu sınıflandırma içinde kurban olarak temsil edilmenin de insanlıktan

çıkaran bir niteliği olduğunu göstermeleri önemlidir. Yazarlar tüm görünürlük rejimlerinin nihayetinde insanlıktan çıkarmaya hizmet ettiğini, biyolojik hayat olarak görünürlük ve empati olarak görünürlük olarak tanımladıkları görünürlük rejimleri içinde ise mültecilerin kurbanlaştırılarak insanlıktan çıkarıldıklarını söylemişlerdir. Alan Kurdi'nin medyadaki görünürlüğünün büyük ölçüde "empati olarak görünürlük"e uyduğu söylenebilir. Yazarlara göre "empati olarak görünürlük" ağlayan bir çocuk görüntüsü, anne ve çocuk görüntüsü ya da kurtarma ekibinin çalışanlarının görüntüleri gibi "samimi" görüntülere dayanır. Yazarlara göre diğer kategorilerden farklı olarak insanlar kiteselleştirilmez, dolayısıyla bireysellik ön planda olduğu için insanlaştırma potansiyeli taşır. Ancak acının bireyselleştirilmesinin taşıdığı bu potansiyele rağmen yazarlara göre çocuk görüntüleri mültecilerin çocuksulaştırılmasında; tükenmiş, bilgisiz, güçsüz olarak tasvir edilmelerinde rol oynar. Dolayısıyla onları faillikten ve kendilerine ait sesten yoksun kılar. "Biyolojik hayat olarak görünürlük" ve "empati olarak görünürlük" kategorileri incinebilir olan ötekinin bizim bakımımıza muhtaç olduklarına dair ahlaki bir görüşü taşır. Bu da onları kendi başlarına varlık olmaktan ziyade bizim ilgimize muhtaç varlıklar olarak kurduğu için insanlıktan çıkarmanın bir yolu olarak işler (Chouliaraki ve Stolic, 2017: 7, 11).

"Empati olarak görünürlük"ün insanları Levinasçı anlamda etik bir duruşa çağırdığı söylenebilir. Nitekim Zeynep Direk, Levinas'ın "öldürmeyeceksin" buyruğunun, birinin ötekini öldürmekten men edilmesinin ötesinde bir "toplumsal adalet talebi" olduğundan söz eder: "Birileri yoksulluk ya da sağlık hizmetlerinin yetersizliği sebebiyle öldüğünde, hiçbir şey yapmadığım halde onları öldürmüş sayılırım" (Direk, 2005: 146). Peki etik sorumluluğu üstlenerek yapılacak şey nedir? Chouliaraki ve Stolic "empati olarak görünürlük"teki sorumluluğun "hayırsever bağış sorumluluğu" olduğunu; merhamet ve bakımı teşvik ettiğini söylerler (Chouliaraki ve Stolic, 2017: 7). Bu olumlu birşeymiş gibi görünse de "ötekini kurbanla eşitleme"nin önemli tehlikeleri vardır. Duygu Türk'e göre, Levinasçı anlamda kendisi için hak talebinde bulunmayan ama "öteki için fedakârlıktan çekinmeyen" etik özne başat kılındığı anda bunun siyasal anlamı "kendisi için hak talep etme gücünün olumsuzlanıp marjinalleştirilmesidir." Levinas'ta başkası için değil, kendisi için hak talebinde bulunan kişi etğin öznesi olamaz (Türk, 2013: 106). Nitekim gerek Alan Kurdi için yapılan yorumlarda, gerekse onun öncesinde yapılan haberlerde kurban pozisyonunun dışına çıkıp kendi hakkını savunan, daha iyi bir yaşam için mücadele eden Suriyeli mültecilerin marjinalleştirildikleri, "nankör" olarak damgalandıkları görülmektedir. Örneğin, Kilis sicağında klima talep eden mültecilerin bu istekleri "sıradışı" olarak görülüp medyada "isyan" olarak çerçevelenmiştir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 167). Alan Kurdi'ye ilişkin olarak bir Ekşi Sözlük yazarı şöyle yazmıştır: "adamlar bizden

daha geniş haklara sahip ona rağmen kamplarda yemekleri beğenmedik diyerek olay çıkartıyorlar kampları ateşe veriyorlar askerleri taşılayıp ağır yaralıyorlar üstüne ‘burada hizmet çok kötü bilsek gelmezdik’ diye utanmadan açıklama yapıyorlar” (*Ekşi Sözlük*, tilion).

Chouliaraki ve Stolic “hayırsever bağış sorumluluğu”nun aynı zamanda mültecilerin ‘öteki’liğini bize hatırlattığını söylemişlerdir. Onlar, hem fiziksel olarak –sınırlar dolayısıyla- hem de sembolik olarak –tarihten ve karmaşıklıktan yoksun olmaları dolayısıyla- dışarıklılırdır. Yazarlar bu tür bir sorumluluğun mültecilere karşı sorumluluk duygularını anlık olarak tetikleyebileceğini, ama nihayetinde kısa süreli ve değişken olduğunu söylemişlerdir. Nitekim 13 Kasım 2015 Paris saldırılarında bu duygular kolaylıkla korku ve öfkeye dönüşebilmiştir (2017: 7-8). Alan Kurdi’nin fotoğrafının yaygınlaşmasından sonra pekçok insan bu tür bir sorumlulukla hareket etmiş, ağlamış, imza kampanyalarına katılmış, bağışlar için çağrılar yapılmıştır. Burada söz konusu olan esasında “yüce gönüllü” insanların dayanışmadan ziyade kendilerinden aşağı gördükleri bir insan topluluğuna yardım etmelerinden ibarettir. Dolayısıyla yardım eden/edilen hiyeyarşini yeniden üreten bir niteliğe sahiptir. Üstelik bu tür bir sorumluluk duygusu oldukça geçici, kırılabilir ve değişkendir. El-Enany (2016) Avrupalıların bu fotoğrafta kendi çocuklarını, yeğenlerini gördükleri için böyle bir tepki verdiklerini belirtir ve Twitter’deki *#CouldBeMyChildhashtag*’inin bunu gösterdiğini söyler. Bununla birlikte Avrupalılar’ın tepkilerinde Alan Kurdi’nin açık tenli olmasının etkili olduğunu söyleyen El-Enany, “hayatını kaybeden kişi ‘sakallı erkek bir mülteci’ olsaydı ne olurdu?” diye sorar. Onun da söylediği gibi Avrupa toplumlarında yükselişte olan İslamofobi nedeniyle, Müslümanlığın kodlarını taşıyan görüntüler insanlaştırmayı engeller ve bu durumda merhametten ziyade korku hissedilmesi daha olasıdır (El-Enany, 2016: 13-14).

“Empati olarak görünürlük”teki sorumluluk “tehdit olarak görünürlük”teki sorumlulukla kolaylıkla yer değiştirebilir. Yazarlar, “tehdit olarak görünürlük” rejiminin “toplumsal düzenimizin ırsal ve kültürel ‘ötekiler’ tarafından bozulacağı korkusu”na dayandığını söylemişlerdir. ‘Ortak insanlık’ belirteci olarak ‘acı içindeki bedenler’ imgesinin aksine, korkunun görselleştirilmesinde mültecilerin ırksallaştırılması ön plandadır. Özellikle ten renkleri ve giysileri kötü ötekinin belirteçleri olarak kullanılır. Ağlayan çocuk imgesine karşı “duygusal yakınlık” mültecileri “koruma nesnelere” olarak kurarken, koyu renkli adama olan “fiziksel yakınlık” onu güvenliğimizi tehdit eden “kudurmuş” insanlara dönüştürür (2017: 8). “Tehdit olarak görünürlük” rejimindeki sorumluluk, çevresel tehditlere karşı sorumluluktur. Ve bu tür bir sorumluluk, sınırların “tehdit”lere karşı kapatılmasına savaşın kurbanlarını koruma karşısında öncelik verir. Bu tür bir sorumluluk, bizim gibi olmayanları kötülemenin ötesinde

ötekilerin dışlanması meşru kılar. Örneğin tehdit imgelerinin popülerliği ve “göçü durdur” politikaları kesinlikle bu “biyopolitik sorumluluk” a dayanmaktadır. Ve bu sorumluluk anlayışında “sakallı erkek mülteci” imgesi çok hızlı bir şekilde ağlayan çocuk imgesinin yerine geçebilmektedir. “Sadece koyu ten renginin görseiliğinden ziyade, burada öncelikli olarak yer değıştirebilirlik, masum çocukların kötü teröristlere dönüşmesi, bir güvenlik aracı olarak işlemektedir” (Chouliarakı ve Stolic, 2017: 8). Savaştan kaçan, ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan Suriyeli mülteciler mağdur durumdadır. Ancak Türkiye’de Suriyelilere yönelik toplumsal söylemde onların tehdit unsuru olarak konumlandırıldığı görülmektedir. Küçücük bir çocuğun cansız bedeni üzerinden bile bu söylem devam ettirilebilmektedir.

Chouliarakı ve Stolic’in kavramsallaştırdıkları “tehdit olarak sorumluluk” rejimini Levinas’ın üçüncü taraf kavramıyla birlikte düşünebiliriz. Levinas düşüncesinde, yüz yüze ilişkide ötekinin yüzüne karşı bir sorumluluk taşıdığımızı hatırlayalım. Ama Levinas dünyanın iki kişiden ibaret olmadığını farkındadır ve bu nedenle diğeri ötekilerden yani üçüncü taraftan söz etmiştir. Peki üçüncü taraf yüz yüze ilişkide nereye denk gelir? Levinas felsefesi için ben-öteki ilişkisinde üçüncü taraf vazgeçilmez bir unsur olmakla birlikte Levinas bu kavramını farklı yazılarında birbirinden farklı anlama gelecek şekilde kullanmıştır (Bernasconi, 2011: 33-34). *Tümlük ve Sonsuzluk*’ta Levinas’ın üçüncü tarafı, ben-öteki ilişkisine “dışarıdan bakan bir gözün imkânsızlığı” veya ötekinin yüzünde gördüğüm “tüm insanlık” anlamına gelecek şekilde kullandığını söyleyen Türk, üçüncü tarafın rolünün bunlardan ibaret olmadığını, Levinas’ın bu kavramı daha farklı anlamlarda da kullandığının altını çizmiştir. Levinas’ın, ben-öteki-üçüncü taraf ilişkisinde öteki ile üçüncü taraf arasında koyduğu mesafe bu makale için önem taşımaktadır. Duygu Türk’ün (2013) yorumundan yola çıkarsak öteki ile üçüncü taraf arasında bir ihtilaf vardır ve ben, bu ihtilafı “taraf” olmak durumundadır. İhtilaf, mağdur ve zulmeden ikiliğinden doğar ve etik özne mağdur ötekinin yanında yer alırken zulmeden ötekine karşı mesafeli durmalıdır. Ancak burada temel sorun hangi tarafın etik sorumluluk duyulacak olan öteki, hangi tarafın “ötekini kendine karşı savunacağım” üçüncü olarak konumlandırılacağıdır. Levinas bunun yanıtını vermiyor gibidir. Türk tam da bu noktada taraf seçmenin siyasal bir karar olduğunun altını çizer. Ona göre ötekini seçerken insanlar “örneğin soy birliğini, kültürel yakınlığı, aynı dinin mensubu olmayı veya ‘yabancıya’ karşı duyarlılığı” temel alabilir ve “‘taraf tutmak’, aynı ‘mağdur olan ötekine sahip çıkma’ diliyle meşrulaştırılabilir. Böylece etik bir söylem içinde kararın siyasal olduğunun da üzeri örtülmüş olur (Türk, 2013: 62, 75, 94-95, 332). Alan Kurdi örneğinde, onun yüzüne karşı Levinasçı anlamda etik sorumluluğu üstlenmeyen kişilerin, soy birliği, kültürel yakınlık, dil birliği üzerinden Türkleri etik sorumluluk

üstlenilecek olan öteki, Suriyelileri ise tehdit unsuru üçüncü taraf olarak konumlandırdıklarını söyleyebiliriz. Bu söylemi yeniden üretenler, Suriyeliler nedeniyle işsiz kaldıklarını, tarım işçilerinin ücretlerinin düştüğünü, şehirlerde güvenle dolaşamadıklarını, saldırı ve tehdit altında olduklarını öne sürmekte, kendilerini mağdur olarak konumlandırmaktadırlar. Görüldüğü gibi mağdur ve tehdit konumları siyasal karara bağlı olarak son derece değişken olabilmektedir.

Aslında Alan Kurdi, Levinasçı anlamda üçüncü taraf olarak ya da Chouliarakı ve Stolic ayrımındaki “tehdit olarak görünürlük” rejimi içinden temsil edilmemiştir. Ancak Alan Kurdi’nin fotoğrafına yönelik galiz yorumların önemli bir bölümü tehdit olarak görünürlüğün harekete geçirdiği sorumluluk/tehdit unsuru olan üçüncü taraf karşısında ötekine karşı sorumluluk çerçevesinde gerçekleşmiştir. Hayatını kaybetmiş masum bir çocuk, potansiyel bir “hırsız”, “gaspçı”, “tecavüzcü”, “terörist” olarak görülmüş ve ölümü yas tutmak şöyle dursun alkışlarla karşılanabilmiştir. İzleyicilerin bir kısmı masum çocuk imgesiyle (yüzüyle) karşılaştıklarında zihinlerindeki “sakallı erkek mülteci” imgesini (“düşman” yüzünü) çağırıp bu imge üzerinden yorum yapmışlardır. Peki izleyicinin zihninde “sakallı erkek mülteci” imgesi nasıl oluşmuştur? Bu soruya yanıt ararken insanların tanımadıkları ötekiler ile ilgili yargılarının kendiliğinden oluşmadığından; onlara ilişkin yapılan haberlerin insanların yargı oluşturmada etkili olduğundan yola çıkabiliriz. Alan Kurdi imgesi, onu önceleyen imge rejimleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Dolayısıyla Alan Kurdi’nin fotoğrafını önceleyen, mültecilere ilişkin zihinsel çerçevelerimizin kurulmasında etkili olan haberleri değerlendirmek gerekir.

Ülkü Doğanay ve Hatice Çoban Keneş (2016) “ırkçı ve ayrımcı söylemlerin meşrulaştırılmasında, yaygınlaştırılmasında ve yeniden üretiminde medyanın rolünü sorgulayan birçok çalışma”nın, “gazete okurlarının gündelik hayatlarında kısa süre karşılaşmalar dışında fikir sahibi olmadıkları toplumsal kesimler hakkındaki yargılarının oluşmasında, okudukları haberlerin ve gazete yazılarının önemli bir rolü olduğunun altını çiz[diklerini]” söylemişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 146). Ayrıca izleyicilerin önemli bir kısmı fotoğrafla sadece yukarıda söz edilen haberler aracılığıyla değil, sosyal medya aracılığıyla karşılaşmıştır, dolayısıyla izleyici yorumlarını değerlendirirken Suriyelilere ilişkin zihinsel şemalarının doğrudan bu haberlerle ilişkili olamayabileceğini, daha önce karşılaştıkları haberler üzerinden oluşmuş olabileceğini hesaba katmamız gerekir.

Alan Kurdi’nin hayatını kaybettiği olayın öncesinde Suriyeli mültecilere ilişkin haberlerin söylemiyle ilgili olarak Ülkü Doğanay ve Hatice Çoban Keneş’in “Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal

Gerekçelerinin İnşası” (2016) başlıklı makalelerine başvurulabilir. Zira Doğanay ve Çoban Keneş’in 2011-2014 yılları arasında *Zaman*, *Posta* ve *Hürriyet* gazetelerindeki toplam 1022 haberi analiz ettikleri çalışma, Türkiye’de konuya ilişkin yapılmış en geniş çaplı araştırmadır. Yazarlar, bu üç gazetenin ideolojik olarak farklı konumlanmalara sahip olmakla birlikte “Suriyeli mültecilere yönelik dışlayıcı tavrın ortaklığı”nın dikkat çekici olduğunu söylemişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 157).

Doğanay ve Çoban Keneş, mültecilere ilişkin yapılan haberlerde ayrımcılığın rasyonelleştirilmesinde ekonomik gerekçelerin öne sürüldüğünün altını çizmişlerdir. Suriyeli mülteciler Türkiye’deki ekonomik daralmanın, işsizliğin sebebi olarak gösterilmekte ve mültecilerin eşitsiz koşullarda çalışmalarının, yüksek kiralara ödemelerinin, işverenler tarafından sömürülmelerinin üzeri örtülmektedir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 159). Yazarların haberlerde dikkat çektikleri diğer bir ortaklık Suriyeli mültecilerin Türkiye vatandaşlarından “daha ayrıcalıklı bir konumda olduğu iddiaları ya da imaları”dır. Mültecilere kredi kartı verildiği, hastanelerden ücretsiz yararlandıkları, üniversitelere sınavsız girecekleri iddialarının nefret duygularını büyütebileceğine dikkat çeken yazarlar, haberlerdeki ayrımcı dil ile Suriyelilere yönelen linç girişimleri arasında ilişki olabileceğinin altını çizmişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 161-162). Haberlerdeki diğer bir ortak tema güvenlik sorunudur. Suriyeli mültecilerin Türkiye vatandaşlarına yönelik bir tehdit unsuru olarak çerçevelendiğini belirten yazarlar, mültecilerin “kendilerine yapılan iyiliğe karşı nankör, gaspçı, dolandırıcı, saldırgan, tecavüzcü gibi ifadelerle” haber başlığına taşıdıklarını söylemişlerdir. Doğanay ve Çoban Keneş’in belirttiği gibi “dilencilik, gasp, tecavüz, fuhuş, cinayet, para karşılığı evlilik vb. türden eylemlerin tüm Suriyelilerle ilişkilendirildiği haberlerde mülteciler hem güvenliğimize hem de ahlak ve aile yapımıza bir tehdit olarak çerçevelenmektedir.” Yazarlar bu tür ifadelerin de Suriyelilere yönelik tepkiyi büyütebileceğinin altını çizmişlerdir (Doğanay ve Çoban Keneş, 2016: 163, 176). Mültecilere yönelik olarak yapılan haberlerde kullanılan çerçevelere ve sözcüklerle, Alan Kurdi’nin fotoğrafına yapılan ırkçı, ayrımcı yorumlar arasındaki benzerlik dikkat çekicidir. Her ikisinde de mülteciler tehdit unsuru olarak görülmekte; tecavüz, cinayet gibi eylemlerle bağlantılandırılmakta; yapılan iyiliğe karşı nankörlük etmekle suçlanmaktadır. Bu benzerlik, Alan Kurdi’nin hayatını kaybetmesini önceleyen haberlerin mültecilere ilişkin yaygın söylemin oluşmasında ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Alan Kurdi’nin küçücük bedenini tüm kırılğanlığı içinde gösteren fotoğrafa yönelik yapılan ırçı, ayrımcı yorumları anlama çabasının bir sonucu

olarak ortaya çıkmıştır. Levinas felsefesinde ötekinin yüzü karşısında etik bir sorumluluk taşımamız gerekir. Butler'a göre bu sorumluluğun önünü açacak ya da tıkayacak çerçeveleme biçimleri vardır; yüzün insanlaştırılır biçimde çerçevelenmesi etik sorumluluğun önünü açar ve insanları yas tutmaya çağırır. Ancak Alan Kurdi örneğinde, yüzün ağırlıklı olarak insanlaştırılır tarzda çerçevelenmesine karşın izleyicinin Levinaşçı anlamda etik sorumluluk içinde yanıt vermediği örnekler bulunmaktadır. Bunun nedenleri üzerinde düşünürken yine Levinas'ın kavramlarından hareketle kimin öteki, kimin üçüncü taraf olarak kurulduğunun; kiminin tarafının tutulduğunun önemli olduğunu söylememiz gerekir. Taraf tutma son derece siyasi bir karardır ve izleyicilerin ideolojik eğilimleriyle yakından ilişkilidir. Alan Kurdi örneğinde izleyicinin bir kısmı Suriyelileri üçüncü taraf olarak konumlandırmış, yüzlerini Suriyelilerin oluşturduğu "tehdit" karşısında, öteki olarak konumlandıkları Türklerin yüzüne dönmüşlerdir. Buradan hareketle ötekinin yüzüne karşı sorumluluğu temel alan bir etik anlayışın önemini reddetmemekle birlikte insanların siyasal konumlanmaları çerçevesinde farklı kişileri/grupları mağdur olarak konumlandırarak onlara yüz verebileceklerini; ayrıca her türlü duruşun da etik olarak meşrulaştırılabileceğini aklımızda tutmamız gerekir.

Yazıda izleyicinin kimin tarafını tutacağı kararına temel oluşturacak ideolojik eğilimlerin kendiliğinden oluşmadığı üzerinde duruldu. Medyadaki yaygın söylem bu eğilimlerin oluşmasında etkilidir. Alan Kurdi'nin fotoğrafına yönelik ırkçı, ayrımcı yorumlarla olayın öncesinde mültecilere ilişkin yapılan haberlerin söylemi arasındaki benzerlik, medyanın ırkçı, ayrımcı söylemi yeniden ürettiğini ve izleyicinin kalıp yargılarının oluşmasında haberlerin etkili olduğunu göstermektedir.

Etik sorumluluğun önünü tıkayan diğer bir neden mültecilerin tehdit olarak konumlandırılması kadar kurban olarak konumlandırılmasıdır, çünkü kurban olarak konumlandırma da nihayetinde insanlıktan çıkarma üzerinden işler. Etiğin merkezine ötekinin kırılğanlığını yerleştirerek vicdanlara seslenmek önemlidir. Ancak görsellik rejimi vicdanlara seslenmenin ötesine geçmelidir. Çünkü ötekinin ağırlıklı olarak kurban olarak görülmesi failliğinin görmezden gelinmesine yol açabilir. Buradan hareketle mültecilerin kendileri için, kendi adlarına konuşabilen toplumsal failler olarak temsil edilmesinin; kendi hikayelerini anlatabilecekleri mecralar açılmasının; mültecilerin sesi olmak yerine onlara kendi seslerini yükseltebilecekleri bir alan verilmesinin, onları kırılğanlıkları içinde temsil ederek izleyiciyi ötekinin yüzüne karşı etik sorumluluğa davet etmek kadar önemli olduğu söylenebilir.

Sonnotlar

- ¹ Fotoğraf Doğan Haber Ajansı muhabiri Nilüfer Demir tarafından çekilmiştir.
- ² Emmanuel Levinas'ın "La trace de l'autre" başlıklı yazısı *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas'tan Seçme Yazılar* (2002) başlıklı kitapta "Başka'nın İzi" olarak çevrilmiştir ve yazının içinde geçen "l'Autre" kavramı da çeviride "başka" olarak karşılanmıştır. Dolayısıyla Levinas'tan yapılan doğrudan alıntılarda kavram çeviride olduğu gibi, "başka" olarak kullanılmıştır. Ancak bu makalenin genelinde kavram "öteki" ile karşılanacaktır.
- ³ Bkz. "Bodrumda İki Kaçak Faciası Birden!..", *DHA*, 02.09.2015 http://arsiv.dha.com.tr/bodrumda-2-kacak-faciasi-birden-_1016088.html
- ⁴ 3 Eylül 2015 tarihinde dünyanın önde gelen gazetelerinin ilk sayfalarında Aylan Kurdi'nin fotoğrafı ve konuya ilişkin habere yer verilmiştir. Bkz. "Dünyayı sarsan o fotoğraf gazetelerin manşetlerinde", *Hürriyet*, 03.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/dunyayi-sarsan-o-fotograf-gazetelerin-mansetlerinde-29975363>

⁵ https://www.change.org/p/rt-hon-theresa-may-mp-no-more-drownings-immediate-sanctuary-for-those-fleeing-from-war?recruiter=34564932&utm_source=share_petition&utm_medium=facebook&utm_campaign=autopublish&utm_term=des-ig-share_petition-no_msg&fb_ref=Default

<https://www.change.org/p/rt-hon-theresa-may-mp-no-more-drownings-immediate-sanctuary-for-those-fleeing-from-war/u/13000892> Son Erişim Tarihi: 3 Eylül 2015

https://secure.avaaz.org/tr/no_more_drownings_loc/?bhRRldb&v=64510. Son Erişim Tarihi: 6 Eylül 2015

⁶ İmza kampanyası İngiltere Başbakanı David Cameron'a hitaben yazılmıştı ve şu başlığı taşıyordu: "Britain must accept its fair share of refugees seeking safety in Europe." 3 Eylül'de başlayan kampanya için, 3 Eylül 2015 tarihinde saat 13.24'te 257.447 kişi imza atmıştı. <https://www.change.org/p/david-cameron-britain-must-accept-its-fair-share-of-refugees-seeking-safety-in-europe>. Son Erişim Tarihi: 4 Eylül 2015

⁷ <https://twitter.com/search?q=aylan%20kurdi&src=tyah>. Son Erişim Tarihi: 13 Eylül 2015

⁸ "Alan Kurdi, Drowned Syrian 3-Year-Old, Mourned With Poignant Cartoons Using 'Humanity Washed Ashore' Hashtag", 03.09.2015. http://www.huffingtonpost.co.uk/2015/09/03/aylan-kurdi-drowned-syrian-boy-turkey-cartoons_n_8081458.html Son Erişim Tarihi: 04.09.2015

"Aylan Kurdi artık melek!", *Radikal*, 03.09.2015. <http://www.radikal.com.tr/fotogaleri/hayat/aylan-kurdi-artik-melek-1427664/> Son Erişim Tarihi: 04.09.2015

⁹ Adam Withnall, "If these extraordinarily powerful images of a dead Syrian child washed up on a beach don't change Europe's attitude to refugees, what will?" *The Independent*, 02.09.2015. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/if-these-extraordinarily-powerful-images-of-a-dead-syrian-child-washed-up-on-a-beach-dont-change-europes-attitude-to-refugees-what-will-10482757.html> Son Erişim Tarihi: 4 Eylül 2015

¹⁰ "Thousands march in London during pro-refugee demonstration", *The Guardian*, 17.09.2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/sep/17/thousands-march-in-refugees-welcome-rally-in-london>.

"Thousands stage pro-migrant rallies as French politicians debate Syria refugees", 06.09.2015. <http://en.rfi.fr/europe/20150906-thousands-stage-pro-migrant-rallies-french-politicians-debate-syria-refugees>. Son Erişim Tarihi: 5 Kasım 2017.

¹¹ HaberTürk ve Milliyet gazetelerinin sitelerinde okuyucu yorumu yer almamaktadır.

¹² https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_04_2015.pdf

https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_06_2015.pdf

¹³ https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_09_2015.pdf

¹⁴ Makalede, birebir alıntı yapılan yerlerdeki yazım hataları korunmuştur.

¹⁵ "kıyıya vuran suriyeli göçmen çocuk cesedi", *Ekşi Sözlük*.

<https://eksisozluk.com/kiyiya-vuran-suriyeli-gocmen-cocuk-cesedi--4902373>

"Ekşi Sözlük'te kıyıya vuran suriyeli çocuk hakkında insanlık dışı sözler", *Haberseyret*, 03.09.2015. <http://haberseyret.com/haber/20565/eksi-sozluhte-kiyiyi-vuran-suriyeli-cocuk-hakkinda-insanlik-disi-laflar> Son Erişim Tarihi: 14 Eylül 2015

¹⁶ "kıyıya vuran suriyeli bebek cesedi", *Uludağ Sözlük*. <https://www.uludagsozluk.com/k/kiyiya-vuran-suriyeli-bebek-cesedi/1/>

¹⁷ "Ege Denizi'nde art arda göçmen faciası: 12 ölü", *Hürriyet*, 02.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/ege-denizinde-art-arda-gocmen-faciasi-12-olu-29966881>

¹⁸ "5'i çocuk 12 ölü 2 kayıp: Ötesi var mı?", *Hürriyet*, 02.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/5i-cocuk-12-olu-2-kayip-otesi-var-mi-29974095>

¹⁹ "O sahilde hayat devam etti", *Hürriyet*, 03.09.2015.

<http://www.hurriyet.com.tr/o-sahilde-hayat-devam-etti-29973000>

²⁰ “Minik Aylan’ın babasından çok acı ifade: Ellerimden kayıp gitti”, *Hürriyet*, 03.09.2015. <http://www.hurriyet.com.tr/minik-aylan-in-babasindan-cok-aci-ifade-ellerimden-kayip-gitti-29980039>

²¹ *Uludağ Sözlük* ile *Ekşi Sözlük* kullanıcılarının ürettikleri içeriklerin bir kısmına ve *Hürriyet* Gazetesi’ndeki haberlere yapılan yorumların bir kısmına ırkçı/ayırıcı söylemi yeniden üretmemek için makalede yer verilmemiştir.

22 https://www.iabturkiye.org/UploadFiles/TopTwentyFiles/Internet_audience_toplist_09_2015.pdf

Kaynakça

Ahmed S (2014). *Duyguların Kültürel Politikası*. Çev. S Komut, İstanbul: Sel.

Barthes R (1977). *Image-Music-Text*. New York: Farrar, Straus&Giroux.

Bernasconi R (2011). *Levinas Okumaları*. Çev. Z Direk, İstanbul: Pinhan.

Butler J (2005). *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*. Çev. B Ertür, İstanbul: Metis.

Butler J (2015). *Savaş Tertipleri*. Çev. Şeyda Öztürk, İstanbul: YKY.

Chouliaraki L (2012). Between Pity and Irony – Paradigms of Refugee Representation in Humanitarian Discourse. İçinde: K Moore, B Gross ve T Threadgold (Ed.), *Migrations and the Media*, New York: Peter Lang. 13-33.

Chouliaraki L (2006). *The Spectatorship of Suffering*. Londra: Sage.

Chouliaraki L ve Stolic T (2017). Rethinking Media Responsibility in the Refugee ‘Crisis’: A Visual Typology of European News. *Media, Culture & Society*, 1–16. DOI: 10.177/0163443717726163

Çoban Keneş H (2016). Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı. *Gaziantep University Journal of Social Science*, 14(2), 253-280.

Direk Z (2005). *Başkalık Deneyimi: Kita Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*. İstanbul: YKY.

Direk Z (2011). “Cuma Adlı Adamlar’da Levinas Hakkında Sohbet.” Sohbeti yapanlar: Halil Turhanlı ve Ömer Madra. <http://acikradyo.com.tr/arsiv-icerigi/cuma-adli->

adamlarda-levinas-hakkinda-sohbet Son Erişim Tarihi: 13.08.2017.

Doğanay Ü ve Çoban Keneş H (2016) Yazılı Basında Suriyeli ‘Mülteciler’: Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası. *Mülkiye Dergisi*, 40(1), 143-184.

D’Orazio F (2015). “Journey of an Image: From a Beach in Bodrum to Twenty Million Screens Across the World.” İçinde: F Vis ve O Goriunova (ed.) *The Iconic Image on Social Media: A Rapid Research Response to the Death of Aylan Kurdi*. The Visual Social Media Lab. 11-19. <https://research.gold.ac.uk/14624/1/KURDI%20REPORT.pdf>

El-Enany N (2016). Aylan Kurdi: The Human Refugee. *Law Critique*, 27, 13-15.

Fiske J (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. S İrvan, Ankara: Ark.

Levinas E (2002). Başka’nın İzi. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran (haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 129-146.

Levinas E (2002a). Öz ve Çıkarırsızlık. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran (haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 147-163.

Levinas E (2002b). Fenomenolojiden Etiğe. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran(haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 260- 283.

Levinas E (2002c). Etik ve Sonsuz. İçinde: Z Direk ve E Gökyaran (haz.), *Sonsuza Tanıklık: Emmanuel Levinas’tan Seçme Yazılar*, Çev. M Atıcı vd., İstanbul: Metis, 295- 344.

McRobbie A (2006). Vulnerability, Violence and (Cosmopolitan) Ethics: Butler’s Precarious Life. *The British Journal of Sociology*, 57(1), 69-86.

Morse T (2016). The Consturction of Grievable Death: Toward an Analytical Framework for the Study of Mediatized Death. *European Journal of Cultural Studies*, 1-17. DOI: 10.1177/1367549416656858.

Morse T (2017). Mediatized War and the Moralizing Function of News About Disruptive Events. *Journalism*, 1-18. DOI:10.177/1464884917693861.

Redmond R (2015). Another Weekend of Tragedy Marks the Mediterranean, with up to 40 Refugees Dead. <http://www.unhcr.org/55ff19226.html>. Son Erişim Tarihi, 10.12.2017.

Silverstone R (2008). *Media and Morality: On the Rise of the Mediapolis*. Cambridge: Polity.

Türk D (2013). *Öteki, Düşman, Olay: Levinas, Schmitt ve Badiou’da Etik ve Siyaset*. İstanbul: Metis.

Kaybolan Anlamı Ararken: Arendt'in Düşüncesinde Öznellik¹

Selbin Yılmaz, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
e-posta: selbinyilmaz@gmail.com

Özet

Bu çalışma Hannah Arendt'in siyaset kuramındaki özne sorusuna odaklanmaktadır. Doğrudan öznellik meselesini sorun edinmemesine rağmen, Arendt modern çağda 'siyasal eylem' sorununa odaklandığında eylemin faili olarak özneyi sorunsallaştırır. *İnsanlık Durumu* çalışması, modern çağdaki insanın bir tür portresini sunar ve aktif yaşam içinde bireyin varoluşunu ele alır. Arendt için öznenin modern ve postmodern kavramsallaştırmaları arasındaki ikilik yeterli değildir; diğer bir deyişle, egemen ve özerk özne ile tabi kılınmış özne arasında bir seçim yapmak zorunda olmadığımızı göstermeyi hedeflemektedir. Arendt özneyi ne bütün olası eylemlerin merkezine koyarak ne de hiçbir eyleme yetisinin olmadığı şeklinde pasifleştirerek; herhangi bir yapıya, söyleme, ideolojiye veya hegemonik sürece de maruz bırakmadan 'merkezsiz' kılmıştır. Böylece özne sorusuna 'öteki'yi de dâhil ederek öznelliği 'çoğullukta özne' olarak kavramsallaştırmış ve öznenin ancak öteki ile kurulacak 'pozitif' ve 'somut' bir ilişki aracılığıyla var olabileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda bu çalışma Arendt'in özne, öteki, özgürlük ve siyasal eylem kavramları aracılığıyla siyasal olanın ve yeni bir dünya inşa edebilmenin olanaklarının sorgulanmasına katkı sunmak amacıyla yazılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Arendt, özne, öteki, özgürlük, eylem.

In Pursuit of the Meaning: The Problem of Subjectivity in Arendt's Thought

Abstract

This paper focuses on the notion of subjectivity in the political thought of Hannah Arendt. Although she did not problematize the subjectivity directly, when thinking on the problem of 'political action' in the modern age, she examines the subject as the agent of action. The work of *The Human Condition* presents a kind of portrait of the individual in the modern age and deals with the existence of the individual in active life which is asserted as *vita activa*. For Arendt, the dichotomy between modern and postmodern versions of the subjectivity is not satisfying. In other words, she aims to point out that

we do not have to make a choice between self-sovereign and autonomous subject and the subjected subject. She has decentralized the subject without subjugating it to any other structure, discourse, ideology or hegemonic process according to which the subject is neither at the exact centre of all possible action nor is completely passive with having no capacity to act. In this way, she conceptualizes subjectivity as 'subject in plurality' through integrating the 'other' to the conceptualization and tries to disclose that the subject can exist only through a 'positive' and 'concrete' relationship with the other. In this sense, this study aims to contribute to the examining of the political and the possibilities of constructing a new world through the notions of subject, other, freedom and political action.

Keywords: Arendt, subjectivity, other, freedom, action.

Giriş

İnsanlık Durumu'nda, açık olarak ifade edilmese de Hannah Arendt'in şu soruyu yönelttiğini söyleyebiliriz: Artık neden eylemiyoruz? Arendt, modern insanın politika ile kurduğu ilişkinin, belki de kuramadığı ilişkinin izlerini gerek Batı siyaset felsefesi geleneğinde, gerek değişen dönüşen tarihsel-toplumsal gerçekliklerde, gerekse de çağın en dehşet deneyimi totaliter tahakkümde arar. Antik Yunan'a teorik, pratik ve zaman zaman da nostaljik olarak adlandırılabilir dönüşünde Arendt, o günden bugüne politika kavramının uğradığı dönüşümü sorgular. Bu sorgulama boyunca politik olan adına, kamusal eylem adına ve en önemlisi varoluşsal gerçekliğimiz özgürlük adına özne sorununa eğilir. Politik olanı anlamamız için, başlangıç noktamız özne ya da öznellik meselesi olmalıdır, çünkü neden eylemediğimiz sorusunu sordüğümüzde karşılaştığımız artık kamusal alana çıkmayan, politikaya ilgi duymayan, nihilizm çağındaki eylemeyen öznedir. Arendt'e göre bu çağ, hiçbir şeyin anlamının kalmadığı nihilistik bir çağdır.² Bu nedenle, politikaya, özgürlüğe ve özneye dair sorgulamaların tümü bir anlam sorgulamasıdır da. Yitirdiğimiz anlamı, tam da kaybettiğimiz yerde aramamız gerektiğine işaret eden Arendt, kaybolduğumuz yolların tümünde dolaşarak, bize gerçek özgürlüğün nerede olduğunu göstermeye çalışmıştır. İlk olarak yaptığı da bu yollarda kaybolmuş politik özneyi tekrar sahneye çağırmasıdır, aslında bu Arendt'in değil, özgürlüğün çağrısıdır.

Moderniteden post-moderniteye özne sorunsallaştırmalarına baktığımızda Arendt'in farklı bir öznellik kuramı geliştirdiğini söylemek mümkündür. Ne olası tüm eylemin merkezindeki kendinden menkul ve özerk modern özne, ne de yapılar, ideolojiler ve hegemonik pratikler sonucunda belirlenen ve bir anlamda sabitlenen post-yapısalcılığın öznesi, ne de nihayetinde postmodern

düşüncenin iddia ettiği gibi artık yaşamayan özne! Arendt'in öznesi, daha doğrusu eylemin faili, 'öteki' ile somut ve pozitif bir ilişki kurabilecek, bunu ancak ve ancak politik eylem ile yapabilecek, ne eylemin tam merkezinde ne de hiçbir eyleme kapasitesi olmayan bir öznelliğin taşıyıcısıdır.³ Bunun koşulu da çoğulluktur; yani öznenin ötekiler ile kurduğu kaçınılmaz ilişkidir. Bu yazıda, Arendt'in öznellik üzerine düşünceleri iki sorunsal üzerinden ele alınacaktır: egemenlik sorunsalı ve soyutluk sorunsalı. Bu iki sorunsal üzerinden girişilecek bu analizde, Arendt'in Platon'un başlattığı ve en başından beri özgürlüğü bir yük olarak gören Batı siyaset felsefesi ile hesaplaşmasına da değinilecektir. Kısacası, Arendt'in öznellik üzerine düşüncelerinin, 'kamusal-siyasal eylem,' 'öteki' ve 'çoğulluk' gibi kavramlar doğrultusunda teorik olarak ele alınmasının yanı sıra bu kuramsallaştırmanın temeli olan tarihsel düşünce yolculuğuna da değinilecektir. Gerek politikanın egemenlik üzerinden tanımlanması gerekse de modern öznenin hükümrân (egemen) özne olarak kurulması ve bunun düşünsel ve pratik sonuçları bakımından ancak bir soyutluk içinde kendini var ediyor olması en başta sorduğumuz sorunun, yani artık neden eylemediğimiz sorusunun da cevabını verecektir.

Egemenlik Sorunsalı

Bu yazıda hükümrân özne olarak adlandıracağımız özne modeli, aslında modern öznenin tarihsel kuruluşunda aranmalıdır. 15. ve 16. yüzyılları boyunca gerçekleşen bilimsel devrimlerin belki de en önemli sonucu Ortaçağ toplumunun ayırt edici özelliği olan dinin yerini bilimin kendisinin alması; diğer bir deyişle, dünyanın anlamlandırılmasında ve değiştirilmesinde insanların artık yeni araçlara sahip olmasıdır. Bilimsel gelişmelerin yanı sıra Rönesans ile de 'insani olanaklara ve kazanımlara dair iyimser bir düşünce' doğar (Hall, 2004: 17). İnsan failin doğuşuna işaret eden bu Rönesans bireyselliği, modern kimliğin de doğuşuna denk düşer. Bu 'yeni olan'ın doğmuş olması, insanların, ahlaki tepkiler verebilmeleri için artık 'bir başka ontolojiye' ihtiyaç duymalarını da beraberinde getirmiştir (Taylor, 2001: 10). Çünkü artık Tanrı'nın bir anlam kaynağı olarak var olmadığı bir dünyada, her şey mümkün hale gelebilecektir; diğer bir deyişle, ahlaki eylem kaynağını hiçbir yerde bulamayacak, dolayısıyla da kötülüğün hüküm sürdüğü bir dünya ortaya çıkacaktır. Buna uygun olarak, bu 'bir başka ontoloji' anlamın yeni kaynağı olarak insanın kendisinden başkası değildir. Bu 'yeni insan' saygınlığı olan, kendi kendini yönetebildiği ve kendi içine dönerek makul kararlar verebildiği ölçüde özerk ve hükümrân bir özneyi temsil eder.⁴ Kısacası, hükümrân olma durumu hem politikanın kendisine hem de özneye atfedilen bir özellik haline gelir. Ne var ki çağdaş pek çok düşünürün de dikkat çektiği gibi kendi kendisini yöneten bu özne, dış dünya ve ötekilerle de ancak bu yönetme pratiği çerçevesinde ilişki kurabilir hale gelir.

Arendt'in karşı çıktığı ve bir kesişmeye de denk düşen nokta tam da burasıdır: Hem politikanın bir yönetme sorununa indirgenmesi hem de öznenin kendi kendini yönetme üzerinden tanımlanmasıyla, modern dünyada insanın aslında bir patoloji haline gelen iç dünyaya yönelerek sadece kendi kendisiyle ilgilenmesi ve dünyada neler olup bittiğine dair bir kayıtsızlık geliştirmesi. Bu kayıtsızlığa dair, felsefi ve modern dünyanın yorumlanması amacındaki sosyolojik bir analiz aracılığıyla üzerinde düşünmeyi ve anlamaya çalışmayı kaçınılmaz kılan bu durumun aslında ne ölçüde tehlikeli olduğudur. Arendt'e göre özne kendi varlığını, egemenlik kavramına dayanarak verili olarak ele alır ve varlığı üzerinde hâkimiyet sahibi olduğunu iddia eder. Ancak kendi varoluş kaynağını yalnızca kendisinden alıyor oluşu, özgürlüğün ve ötekilerin reddi anlamına geldiğinden dolayı, bu durum dünyadaki yaşam ve politik alan için tamamen yıkıcıdır. Bu yıkıcılık kendisini çağın en vahşi deneyimi totalitarizmde çoktan göstermiştir.

Egemenlik düşüncesi, özgürlük ile yanıltıcı bir ilişki kurulmasına neden olmuş; egemen veya hükümlan olan insanın hükmetme gücüne bağlı olarak aynı oranda özgür olacağı savunulmuştur. Bu ilişkilendirme sonucunda özgürlük, hükmetme veya yönetme ile eşdeğer kılınmış olup, bir güç sorununa indirgenmiştir. Arendt'e göre Batı siyaset felsefesinde özgürlük sorunsalı, kişiyi diğer insanlar ile boğuşmak zorunda bırakan ve bu nedenle kişiyi egemenliğini ve bütünlüğünü tehlikeye atan bir ilişkiler ağının içine sürükler (Arendt, 2009: 338). Bu düşüncenin izlerini Platon'dan günümüze kadar takip etmek mümkündür; ancak en açık ifadesini belki de şu liberal amentüde bulur: "Daha az politika, daha çok özgürlük" (Arendt: 2012a, 203). Bu düşünce ile özgürlük, kişinin içsel ve özel alanını teminat altına almayı amaç edinen bir güvenlik sorununa indirgenir. Isaiah Berlin'in kavramsallaştırmasından yararlanacak olursak eğer, özgürlüğün negatif kavrayışı hâkim kılınmış, özgürlük kişilerin hangi noktaya kadar özgür olabileceği yönünde bir tartışma ile kısırlaştırılmış; sonuç olarak da özgürlük kişinin içinde tek başına olduğu bir özel alan meselesi haline getirilmiştir. Arendt'in özgürlüğün ancak özel alanda kendini gerçekleştirebileceğini iddia eden bu liberal düşünceye yönelik eleştirisi şu sözlerde kendini gösterir:

Şayet hükümlanlık ile özgürlüğün özdeş oldukları doğruysa, o zaman hiçbir insanın özgür olması mümkün değil demektir; zira kendine yeterlilik ile efendilik arasındaki uzlaşmazlığın ideali olan hükümlanlık tam da çoğulluk durumu ile çelişki halindedir. Yeryüzünde tek bir insan değil insanlar yaşamakta olduğundan, hiçbir insanın hükümlan olması mümkün değildir (Arendt, 2009: 338).

Eğer yeryüzünde tek bir insan yaşıyor olsaydı, hükümlanlık ve özgürlük kolayca özdeşleştirilebilirdi. Arendt'in de sürekli vurguladığı gibi, dünyada insanlar birlikte yaşıyor olduğundan insan olmanın en 'anamlı' koşulu çoğulluktur; bu

koşul politik alanın yani eylemin de koşulu olduğundan özgürlük ancak burada gerçekleşebilir. Özgürlüğün özel alanla özdeşleştirilmesine karşı çıkan Arendt, özgürlük ile politikanın birbirinden ayrılamaz olduğunu öne sürer. Özgürlük, sade ve sadece politik özgürlüktür ve gerçekleşmesi için kamusal alana çıkıp eylemeyi gerektirmektedir. Arendt'in özgürlüğü kamusal alanda bulmasının nedeni şudur: Özel alan, zorunluluğun ve yaşamın, çıplak yaşamın alanıdır. Burada gerçekleştirilen tüm etkinlikler doğal olanın dayattığı zorunluluk nedeniyledir. Ancak kamusal alan böyle bir zorunluluğu dayatmaz. Antik Yunan'ın toplumsal yapısına baktığımızda görürüz ki, hanenin erkeği, kadını ve köleyi özel alanın zorunlu işlerini yapmaya 'mecbur bıraktığında,' kendisi, elinde kalan boş zamanda agoraya gidip, polislin sorunları ile ilgilenmektedir. Ancak, onu oraya götüren şey bir zorunluluk değildir Arendt'e göre. Kısacası, 'yapmak zorunda olmadığı şeyi yaptığında özgür olunabileceğini' savunan Arendt, özgürlüğün ancak kamusal alanda gerçekleşebileceğini öne sürmektedir.⁵

Egemenlik kavramı ile hesaplaşmaya geri dönecek olursak: İlk olarak bu kavram politikanın ve özgürlüğün koşulu olan 'çoğulluğun reddi' anlamına geldiği için politik alanla uyumsuz olmakla birlikte yıkıcıdır da. Modern siyasal düşünce tarihi içindeki kavramsallaştırılmasına bakacak olursak, görürüz ki egemenlik, egemen olabilmek için mutlak, merkezi, bölünemez ve yanılmaz olmalıdır. Örneğin, egemenlik mutlaktır, mutlaklığından şüpheye düşüldüğü anda egemen olma özelliğini yitirir. Bodin, egemenliği Tanrısal egemenliğe benzetir. Tanrısal egemenliğin de kaynağını tek Tanrı olma özelliğinden aldığını düşünürsek, başka herhangi bir egemenliğin varlığı, kavramı ve elbette somut olarak egemenin varlığını çoktan boşa düşürecektir. Bu nedenle, egemen veya hükümlan olarak da tanımlayabileceğimiz özne modelinin, dış dünya ve diğerleri ile sadece kendisinin merkezde olduğu bir ilişki biçimi kurduğunu söyleyebiliriz. Bu düşüncenin izini takip edersek, böyle bir egemenliğin kendisini aynı zamanda bölünmez olarak kurduğunu görürüz; tıpkı kendinden başka bir Tanrı tanımayan Tanrısal egemenlik gibi. Egemenlik, kendini diğer güçlerden bağımsız olarak tanımladığından, bir diğer özelliği de sınırsız olmasıdır. Tüm bu özellikler, hükümlan öznenin politik alanın koşulu olan çoğulluğu reddettiğinin bir göstergesidir ve yine tıpkı Hobbes'un Leviathan'ında vücut bulan, herkesin 'Bir' olarak bağlandığı, tek bir bedende birleştiği, bir tümlüğe işaret eden devlet gibi.⁶ Oysaki Arendt, sahici bir politik yaşamda özgürlüğün gerçekleşmesi adına, sınırsız güç yerine sınırlı olmanın önemine, bölünmezlikten ziyade dağılmaya, birlikten ziyade bölünmüşlüğe işaret eder. Bu anlamda, politikaya çoğulcu perspektiften bakan Arendt, özneyi, özgürlüğü ve eylemi, egemen ya da tekçi bir açıdan değil, bir 'çokluk' olarak ele alır (Honig, 1988: 86).⁷

İkinci olarak, Arendt, egemenlik kavramı ile hesaplaşırken, bu kavramın dolaysız

olarak dayanak bulduğu 'irade' kavramını da ele alır. Ona göre irade yetisi, diğer yetilerle ilişki içinde değildir ve bu nedenle de politik olmayan ya da anti-politik bir işleyişe sahiptir. Diğer bir deyişle, irade yetisi yalnızca kendisi ile ilişki kurar, daimi bir kendini yoklama halinde içsel alana dönüktür; yani varlığını kamusal alanın çoğulluğunun tamamen karşısında oluşturur. Bu nedenle irade yetisinden özgürlüğün gelemeyeceğini savunan Arendt, irade kavramı ile politika arasında kurulan bağı da koparmaya çalışır. Aslında buradaki fark, politik özgürlük ile içsel özgürlük arasındaki farktır. İçsel özgürlük, iradeye atfedilen içselleşmiş özgürlüktür (Honig, 1988: 80). Siyaset felsefesi tarihi boyunca, özgürlüğün, dış dünyaya karşı sağlam durabilmek için içsel özgürlük ile özdeşleştirildiği eğilimini gören Arendt'e göre ise:

Şayet insan ilk önce dünyevi, elle tutulur bir gerçeklik olarak bir özgürlük durumunu tatmamış olsaydı, içsel özgürlük hakkında da bir şey bilmesi mümkün olmayacaktı. Bizler kendimizle etkileşim içinde değil, önce başkalarıyla etkileşimimiz sırasında özgürlüğün ya da karşınının farkına varırız (Arendt, 2012a: 201).

İrade ile siyasal olan özdeş tutulamaz, çünkü irade vasıtası ile ancak ve ancak bir yanılısma olan içsel özgürlükten bahsedebiliriz ki bu da gerçek bir özgürlük değildir. Özgürlük, sadece dış dünyada sahici eylem yoluyla gerçekleştirilebilir. İrade ise, yalnızca kendine buyruk verir (Arendt, 2012a: 219). Ayrıca irade, özgürlüğün garantisini veremez çünkü bir şeyi istiyor olmak, onun kamusal alanda eyleme geçirilebileceği anlamına gelmez. Elbette Arendt, iradenin herhangi bir eyleme öncel olduğunu kabul eder; ancak ısrarla vurguladığı nokta, özgürlüğün 'İstiyorum' ile 'Yapabilirim'in pratik olarak örtüştüğü anda gelecek olmasıdır (Arendt, 2012a: 216).⁸ Bu örtüşmenin iki anlamı vardır: İlk olarak, 'Yapabilirim,' istemeyi aşmış hâlihazırda bir eylemin var olduğunu gösterir ve ikinci olarak 'Yapabilirim,' şiddetli bir ilişki içinde sadece kendini emreden iradeye bir sınırlama getirir (Arendt, 1978: 142).

Arendt, eylemi iradenin emrinden kurtarmak için, Montesquieu'nun yönetim biçimlerinin ilkeleri olarak tanımladığı 'ilke' nosyonundan hareketle eylemde açığa çıkarılan şeyin ne olduğu sorusuna bir cevap vermeye çalışır. İlham veren ilke, yapılan eylemde gücünden ve geçerliliğinden hiçbir şey kaybetmeden açığa çıkar. Arendt'e göre:

Eylemin amacından farklı olarak eylemin ilkesi tüketilemez olduğundan, onu zaman içerisinde tekrarlamak mümkündür; eylemin güdüsünden farkı ise ilkenin evrensel geçerliliğe sahip olmasındadır (Arendt, 2012a: 207).

Böylece, eylemi belirlediği öne sürülen iradenin sadece içsel alana ait oluşunu Honig (1988: 78), “güdülerin bizi içeriden belirlemelerinin aksine, ilkeler bize dışarıdan ilham verirler” sözleriyle belirtir.⁹ İlham vericiliğin aksine, irade yetisinin temel etkinliği zorlamak ve buyurmaktır. İrade her zaman kendi icrasını emreder, yani ‘ister.’ Ancak buyurmak ya da dikte etmek özgürlük değil, bir güç veya zayıflık meselesidir (Arendt, 2012a: 206). Arendt’e göre iktidarın baskı veya diğerleri üzerinde hükmetme ile özdeşleştirilmesi, tarihsel bir yanlış anlamadır. İktidar, sahip olunabilecek bir mülkiyet değildir; aksine kolektif eylemden doğar ve yayılır. Öte yandan, iktidarın çoğulluğunun aksine tekil olarak güç ise kişisel bir varlıktır ve sahip olunabilecek bir mülkiyet gibidir. Arendt, iktidar ile güç arasındaki ayrımı çizerek, iktidarın irade ile bağının olmadığını şu sözlerle belirtir:

Çünkü iktidar da eylem gibi sınır tanımaz; güç gibi, insanın bedensel varoluşuyla, doğasıyla fiziken sınırlanmış değildir. Karşılaştığı tek sınırlama, başka insanların mevcudiyetidir ki bu durum, insani iktidar öncelikle çoğulluk durumuna tekabül ettiğinden arzi değildir. Demek ki aynı nedenle iktidarı hiçbir azalmaya uğramadan bölmek mümkündür... güç ise tersine bölünemez (Arendt, 2009: 294).¹⁰

Üçüncü olarak, hükümran özne, amacının kontrol etmek ve hükmetmek olması itibariyle dünya ve politika ile ‘araç-amaç kategorileri’ çerçevesinde, yani araçsal akıl vasıtasıyla bir ilişki kurar. Araç-amaç kategorilerinin politik alandaki yıkıcılığını anlamak için, Arendt’in *vita activa* (aktif yaşam) kavramsallaştırmasına bakmak gerekmektedir. *Vita activa*, üç insani etkinliği içerir: emek, iş ve eylem. Emek, insanların sadece yaşamı ile ilgili olduğundan, yani insan bedeninin biyolojik süreçlerine işaret ettiğinden, insanın ayırt edici bir özelliği olamaz çünkü aynı emek, aynı süreçlerde hayvanlarda da vardır; kısacası emek “fark” yaratmaz.¹¹ İş etkinliğinin en önemli özelliği ise insan varlığının doğal olmayan yanına tekabül ediyor oluşudur. İnsanların araçlar kullanıp doğayı dönüştürmeleri ile kalıcı ve nesnel bir dünya yaratmaları anlamına gelen iş, insanlar ile doğa arasında bir tür dolayımıdır. *Homo faber* tarafından temsil edilen ve her şeyi araca indirgeyen işin temel etkinliği araçsallaştırmadır.¹² Dünyanın araçsallaşması, “verili olan her şeyin bu sınırsız değer kaybı, her amacın bir araca dönüştüğü ve sadece insanın kendisini bütün şeylerin tanrısı ve efendisi yapmak suretiyle durdurabileceği gittikçe büyüyen bir anlamsızlık sürecidir” (Arendt, 2009: 232). Arendt, Batı siyaset felsefesi geleneğini *vita activayı vita contemplativanın*, yani aktif yaşamı tefekkür yaşamının hizmetine sunmuş olması nedeniyle eleştirir. Ancak, *vita activanın* kendi hiyerarşisi içinde düşüncecek olursak, iş etkinliğinin yükselişi, düşüncenin artık etkili olmadığını, daha doğrusu düşüncenin ‘yapma’nın [*making*] hizmetine sunulduğunu göstermektedir (D’Entreves,

1994: 43). Buradaki tehlike ise *homo faber*in yükselişidir, yani tüm etkinliğini şiddet kullanarak yapıyor olmasındadır: Ürünü üretmede özgür olan *homo faber*, kendi elinin ürünü ile tekrar yüz yüze geldiğinde onu yok etmede de özgürdür, yani kurduğu dünyayı yok edebilme kapasitesine de sahiptir (Arendt, 2009: 215).

Son olarak, egemenlik ve özgürlüğün yanlış ve yıkıcı sonuçları olan özdeşleştirilmesinden yola çıkan Arendt'in arka plandaki asıl hesaplaşması, politikayı 'yönetme ve düzen' kategorilerine indirgediği için Batı siyaset felsefesi geleneğiyledir. Bu geleneğin başlatıcısı olarak Platon'u işaret eder. Ona göre Platon, kanaatlerin destekçisi olan Sokrates'in aksine, doğruluğun tiranlığını kurmaya çalışmıştır. Sokrates'in idam edilmesinden sonra, Platon, belki de 'bu sonuçtan çıkarabileceği en anti-Sokratik sonucu çıkararak' (Arendt, 2005: 8) filozofun yaşamı için tehlikeli olan polis yaşamını küçümser. Filozofu ve sahip olduğu ideaları polisten ayırmak yerine, onu polis ile ilgilenmeye mecbur kılması da idam korkusundandır. Aslında, polisi idealar ile yönetmek, filozofun polise karşı başkaldırısıdır (Arendt, 2012a: 148). *Vita contemplativanın vita activa* üzerinde zafer kazanmasını sağlayan Platon, insani ilişkiler alanının kırılabilirliğinden ve güvenilmezliğinden kaçmayı amaçlamıştır. Teorik olarak, bilme ile yapmayı birbirinden farklılaştırmıştır; bilmeyi filozofa yapmayı ise sıradan insana layık görmüştür. Teoride görünen bu ayırım, pratik olarak bu iki etkinliği –bilme ve yapma etkinlikleri- birbirinden ayırarak insanlar arasında bilenler ve eyleyenler veya bilenler ve bilmeyenler ayırımına yol açmış olup, politikanın özünü 'nasıl yönetileceğini bilmek' sorununa indirgemıştır (Arendt, 2009: 323). Arendt'e göre bilme ve yapmayı birbirinden ayıran bu Platonik ilke, politikayı araç-amaç kategorilerine indirgeyerek eylemin yerine yapmanın konmasını sağlayan tüm egemenlik kuramlarının temelidir. Bu gelenek kendisini "antikitede filozofun güvenliği, ortaçağlarda ruhun selameti, modern çağda da toplumun üretkenliği ve ilerlemesi" olarak göstermiştir (Arendt, 2009: 331). Sonuç olarak da, eylem, 'belirsiz' oluşu nedeniyle politikanın kuramsallaştırılmasında saf dışı bırakılmıştır.¹³

Soyutluk Problemi

Öznenin hükümler olarak kurulmasının dolaysız bir sonucu da onun bir 'soyutlama' içerisinde var olabilmesidir. Hükümler özne, soyut bir varoluş içindedir. Bu nedenle de en temel özelliği, dünyasız [*worldless*] olmasıdır. Böylesi bir dünyasızlık, içsel alana öncelik tanır; dünya ve diğer insanlarla somut bir ilişki kurulmasını engeller. Arendt'e göre bunun ölümcül sonuçlarından biri de, düşünme etkinliği ve kamusal eylem önünde aşılması güç bir engel olarak duran *animal laboransın* zaferidir. Bu soyut düşünme ve yaşama biçimini anlatmak için

Arendt'in seçtiği kavram yabancılaşmadır; ancak Marx'ın söylediği gibi kendine ve kendi türüne bir yabancılaşmadan ziyade, dünyaya yabancılaşmadır. Ancak modern özne inşasının bir sonucu olan 'dünyaya yabancılaşma' kavramından daha önce, modern bilimin bir özelliği olan ve yine soyut bir varoluşa yol açan 'yeryüzüne yabancılaşma' kavramına bakmak anlamlı olacaktır.

Dünyaya yabancılaşma, köklerini Descartes'ın *cogitosunda* bulur. Ancak, belirtilmesi gereken bir nokta vardır ki, *cogito*, aslında bazı tarihsel ve de bilimsel gelişmelerin dolaysız bir sonucudur. Doğa bilimlerindeki gelişmeler sonucu 16. yüzyılın, modern bilim olarak adlandırdığımız bilme biçiminin, amacı ve yöntemi sebebiyle diğer bilme biçimlerinden ayrışmasının gerçekleştiği bir uğrak olduğu ve doğa bilimlerinin sosyal bilimlerin kurulması üzerindeki etkisi bilinmektedir. Arendt'e göre Galilei'nin teleskopu icat etmiş olmasının felsefe üzerindeki doğrudan etkisi dikkat çekicidir. Teleskopun icat edilmesiyle, Galilei insan akıllı ve duyularının yeryüzünün gizlerini anlamadaki yetersizliğini göstermiştir. Diğer bir deyişle, maddi dünya görüşünü değiştiren şey, ne akıl ne de duyulardır; aksine, bir araçtır. Bu araç ki, yukarıda da değinildiği gibi, *homo faber*in yükselişinin ve egemen devlet paradigmasının göstergelerinden birisi olmuştur. Düşünmenin 'yapma' etkinliğinin hizmetine girdiği bu yükseliş sonucunda, yapma etkinliğinin kendisinin amaç haline gelmesi ile birlikte öne çıkan kavramlardan birisi de 'süreç' kavramı olmuştur. Süreç üzerinden düşünme biçimi ile insan kendisini, kendini aşan, her şeyi kapsayan iki insanüstü sürecin bir parçası olarak görmeye başlamıştır: doğa ve tarih (Arendt, 2009: 436). Böylece *vita activa* hiyerarşisi içinde ikinci bir tersine çevrilme gerçekleşmiş olup asıl ilgisi yaşam olan, doğa ile yakın ilişki kuran *animal laborans* zafer kazanmıştır.

Teleskopun icadının yanında, Amerika'nın keşfi, tüm dünyada keşiflerin artması ve uzayın fethedilmesi yeryüzünün birleşmesine neden olmuştur. Bu birleşme, aslında yeni, yani modern bilimin doğuşu demektir. Arendt, bu keşiflerin tümünü Arşimet noktasının keşfi olarak adlandırır: Yeryüzü bir tümlük bakış açısı ile yani Tanrısal bir göz ile gözlemlenebilir hale gelmiştir.¹⁴ 'Yeryüzüne yabancılaşma' aslında doğal olguların artık verili oldukları haliyle gözlemlenmiyor oluşu, yani doğanın, kişinin kendi zihninin koşullarına indirgenmesi demektir. İnsan, doğal dünyaya karşı nesnellliğini yitirmiştir. Bilimin insan zihninin koşullarına indirgenmesinin sonucu olarak da matematik, modern bilimin temel aracı haline gelmiştir. Matematiksel etkinlik sayesinde, nesnel hakikat ve pratik bilgiler, karasal ve doğal yasalardan değil, kozmik ve evrensel yasalardan çıkarılır olmuştur (Arendt, 2009: 383). Matematiğin önemi, aynı zamanda, sayıların değer kazanmasına, modern bilimsel kuramın ilkelerinin, nedensellik, formüller, hesaplanabilirlik ve yararlılık olmasına neden olmuştur ki bu da sınırlı bir anlam üretme kapasitesine denk düşer. Doğa bilimlerinin sosyal

bilimlerin kurulmasındaki etkisine bakacak olursak -ki bunun en açık biçimi pozitivizmde görülmektedir- görürüz ki toplumun kendisi de bir 'eşdeğerlik' üzerinden yönetilir hale gelmiştir. Eşdeğerlik, her şeyi sayılar aracılığıyla, farklı şeyleri karşılaştırılabilir kılarak 'soyut niceliklere' indirger.¹⁵ Son olarak, hızın mesafeyi ve uzayı fethetmesiyle birlikte 'mesafe' kavramı önemini yitirdiğinden, farklı olan her parça bütüncül bir bakış açısı altında toplanagelmıştır. Örneğin, uçağın keşfi, insanın yersel olandan ne denli uzaklaştığını ve soyutlandığını, yeryüzünü kuşatan şeylere yabancılaştığını göstermektedir. İnsan, dış dünyanın nesnellliğini artık kaybetmiştir ve "sürekli sadece kendisi ile karşılaşmaktadır" (Arendt, 2012a: 271). Arendt bunu evrenin bir bütün olarak keşfedilmesine neden olan "yersel olana yakınlıktan bir uzaklaşma" olarak adlandırır (Arendt, 2009: 378). Arendt'e göre tehlikeli olan ise, böyle evrensel ve bütünsel bir yaklaşımın, doğa üzerinde hükmedebilmeyi tamamen olanaklı kıldığı gibi, onu yok etme kapasitesini de taşıyor olmasıdır.

Bilimsel gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan dünya görüşünün böylesi dönüşümü Arendt'e göre "insani varoluşa bir başkaldırıdır" (Arendt, 2009: 29). Dana Villa ise bunu bir 'hınc' olarak adlandırır. Bu hıncın nedeni, dünyanın sonluluk ve sınırlılık ile özdeş olmasından ve bu özellikleri dolayısıyla artık bir hapisane gibi görülmesinden kaynaklanır. Fakat bilimin bu yeni hali ve teknolojik gelişmeler insana dünyayı yok etme pahasına sınırsızlığın kapılarını açmıştır (Villa, 1996: 172). Bu, insani koşulların verilmişliğini aşmayı arzulayan bir tür varoluşsal hınc ya da tehlikeli bir kibirdir (Canovan, 1995: 98) ve bedeli yeryüzüne yabancılaşma ile ödenmektedir. Şöyle de söylenebilir: sınırlı insan dünyasından insani-olmayan sınırsız bir alana kaçma arzusu (Swift, 2009: 21). Not düşmekte fayda var ki bu sınırsızlık, aslında totalitarizmin ifadesini bulduğu, 'her şey mümkündür'ü bize hatırlattığı noktada, düşünmeye değerdir. Yeryüzüne yabancılaşma, dünyaya yabancılaşmanın anlaşılması için gerekir kavramlardan biridir ve Arendt, dünyayı düşüncelerden ziyade olayların değiştirdiği fikrini taşıdığı için, modern çağın belirleyici olayının sahibi olarak Descartes'ı değil, Galilei'yi işaret eder (Arendt, 2009: 389).

Yukarıda kısaca değinildiği üzere, Arendt'e göre Descartes'ın *cogitosa* teleskopun icadının dolaysız bir sonucu, yeni gerçeklik karşısında verilen bir yanıtıdır. Tıpkı Galilei gibi Descartes da duyulara olan güvensizliği karşısında kuşku yöntemini öne sürmüştür. Felsefeye en önemli katkısı, tüm deneyimi sadece kişi ve kendisi arasına indirgeyen Kartezyen özne kavramsallaştırmasıdır. Duyulara olan güvensizlik, bu öznenin kendi içine dönmesiyle, dünyadan yüz çevirmesiyle sonuçlanmıştır. Arendt bu durumu hakikatin 'duyumun duyulanması'na indirgenmesi olarak değerlendirir (Arendt, 2012a: 79).¹⁶ Bu içe dönme yönteminin en belirgin özelliği ise benliğin kesinliğidir. Kişi her

şeyden şüphe edebilir ancak şüphe eden bu zihinden asla şüphe edemez; kişi kendi varoluşunun kesinliğini kendi içinde bulur. Böylece modern dünyanın alametifarikası olan 'dünyaya yabancılaşma'nın düşünsel kökenleri ile karşılaşmış oluruz.

İçer dönme ve içsellik [*inwardness*] kavramlarının taşıdığı patolojiler üzerine Arendt, 1771-1833 yılları arasında yaşamış olan Rahel Varnhagen adlı Yahudi bir kadının günlüklerinden ve notlarından yola çıkarak Rahel'in 'dünyasız hassaslığını' anlattığı bir tür biyografik eser kaleme alır. Rahel dünyaya dair gerçeklik algısını yitirmiş, sade ve sadece kendi iç dünyasıyla meşgul olan genç bir kadındır. Bu haliyle de kendi bitmeyen içsel çelişkileri ve kendi duygusal yaşamının öznelliği ile modern bireyciliğe bir emsal teşkil eder. Arendt'e göre Rahel'in patolojik durumu şu noktada kendini gösterir: Rahel yalnızca kendi kendini düşünme haliyle hakikati kendi içinde taşıdığını iddia etse bile, acı çekmekten de kurtulamaz. Çünkü içinde taşıdığı bu hakikatin diğerleri tarafında anlaşılmasını da istemektedir. Ancak bunun olanaksızlığı ortadadır; zira onun iç hakikati diğerleriyle paylaşamaz, çünkü Rahel, öznel ve nesnel olan, özel ve kamusal olan arasındaki ayrımı çoktan yitirmiştir. Diğer bir deyişle, içer dönme var olan tüm durumları ruh hallerine dönüştürmüş, öznel olan her şeye bir nesnellik havası vermiştir (Yoder, 2009: 28). Rahel'in bu kendi kendini düşünme halindeki bir diğer patoloji ise, böylesi bir düşünmenin, yani dünyadan izole olmuş bir durumda düşünmenin kendisinin sınırsız hale gelmesidir (Arendt, 1997: 90). Düşüncenin sınırlandırılmamış özgürlüğünde Rahel de kendini iç dünyasında sınırsızca özgür hissetmektedir. Arendt'e göre ise böylesine sınırsız bir özgürlük anlayışı gerçeklikten uzaktır, bir yanılsamadır. Çünkü özgürlük, dünyaya aittir ve insani ilişkiler alanında gerçekleştiğinden zaten sınırlıdır ve dolayısıyla hükümler de değildir.

Dünyaya yabancılaşmanın, düşünce düzeyinde nasıl kavramsallaştırıldığını Descartes'in *cogitosa* üzerinden açıkladıktan ve Rahel Varnhagen gibi bir figür üzerinden bireyciliğin biraz da romantizm tınılarıyla nasıl kendini gösterdiğini örnekledikten sonra, bu yabancılaşmanın bir de sosyolojik boyutuna değinmek gerekir: Arendt bunu 'toplumsal olanın yükselişi' olarak adlandırır. Daha önce modern bilimin kendi içinde yaşadığı gelişimi anlatırken değindiğimiz 'süreç' kavramının önem kazanması ile *animal laborans*ın zafer kazandığını, böylece doğal alana ait olan yaşamın, emeğin temel ilgisi haline geldiğine değinmiştik. 'Yaşam' modern çağda da 'en yüksek iyi' olarak kabul edilmiştir. Bu da kamusal ve özel alanları kendi içerisinde eriten toplumsal alanın yükselişine sebep olmuştur. Arendt'e göre toplumsal olan, ev veya aileye ait olanın ulusal düzeye yükseltilmesi demektir; bu anlamda bir tür oksimorondur da: kamusal hane. Bu alan, biyolojik yaşamın ihtiyaçları ve zorunluluk ile yönetilen bir alandır;

bundandır ki ancak “sınırlı bir politik anlamı” vardır (Arendt, 2009: 59). Arendt’e göre toplumun temel özellikleri konformizm, tekbiçimlilik ve anonimlik. Diğer bir deyişle, yekpare ve çoğulcu olmayan bir yapıya sahiptir. Bunun da ötesinde toplum, insana belli bir tür davranışta bulunmayı dayattığından kendiliğinden gelişebilecek sahici (otantik) eylem olasılığını yok eder. Toplumun amacı üyelerini denkleştirerek, eşitleyerek normalleştirmektir. Toplumsal olan, verili bir toplumda tüm üyelerini eşitler ve onları eşit bir güçle kontrol eder. Ancak bu eşitlik, soyut bir eşitlik. Modern çağda soyut eşitliğin bu zaferi kamusal alanın toplumsal olan tarafından fethedilmesine, farklılığın bir özel alan meselesi haline gelmesine neden olmuştur (Arendt, 2009: 81). Kısacası, toplumsal olanın yükselişi dünyaya yabancılaşmaya işaret eden en önemli olgulardan biridir. Dünyaya yabancılaşma, özgürlüğün, özneler arası iletişimin ve sonuç olarak da anlamın kaybı demektir. Zira elinizde ya sadece zihniniz ve içsel dünyanız ya da kocaman bir aileniz vardır; konuştuğunuz, birlikte eylediğiniz, yargıladığınız ve tarafından yargılandığınız dostlarınız değil.

Dünyaya yabancılaşmanın Arendt için bir tür yıkıcılığa işaret etmesinin nedenini, onun ‘dünya’ya yüklediği anlamda bulabiliriz. Özel alan ile kamusal alan arasındaki ayrımın bulanıklaşmasına neden olan toplumsal olanın yükselişine karşılık Arendt, kamusal alanın önemini vurgular. Kamusal alan onun için ‘ortak olan’ demektir. Bu ortaklık iki şekilde kendini gösterir: Birincisi, yurttaşların çıkıp eylediği ve söz söylediği, diğerleri tarafından görüldüğü ve duyulduğu, dolayısıyla insanlar arasındaki ortaklığa denk düşen *kamusal-politik alandır*. Kişinin kamusal alandaki söz ve eylem yoluyla bu görünüşü gerçekliğin kendisini de oluşturur. Bu dünyevi gerçeklik, insanları kendi yalnız düşlerinden kurtarır (Canovan, 1995: 154). Bu gerçeklik diğerlerinin varlığına, yani çoğulluğa bağlıdır; çünkü bu çoğulluk içerisinde birbirlerinin var olduklarına tanıklık edeceklerdir. Arendt, bunu *özel arada-olma-hali* olarak adlandırır. İnsanlar arasında, onları birbirine bağlayan bir ilişkiler ağı vardır ve bu ‘ağ’ aslında bu ilişkilerin ne kadar nesnel olduğuna işaret etmektedir (Arendt, 2009: 268).¹⁷ Bu alanın politik var oluşu, kişilerin dayatmacı olan ve bu sebeple anti-politik olan hakikat yerine düşüncelerini dile getirmelerine bağlıdır. İnsanlar arasındaki bu ağın dokusunda mutlak hakikat değil, ortak olarak paylaşılan düşünceler ve ancak ortaklıkta ortaya çıkabilecek hakikatler vardır. Bu alanın somutluğu, elle dokunulabilir oluşu, rasyonel veya felsefi ve bu anlamda da soyut hakikatlere karşıt olarak konumlanmasında yatar. Örneğin, ‘tüm insanlar eşit yaratılmıştır’ ifadesi kendiliğinden açık ve kesin değildir. Arendt’e göre bu ifade hakikatin bir meselesi olamaz; eğer hakikatin dayatmacılığı ile bu ifade kabul edilirse, daha ileri politik bir düşünme biçimi gerçekleştirmek imkânsızlaşır ve bu sav, eğer gerçekleştirilmediği takdirde soyut bir iddia olarak kalır. Tüm insanların eşit

olduğu düşüncesi bir karşılıklı mutabakatın ve rızanın meselesi olabilir. Politik bir düşünme biçimi olarak şu şekilde değişime uğrar:

‘Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır’ önermesi açık ve seçik bir önerme olmadığı gibi kanıtlanabilir bir önerme de değildir. Bu görüşü öne sürmemizin nedeni, özgürlüğün ancak eşitler arasında mümkün olmasına... inanmamızdır (Arendt, 2012a: 297).

İkinci olarak ortaklık, *dünyaya* işaret eder. Dünyayı yeryüzünden ayıran şey, dünyanın yapay olana denk düşerken, yeryüzünün doğal olanı temsil etmesidir. Kısacası dünya, insanların kendi ellerinin ürünüdür. Arendt ‘aramızdaki dünyanın’ somutluğunu şu sözlerle ifade eder:

Şeylerden oluşma bir dünya, çevresinde oturmakta olanlar tarafından ortak sahiplenilmekte olan bir masa gibidir, ara-da olan her şey gibi bu dünya da insanları hem birbirlerine bağlar hem de ayırır (Arendt, 2009: 95-96).

Somut olarak var olan bu dünyanın nesneliliği, insanlara, onları hem bağlayarak hem de ayırarak bir tür aidiyet duygusu, dünyada evde olma hissi vermesi bakımından önemlidir. Arendt, bunu da *nesnel arada-olma-hali* olarak adlandırır. Dünyaya bağımlı ve onun tarafından koşullanmış olmanın önemi, aslında ‘asla kaçamayacağımız koşullara bağlı olduğumuzu’ vurgulaması açısından “totalitarizmin ve modernitenin kibirli fantezilerinin” meydan okumasına bir karşı çıkıştır (Canovan, 1995: 104). Dana Villa’nın da (1996: 213) işaret ettiği gibi, böylesi bir dünya kavrayışı, anlam ufkunu tüm özne/nesne ilişkilerinin kurulması bakımından ele aldığından dolayı özneyi merkezsiz kılma yolunda oldukça etkili olmuştur.

Dünyada olmak veya dünyalılık [*worldliness*] kavramları üzerine düşünürken, Heidegger’in otantik ve otantik olmayan varoluş biçiminde yaptığı ayrımı, ontolojik bir ayrım olarak benimseyen Arendt, bu ayrımı ters yüz etmekten geri durmaz. *Dasein*, Heidegger’e göre otantik varoluşunu, kendi başına, kendi ölümünü yaşama yoluyla gerçekleştirebilir. Arendt’e göre ise *Dasein*’in bu ölüm kaygısı, aslında onun dünyasızlığından kaynaklanmaktadır. Arendt’e göre otantik olan kamusal alandır. Otantik varoluş, kişinin kendi ölümünde değil; kamusal alanda eylem ve söz yoluyla kendi biricikliğini diğerlerine gösterdiği andadır. Kamusal eylem, otantik eylemdir. Modern çağda, kamusal otantik alanın yitirilmesi, Arendt’e göre dünyasızlık ve yuvasızlık demektir. Ölüm konusuna değindiğimiz bu noktada, Arendt’in ölümün karşısında yücelttiği ‘doğarlık’ [*natality*] (doğmuş olmak, doğuyor olmak) düşüncesinden de bahsetmek gerekmektedir. Felsefenin ortaya çıkışında etkili olan temel

güdülerden biri de ölüm korkusudur. Doğanın ölümsüzlüğü karşısında insanın ölümlülüğü korkusundan kurtulmak için evreni, dünyayı ve tüm olan biteni anlaşılır kılmak felsefenin görevlerinden biri gibi sunulmuştur. Ölümlülük, daha doğrusu ölümlülüğünün farkında olma, insan varoluşunun ayırdedici bir özelliği olsa da, Arendt'e göre bu ölümlülüğü aşmanın yolu sözde ve edimde zaten vardır. Hatırlama ve hikâye anlatıcılığı yoluyla yapılan eylemler, söylenen sözler ölümsüz bir hal kazanabilirler. Bunun için, filozofların yaptığı gibi bu dünyadan uzaklaşmaya ve sonsuzluğun peşinden gitmeye gerek yoktur. Arendt'e göre Platon'un filozof-kralı sonsuzluk içindeki idealara istediği kadar sahip olsun, o aslında bir ölü filozoftur; çünkü insanlar arasında yaşamıyordu. Ölümü anlamlandırmaya çalışmak, belki Epiküros'un dediği gibi anlamsızlığın ta kendisidir: Çünkü ölüm varsa siz yoksunuzdur, siz varsanız ölüm yoktur. Bu düşüncenin peşinden gitmektense, doğarlık potansiyeline önem vermek daha anlamlı olacaktır. Doğuyor olmak demek, aslında insanın gerçekleştirdiği ilk mucize demektir, dünyaya yeni bir şey getirmiş olma mucizesi. Bu özellik, biyolojik bir özellik olmanın dışında, insani bir potansiyelle işaret eder: İnsan yeni şeyler yaratabilir ki bu da mucize dediğimiz şeyin ta kendisidir. Arendt, bu noktada, felsefe geleneğine bir meydan okumada daha bulunur: insan varoluşunun temel özelliği ölümlülükte değil, eylemi mümkün kılan doğarlıktadır (Canovan, 1995: 130). İnsanlar başlatıcıdır, başlangıç ilkelerini kendilerinde doğmuş olmakla zaten taşırlar. Bu anlamda, insanlar eylem yoluyla beklenmedik olanı bile başlatabilirler. Bu beklenmediklik, bu yeni olan, yani kısacası bu mucize ne Tanrıdan ne de insanüstü güçlerden gelir; aksine doğmuş olma ve doğurma faziletine sahip insandan gelmektedir.

Politik-Etik Bir Öznelerarasılık: Anlam ve Özgürlüğün Yeniden İnşası İçin

Doğma ve doğurma becerisi nerede ve nasıl gerçekleşecektir? Bu noktadan itibaren, egemenlik ve soyutluk sorunsalları üzerinden tüm gelenekle girdiği tartışmayı aktardıktan sonra Arendt'in öznelliğe dair düşüncelerine geçebiliriz. Politik eylemin koşulu olarak öne sürülen çoğulluk, Arendt için, sadece bir *çokluluk* değildir; aynı zamanda insanların farklılığına işaret eder. Kamusal alanda eyleyen fail, eylemi dolayısıyla ötekilere kendini göstermiş olur ki bu özgürlüğün de açığa çıktığı andır.¹⁸ Bu anlamda, kişi yalnızca kamusal-politik alanda eyleyerek özgür olabilir. Arendt, bu noktada, 'kim' ile 'ne' arasında ontolojik bir ayrım yapar. Bir kişinin 'ne' olduğu, o kişinin sahip olduğu önceden belirlenmiş nitelikleri, doğuştan gelen özellikleri, becerileri veya eksiklikleri gibi karakteristik özellikleri ile anlaşılabilir (Arendt, 2009: 263). Ayrıca, kişinin içsel alanında yer alan ve sadece yaşam ile ilgili olan duygulardan, tutkularından oluşan biyolojik ve psikolojik yanını da içerir. Bu vasıflar dolayısı ile insanlar 'aynı' veya 'tipik' görünebilirler; çünkü bu vasıfların pek çoğu kişinin diğerleriyle

paylaştığı şeylerdir ve bu anlamda 'eşsiz' değillerdir. Bu 'ne'lik toplumsal alana ait olduğundan, bu özellikler kendiliğinden politik eylemin ve özgürlüğün sebebi olamazlar. Örneğin, bir kişinin kimliğinin (Türk olmak, Kürt olmak, kadın olmak, eşcinsel olmak...) 'tek başına' yani politik eylemden bağımsız bir anlamı yoktur; çünkü bu kimlikler "ne" kategorilerine aittir. Bu tür kimlikler vasıtasıyla, kişi kamusal alanda kendi biricikliğini ortaya koyamaz; çünkü bunlar kişiye yüklenmiş olan tipik ve aynılıkta, tek biçimlilikte eriyip giden toplumsal kimliklerdir. Kısacası, toplumsal kimlikten oluşan kişi asla eşsiz değildir ve tam da bu nedenle, bu tür belirlemelerden, 'eylem bu belirlemeleri aşabildiği ölçüde özgür' olabileceğinden özgürlük çıkmaz (Arendt, 1961: 151).¹⁹ Diğer yandan, 'kim' olma, "politika yoluyla sabitlenmiş ve kısıtlayıcı kimliklerin dağılması ve çözümlenmesidir" (Gambetti, 2005: 426). 'Kim' olmaklık, kamusal alanda, eyleyerek ve söyleyerek kendini dostlar arasında açığa çıkarmakta yatar ki bu da tözsel bir varlığa değil, süresiz bir oluş haline denk düşer. Kişi, eyleyerek ve söyleyerek, kendisinin kim olduğunu göstererek, kendi biricik kimliğini ortaya koyarak ve dünyada kendini görünür kılarak 'kim' olduğunu açığa çıkarır yani 'özne' haline gelir. Biraz önce değinilen toplumsal kimlikler, 'ne'likleri üzerinden değil, aksine ne eylediklerine bağlı olarak 'kim' olduklarını politik düzeyde inşa edebilirler. Bu noktada, Arendt'in anladığı anlamda politik eylemin koşulu olan insan çoğulluğunun ikili özelliği karşımıza çıkar: eşitlik ve fark.

Eğer insanlar eşit olmasalardı ne birbirlerini ve kendilerinden öncekileri anlayabilir, ne de geleceği planlayabilir ve kendilerinden sonrakilerin ihtiyaçlarını öngörebilirlerdi. Eğer insanlar birbirlerinden kim oldukları bakımından farklılık göstermeselerdi, kendilerini anlaşılır kılmak için ne konuşmalarına ne de eylemde bulunmalarına gerek olurdu (Arendt, 2009: 258).

Çoğulluğun eşitlik ve farkta yatan bu iki özelliğinin yanı sıra hükümran özneye gelen en önemli eleştiriyi de yansıtan üçüncü bir özelliği, fail eyleyken ve söz söylerken eyleminin ve sözünün kendinden çoktan çıkmış olduğu gerçeğidir. Diğer bir deyişle, failin biricik kimliği failin kendisinden kaçır ya da saklanır. Çünkü fail, ötekilerin sürekli bakışına bağlıdır. Frederick Dolan'ın 'tekinsiz kişilik' [*uncanny self*] diye adlandırdığı bu durumda fail, eşsiz olarak kendisine ait olan eylemin ilginç bir şekilde kendisi için de tanınmaz olduğu radikal bir edilgenleşme süreci yaşar: Bir kişi ki, ne meşru olarak inkâr edilebilir ne de tam olarak onaylanabilir (Dolan, 1995: 330). Diğerlerinin bakışına maruz olma durumunun yanında, eylem en sonunda bir 'ürün' ortaya koymadığı için de fail eylem üzerinde hükmetme gücüne sahip değildir. Eylem, ürün değil, hikâye üretir; kişinin etrafında oluşan, onu izleyen diğer aktörlerin ve izleyicilerin oluşturduğu ve ürettiği bir hikâye. Arendt'in deyişiyle:

Hikâyeler, eylem ve konuşmanın neticeleri, bir faile işaret eder ama bu fail

[kendi hikâyesinin] yazarı ya da üreticisi değildir. Hikâyeyi başlatan, kelimenin ikili anlamıyla, yani tam söylersek, eyleyen ve kurban olarak onun öznesidir, ama kimse kendi hikâyesinin yazarı değildir (Arendt, 2009: 270).

Bu sayede denebilir ki, Arendt ötekiyi, ötekileri öne çıkararak öznenin yalıtılmış konumunu yerinden etmiştir. Bu kavramsallaştırma, öteki olanın kimlik politikalarına dayanarak 'ötekileştirme' adı altında bir 'sorun' haline gelmiş olmasına da bir karşı çıkıştır. Öteki ötekidir: Bu kabul edilip edilmemesi gereken bir sorun olmaktan ziyade insanlığın bir koşuludur, bir anlamda kaçınılmazdır. Çünkü yaptığımız her eylem, söylediğimiz her söz ötekilerin bakışı ile görülmeye, yargılanmaya mahkûmdur.

İnsanların birbirine kaçınılmaz biçimde bu bağlı oluşu, beraberinde sorumluluk düşüncesini de getirmektedir ki Arendt'in kuramında etik bir düşünce olmadığını ileri süren düşünceleri bu 'sorumluluk' fikri çürütmektedir. Dünyada neler olup bittiğine ilgi duymamak, politik olanla ilgilenmemek, kısacası politik olanda bir anlam bulunmadığına dair nihilistik düşünceye karşı olarak Arendt'in politik olanı savunması, onun sadece politik varoluşa önem vermiş bir siyaset kuramcısı olduğuna dair düşünceleri de beraberinde getirmiştir. Ancak politik olanın değersizleştirilmesi noktasında, Arendt bu yalıtılmış özneyi bulur ve aslında bu öznenin politik kaygıları olmadığı gibi etik kaygılarının da olmadığını altını çizer. Dünyada neler olup bittiğine kulak vermek, aramızdaki ortak dünya için bir kaygı meselesi olduğundan aynı zamanda etik bir meseledir. Arendt'in etik anlayışını onun totalitarizm üzerine düşüncelerinde açıkça görmek mümkündür.

Arendt'e göre doğrudan bir bağ olmasa da, öznenin merkezi olarak konumlandırılması ile Nazizm arasında bir bağ vardır. Nazizm'in yaratmış olduğu kitle toplumunun en belirgin özelliği, bu toplum üyelerinin arasında ortak bir dünyanın var olmayışdır. Ayrıca kitle insanı, en baştan beri tanımlamaya çalıştığımız yalıtılmışlığı, kendi köşesine çekilmişliği bakımından hükümlerle özne ile benzer özelliklere sahiptir. Ancak kitle toplumunda insanları birbirine bağlayan şey başka tür bir bağdır, bu da topyekûn tahakkümün kaynağıdır. Kitle insanı harekete ve lidere sınırsız ve koşulsuz bir bağla bağlıdır. Arendt de böylesine bir tahakkümün ancak böylesine bir yalıtılmışlıkla kurulabileceğini savunur. Bu yalıtılmışlık ve insanlar arasında ortak bir dünyanın kalmamış oluşu, insanları konformist hale getirmiştir. Diğer insanlarla hiçbir ilişki kurmadığı için eyleme ve yargıda bulunma kapasitelerini yitirdiklerinden, kendilerine dayatılan normları normalleştirmiş ve davranış kalıplarını benimsemişlerdir; doğrusu biat etmişlerdir. Bunun sonucunda herkesin aynı olması bakımından kitle toplumu insanı, daima 'gözden çıkarılabilir' ya da 'feda edilebilir' [*expendable*] olduğunu bilir (Arendt, 1962: 315). Arendt bunu totalitarizmin dışsal araçlarla değil,

içeriden yönetmesi olarak görür. Sistemin bu ‘içsel yapısı’ insanların arasındaki mesafenin kaybolmasına neden olmuştur. Mesafenin kaybolması ise bütüncül ve kapalı bir yapıyı ima etmektedir; bu da tikel olanın kendini var edememesi demektir. Bu anlamda, kitle toplumu sadece teklik olarak bir bütüne işaret etmektedir. Bu insanlar arasında artık eyleme ve yargıda bulunmaya yer açacak bir ‘mesafe’ kalmamıştır, çoktan bütünleşmişlerdir. Böyle bir bütünlük veya tümlük altında da kişinin kendi biricikliğini, kendi öznelliğini ortaya koymasının hiçbir yolu yoktur. Tarihin belki de yüzleşmesi en zor sorularından biri, yani Yahudi halkı toplama kamplarında katledilirken, Alman halkının neden hiç tepki vermediği sorusu –ki dönüp bakıldığında Yahudilere, hatta daha da yakınlaştırırsak Yahudi komşularına yardım eden, onları saklamaya çalışan Almanların sayısı çok azdır- bir anlamda boşa düşecektir ama bir cevabı vardır: Böyle bir eylemde bulunmalarının, aralarındaki ortak dünya çoktan yıkıldığından olanağı yoktur. Ayrıca liderin üstlendiği kişisel sorumluluk aslında ‘külli bir sorumluluktur’ [*total responsibility*]. Yasanın olduğu gibi sorumluluğun da tümünden lidere ait olması insanların birbirlerine karşı sorumluluk hissetmemelerine neden olmuştur. Bu demek değildir ki Yahudilerin başına gelenlerden kimseyi sorumlu tutmak mümkün değildir, ancak tüm Alman halkını sorumlu tutmak da mümkün değildir. Arendt’e göre herkese ve her koşulda uygulanabilir mutlak ve evrensel ahlak kuralları yerine, öznenin soyut konumunun ötesine geçen bir etik anlayışı geliştirmek gerekmektedir; çünkü tarihten ve toplumdan bağımsız bir kişi tahayyül etmek mümkün değildir. Örneğin, Nazizm döneminde bir anneyi; “Hangi oğlunu alıp götürmemizi istersin?” sorusuna maruz bırakıldığında, oğullarından birinin gitmesi, diğerinin kalması yönünde bir cevap verdiği takdirde, bir seçim yaptığından ötürü ahlak kurallarıyla yargılamak, biraz önce anlattığımız totalitarizmin yarattığı koşullar sebebiyle, ‘etik’ olamaz. Ya da Alman halkının Nazizm deneyimiyle ancak yıllar sonra yüzleştiğinde sıklıkla dile getirdiği “Bu olan bitenden hepimiz suçluyuz” ifadesi de sahte bir ahlak anlayışı olacaktır. Çünkü böylesine kesin ve mutlak konumlandırmalar, gerçek suçluların ortaya çıkmasını engelleyecektir; Arendt’in de dediği gibi “herkesin suçlu olduğu yerde, hiç kimse suçlu değildir” (Arendt, 2014: 283). Üstelik bu mutlak bir yargıdır; mutlak olansa politik olan için yıkıcıdır; bu mutlak iyi de olabilir, tıpkı Eichmann’ın özdeşleştirildiği gibi mutlak kötü de. ‘Mutlak olan’ doğaya ait bir özelliktir ve kendisini zor ve şiddet kullanarak gösterir. Bu nedenle, Eichmann idam edilmelidir, evet; ancak mutlak kötülüğün timsali ya da bir ‘canavar’ olduğundan değil; aramızdaki dünyayı yok ettiği için, dünyayı insanlarla paylaşmayı seçmediği için ve kendi hayatının, hayatlarını yok ettiği insanlarınkine bağlı olduğunun farkına varmayarak zaten kendi kendisini çoktan yok ettiği için (Bkz. Butler, 2011). Sonuç olarak, Arendt’in düşüncesinde etik bir anlayış olmadığı düşüncelerinin aksine onun

düşüncesinde ‘politik olan’ ile dünyaya ve insanlara duyulan sevgi, bu sevgiden doğan sorumluluk ile özdeşleştirdiği ‘etik olan’ iç içe geçmiştir. İnsancılık [*humaneness*] Arendt’e göre, ‘insanlık sevgisi’ [*love of man*] olarak adlandırdığı dostlar arasında varoluşa kendini ortaya çıkarır ve bu sevgi dünyayı diğerleriyle paylaşıp paylaşmamaya ne kadar hazır ve razı olduğumuza dair bir sorgulamada yatar (Arendt, 1968: 25). Kısacası, Arendt’in bize sunduğu, ötekiye olumlu bir şekilde yaklaşan *öznelarası durumda bir politik-etiktir*.²⁰

Sonuç Yerine

Öznellik üzerine bu düşünceler, öznelarasında anlamlı olabilecek bir dünyanın kapılarını açmakta ve bizi politik olana dair yeniden düşünmeye çağırmaktadır. Modern insanın, anlamını yitirmiş dünyada bir pasif nihilizm örneği olarak iç dünyaya dönme ve ‘kendini arama’ eğilimine karşılık Arendt, dostlar arasında bizim için ayrılmış olarak bekleyen masadaki yerimizi gösterir. Arendt’e göre ikinci bir sorun da, yine sinizm ile nihilizme bulanmış olan ve kendini ‘ben kim oluyorum da insanları yargılıyorum?’ türünden bir ifadeyle belli eden eğilimdir. Arendt’in bu seferki cevabı ise şu olacaktır: “Eğer bu soruyu kendinize soruyorsanız, çoktan kaybetmişsiniz demektir” (Bruehl, 2004: 152).²¹ Kaybolan anlamı bulmak için bir çoğulluk içinde yaşadığımızı, bu çoğulluğa bağlı olduğumuzu, bu çoğulluk içinde eylediğimizi, konuştuğumuzu, yargıda bulunduğumuzu kabul etmek ve yeni bireysel arayışlara girmektense tam da kaybolduğumuz yere gidip oradan işe başlamak gerekmektedir. Bu kaybolduğumuz yer ise eylemin, modern bireye baş etmesi zor görünen iki özelliğine denk düşer; bu da eylemin geri döndürülemez oluşu ve tahmin edilemez oluşudur. Örneğin, iş sonucunda ortaya çıkan ürün üzerinde pek çok değişikliğe gidilebilir, ürün değiştirilebilir ve hatta yok edilebilir. Ancak, birinin eylemi ya da söylediği söz asla geri döndürülemez, çünkü eylem ve söz onları gören ve duyan diğerlerine bağlıdır. Bu geri döndürülemezlik, yani eylem ve söz üzerinde failin etkisinin bulunmaması modern birey için tercih edilmez olmuştur çünkü o, kontrol ve hükmetme üzerinden varlığını sürdürmektedir. İkinci olarak, eylem öngörülemezdir; diğer bir deyişle, kişi ne kendi eyleminin ne de diğerlerinin eylemlerinin sonucunda ne olacağını bilemez ve yine aynı sebepten: Eylem, insanlar arasındadır ve kamusal çoğulluk içinde koşullanmıştır. Ancak, modern insan, hesap yapan insan olduğundan böylesi bir öngörülemezlikle de yüzleşemez. Arendt ise, kaçtığımız bu noktaların davetkârlığına ve geri döndürülemezlik ile öngörülemezliğin ‘yeni’yi barındırmasındaki çekiciliğe dikkat çeker. Çünkü eylemin sonucunda neyin ortaya çıkacağı yine insanlar arası bir dünyada, birbirimizi affetme ve birbirimize söz verebilme gücümüzle ilgili olarak ‘anlam’ kazanacaktır.

Sonnotlar

¹ Hem içeriğine hem de biçimine dair dikkatli ve özenli yorumlarıyla yazıya oldukça katkı sunmuş meslektaşım ve dostum Ezgi Sarıtaş'a ve yayımlanma aşamasında gösterdiği dostluk ve verdiği cesaret için Duygu Türk'e teşekkür ederim. Tıpkı yazının içeriğinde olduğu gibi, dostlar arasında olmaksızın hiçbir şeyin anlam ifade etmeyeceğini bir kez daha göstermiş oldular.

² Nihilizm, sahip olduğumuz tüm anlam düzeninin çöküşü, sahip olduğumuz tüm değerlerin değersizleşmesi durumudur. En açık halini de Weber'in "dünyanın büyüünün bozulması" ifadesinde bulur. Kayıtsızlığın ve ümitsizliğin bir tür beyanı olan nihilizmin bir yönünü pasif nihilizm olarak adlandırmak mümkündür. Simon Critchley'in tanımladığı pasif nihilizm, Arendt'in de bir sorun olarak gördüğü şu eğilimlerle açıklanabilir: "Pasif nihilist, dünyada eyleme geçip onu dönüştürmeye çalışmaktansa, içindeki çocuğu keşfetme, piramitlerin esrarına dalma, karamsar tınılı yazılar yazma, yogaya takılma ya da Rousseau'nun ihtiyarlığında yaptığı gibi kendini kuş gözlemine veya botaniğe adama gibi yollarla sadece kendisi üzerinde, kendi özel zevkleri ve kendi kendini kusursuzlaştırma projelerine odaklanır. Gerçekliğin gittikçe artan gaddarlığı karşısında, pasif nihilist mistik bir sükûnete, huzurlu bir temaşa haline ulaşmaya çalışır" (Critchley, 2010: 14).

³ Arendt'in 'öteki' olarak adlandırdığı, özellikle kimlik siyasetinin yükselişe geçmesi etrafında tanımlanan 'öteki' kavramı ve genellikle yine aynı siyasetin bir sonucu olarak ortaya çıkan 'ötekileştirme' probleminden farklıdır. Arendt'in ötekisi, asla bir kimliğe işaret etmez ya da bir kimlik üzerinden tanımlanamaz. Şimdilik kısaca not düşmekte fayda var ki Arendt'in ötekisi, tüm öteki/diğer insanlara tekabül eder.

⁴ Yazının bu kısmında, modern öznenin doğuşu her ne kadar Rönesans dönemi ile sınırlandırılmış olsa da aslında hükümler öznenin kuruluşunu özellikle 17. yüzyıl ve sonrasındaki liberal düşüncede ve tarihsel gelişmelerde aramak daha anlamlıdır. Bireye atfedilen özerklik yetisi, yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal tüm dönüşümlerle birlikte düşünüldüğünde anlamlı bir zemine oturur. Rönesans döneminde daha çok hümanistik bir bakış açısıyla insana atfedilen insanlık onuru kavramı ve bu kavramın bir ürünü olarak özerklik yetisi, daha sonrasında Batı ahlak sisteminin olduğu kadar Batı legal sisteminin de temel kavramlarından biri haline gelir. Yasa-koyucu olma [*auto-nomos*] sadece özel alanda değil, kamusal-siyasal ve ekonomik alanlarda da kurucu bir niteliğe sahiptir. Kapitalizmin yükselişi göz önünde bulundurulduğunda hem kendi çıkarları peşinde koşan ve koşmaya 'hakkı' olan ekonomik birimler olarak bireyler hem de siyasal olanda bir dönüşüme işaret eden ulus-devletlerin kurulması ile birlikte ortaya çıkan, yasayı belirleyen ve yasa ile belirlenmiş yurttaş olarak bireyler sadece düşünsel anlamda değil, tarihsel ve pratik anlamda zuhur eden modern özneye denk düşer. Modern özne bu anlamda siyasal ve ekonomik düzeni tanımlayabilmenin merkezinde kendine yer bulur.

⁵ Arendt'in kamusal eyleme dair temel dayanak noktası olarak aldığı Antik Yunan'ın

toplumsal ve siyasal yapısına dair düşüncelerinde nostaljik bir bakış açısına sahip olduğunu ve dolayısıyla bir ölçüde abartıya kaçtığını söylemek mümkündür. Bu noktada, her ne kadar kendisi kamusal alanın ve özel alanın ayrı olması gerektiğini teorik olarak temellendirse ve savunsa da, Antik Yunan'daki bu dengeyi kuran şeye, yani köleliğe ve kadının 'eve' yani özel alana hapsedilmesine neredeyse hiç temas etmemektedir.

⁶ Egemenlik kavramı, burada hem siyasi erkin sahip olduğu kudreti tanımlayan bir kavram olarak hem de özneye atfedilen bir özellik olarak kullanıldığından iç içe geçmiştir. Bu noktada bir kavram karmaşasına yol açmamak için belirtmek gerekir ki, Arendt 'egemenlik' kavramı ile hem devlet düzeyinde hem de diğer siyasal açımları yönünden ilgilenmektedir. (Bkz. Gambetti, 2007). Arendt, politika ile ilgili tüm sorularımıza elbette ki yanıt veremez ancak dert edindiği çok önemli bir şey vardır: Politik olarak düşünenin gerekliliği! Bu düşünme biçimi içinde egemenlik kavramına hiçbir düzeyde yer olmamalıdır çünkü bu kavramın politikanın varlık nedeni olan özgürlük ile hiçbir ilişkisi kurulamaz. Ancak hükmetme ve yönetme (idare) ile ilgisi vardır. Bu da politikanın araç-amaç kategorilerine indirgenmesi demek olur. Bu noktada Arendt, Amerikan Devrimi ile Fransız Devrimi'ni karşılaştırdığında, Fransız devrimcilerinin etkilendiği Rousseau'nun egemenlik düşüncesinde farklılaşmaya yol açtığı 'halk egemenliği' düşüncesine dahi karşıdır. Amerikan Devrimi'nin başarısını kuruluş esnasında egemenlik kavramına hiç yer vermemesine bağlar. (Bkz. Arendt, 2012b.) Ancak, Arendt'in siyasal açıdan oldukça önem atfettiği konseyler, sovyetler veya geri dönecek olursak Antik Yunan'daki agoradaki halk, politik olanı idarenin elinden alarak kendisini sahneye çıkaran 'halk egemenliğinin' taşıyıcısı olan halka denk düşmüyor mu? Yine üstünden atlanmış, aradaki farka hiç değinilmemiş olarak bu soru karşımızda durmaktadır. Arendt'in egemenlik kavramını sorunsallaştıran ve halk egemenliğinin diğer egemenlik biçimlerinden önemli farkına değinen bir makale için bkz. Demirkent (2015).

⁷ Özneyi bir 'çokluk' [*subject as multiplicity*] olarak kurmasından dolayı Frederick Dolan, Arendt'in çoğulluk ve demokrasiye yönelişini bir 'postmodern siyaset' kuramsallaştırma denemesi olarak adlandırır (Dolan, 1995: 332). Ancak Arendt'i postmodern siyaset düşüncesi ile yan yana koyan bu düşünceye karşıt bir sav vardır. Seyla Benhabib, Arendt'in moderniteye dair düşüncelerinde karmaşıklık olduğunu öne sürer. Benhabib'e göre Arendt özel ve kamusal alanlar arasındaki sınırı muğlaklaştıran toplumsal alanın yükselişine karşıdır; bu nedenle de asıl mesele edindiği şey kamusal alanın yeniden canlandırılmasıdır. Bu anlamda, tüm yurttaşların eşitlikçi sivil ve siyasal haklarını savunması onu bir politik-evrenselci [*a political universalist*] haline getirir. Benhabib'e göre, Arendt bir anti-modernite düşünürü değildir; daha ziyade o bir modernisttir ama gönülsüz bir modernist. Bkz. Benhabib (1996). Ancak modernizm ve postmodernizm arasındaki bu tartışmada, bu yazının savunduğu görüş, Arendt'in ne bir modern ne de bir postmodern olduğudur; onun siyaset kuramının (tüm alışverişlere ve benzerliklere rağmen) her ikisini de aştığı yönündedir.

⁸ Bu çeviride Arendt'in 'I-will-and-I-can' şeklindeki ifadesi 'isteyen-ben-ile-muktedir-olan-ben' şeklinde çevrilmiştir.

⁹ Arendt, eyleme ilham veren şeyin iradeden ziyade 'ilke' olduğunu söylerken, Montesquie'nun yanı sıra Kant'ın düşüncesinden de beslenir. Tarih üzerine yazıları dışında Kant'ın bir 'siyaset felsefesi' yazmadığını öne süren Arendt'e göre kamusalılık fikri Kant'ın siyasal düşüncesinin temel kavramıdır. Bu kamusalılık kavramını da en çok Kantçı yargı yetisinin işleyişinde bulur; çünkü Kant'ın ahlak düşüncesinde saf pratik aklın kategorik buyruğu irade veya isteme üzerine kurulduğu için dikte edicidir. Ancak Kant'ın ahlak felsefesinin dayandığı 'ilke' kavramı, onun için yine de anlamlıdır. Bu ilke ("Öyle bir eyle ki, eyleminin maksimi aynı zamanda genel bir yasa olabilsin") Arendt'e göre tamamen bir kamusalılık fikri barındırır: İlk olarak bir yasayı 'genel' olarak isteyebilme açısından; ikinci olarak da bu yasaya kişinin kendisi de tabi olacağından kendisiyle çelişmeme ilkesini içinde barındırması gerektiğinden. Kendi ile çelişmeme ilkesi Sokratik bir ilke olup, Arendt için kişinin kendisiyle çelişmesinden, başkalarıyla çelişmesinin daha tercih edilir olduğu anlamına gelir. Başkalarıyla çelişme, eylemin başkalarına zarar verebilmesini değil, söz ve eylemin tüketilemez olduğunu ima eder. Çünkü Honig'in ifade ettiği haliyle ilkelerin bize 'dışarıdan' ilham veriyor oluşu kamusalılığın bir ürünüdür; diğer bir deyişle, bu dışarıyı dünyayı ve ötekileri içeren, ötekilerin düşüncesi ile uyumlu olabilecek bir ilkeyi 'düşünebilme' anlamında bir kamusal alana tekabül eder ve bundandır ki eylemin ilkesi 'evrensel geçerliliğe' sahiptir (Bkz. Arendt, 1992).

¹⁰ Bu çeviride, 'power' sözcüğü 'güç' ile 'strength' sözcüğü ise 'takat' ile karşılanmıştır. Ancak, bu alıntıya müdahale edilerek, 'power' sözcüğü 'iktidar,' 'strength' sözcüğü ise 'güç' olarak çevrilmiştir.

¹¹ Arendt, emek ile ilgili düşünceleri nedeniyle sol cenahtan 'liberal' olduğuna dair çokça eleştiriye maruz kalmıştır. Ancak onun eleştirdiği şey emeğin kendisi değil; hem emeğe dönüştürücü bir kapasite atfedilmesi hem de emeğin sömürüldüğü bir düzene işaret edilerek bir tür 'yoksulluk' söylemi üzerinden siyaset yapılmasıdır. Bu noktada işçi, sadece emeğine sahip bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır ve böylece onun siyasal bir aktör olarak sahneye çıkışının önüne engel konmaktadır. Marksist düşünceden bakılacak olursa da 'dünyayı değiştirecek olanın' aslında işçinin 'emeği değil, eylemi' olduğu görülür. (Gambetti, 2007: 2).

¹² Bu araçsallaştırmanın yani dünya ile araç-amaç kategorileri dolayısıyla ilişki kurmanın en tehlikeli yanlarından biri de amacın araçları meşrulaştırmasıdır. Sonuca ulaşmak için aktif yaşamın iş etkinliğinde de (bir ağacı öldürmeden bir masa yapamazsınız) ve bu teknik düşüncenin siyasal olana yansımalarında da görürüz ki (bir atasözünü örnek olarak kullanır Arendt: yumurtaları kırmadan omlet yapamazsınız) bazen sinsi bazen de aleni bir biçimde şiddet kendini gösterir. Yani amaç, araçları, araçların kullanımını buyuruyordur. "The breaking of eggs in action never leads to anything more interesting than the breaking of eggs. The result is identical with the activity itself: it is a breaking, not an omelette" (Arendt, 1994: 395). Bu noktada Arendt, eylemin araç-amaç kategorilerine indirgenmesine ve onların birbirini meşrulaştırmasına karşı çıkmak için iki kavramdan yararlanır: Aristoteles'in aktüellik, gerçeklik [*actuality*] anlamına gelen '*energeia*' kavramı (Arendt, 2009: 300) ile Machiavelli'nin *virtu-fortuna* ilişkisinden

Arendt'in çıkarım yaptığı '*virtüözlük*' [*virtuosity*] kavramı (Arendt, 2012a: 207-208). Bu iki kavram da doğrudan performansla ilgilidir. *Energeia* anlamını tamamen bir amaca sahip olmayan ve arkasında hiçbir ürün bırakmayan (iş etkinliğinin aksine) performansın kendisinde bulur. Bunun yanı sıra *virtüözlük* ise tıpkı performatif sanatlarda olduğu gibi performansta, dolayısıyla 'bir anlığına' kendini gösterdiği ve gerçekleştiği için en temel özelliği otantik ve biricik olmasıdır; tıpkı siyasal eylemin kendini gösterdiği andaki gibi.

¹³ Modern çağda toplumsal olanın yükselişi, kamusal eylemi değil sabitlenmiş ve belirlenmiş sosyal birtakım norm ve davranışları beraberinde getirmiştir. Davranış bu anlamda eylemin zıddı olarak tüm kendiliğinden gerçekleşen eylemin [spontaneous] ve özgürlüğün tamamen yıkılması anlamına gelir. Arendt'in bu noktadaki tespiti insanın neredeyse içini ürpertir gibidir: "The trouble with modern theories of behaviourism is not they are wrong but that they could become true" (Arendt, 1959: 295).

¹⁴ Arşimet noktası olarak tarif edilen modelin temel varsayımı Tanrının konumu ile kurulan bir analogi ile tarafsızlıktır [*impartiality*]. Bu tarafsızlık aynı zamanda bütüncü bir bakış açısıyla bakabilmek için dünyadan çekilmeyi gerektirir, tıpkı Batı siyaset felsefesi geleneğinde başından beri bilgi ve eylem arasında yaratılan ayırım gibi (*Theoria* kelimesinin anlamının görmek, seyretmek anlamındaki kökeni ve Türkçe karşılığı olan nazar, nazariye kelimeleri, bilginin nasıl kendini soyutlamış 'bakan göz'e indirgediğini açıkça göstermektedir). Bilgi ve eylem arasında varsayılan bu fark ile Arşimet modelinin egemenlik kavramının bir karakteristiğini yansıttığını söylemek mümkündür. Bu konuda Arendt'in Arşimetçi tarafsızlık 'dogmasına' karşın Homeros'un tarih anlatıcılığından yola çıkarak hikâye anlatıcılığı üzerine yaptığı vurgu ile sunduğu alternatif bir tartışma için bkz. Disch (1994).

¹⁵ Adorno ve Horkheimer da bu noktada Arendt ile benzer düşünceleri taşırlar. Faşizmin aklın bu diyalektiğinin (*Aydınlanmanın Diyalektiği*) bir 'olasılık' durumu olması incelerken, Aydınlanma düşüncesinde aklın yüceltilmesi ile birlikte bilginin mit ve fantezileri yok edecek tek ölçüt haline getirilişinin kendisinin yeni bir mite dönüştüğünü iddia ederek, Aydınlanmanın özyıkımcı karakterine [*self-destructive*] vurgu yaparlar. Bilgiye atfedilen bu sonsuz güç insanı doğanın tek efendisi haline getirir ve onu bu sınırsızlıkta durdurabilecek başka bir güç yoktur. Hem sadece kendine referans vermesi hem de sınırsız bir güce sahip olması Aydınlanmanın totaliter karakterini yansıtır. Arendt'in de belirttiği gibi sayılara ve niceliklere verilen bu düşünme biçiminde "sayılar aydınlanmanın kriteri" haline gelmiştir (Horkheimer ve Adorno, 2002: 4). Bu sayılar aracılığıyla toplumun 'eşdeğerlik' üzerinden yönetilmesi aslında burjuva toplumuna ait bir özelliktir. Ne var ki özgürlük ve aşkınlığı vaat eden Aydınlanma ve modernite deneyimi, aslında bir illüzyon yaratmış, insanlar modern dünyada yeni tahakküm biçimleriyle karşılaşmışlardır.

¹⁶ Arendt'in dünyadan çekilmeyi [*withdrawal from the world*] tarif etmek için kullandığı ve aslında bir varoluş biçimi olan 'duyumun duyulanması' ifadesini Steve Buckler (2011: 21) 'içe doğru patlama' [*implosion*] olarak kavramsallaştırır.

¹⁷ Bu çeviride Arendt'in kullandığı 'the web of human relationships' ifadesi, 'insani ilişkilerin dokusu' olarak çevrilmiştir. Ben somutluğu ve bağlayıcılığını vurgulamak açısından 'ağ' ifadesini kullanıyorum.

¹⁸ Özgürlük, Arendt için, inşa edilen, ortaya çıkan, kendini açığa çıkaran, 'parlayan' bir şeydir. Politik olana dair düşüncelerinde Arendt 'özgürleşme' (bağımsızlaşma) sorununu gündemine almaz. Çünkü özgürleşme, her şeyden önce 'bir şeyden' özgürleşmedir, yani negatif bir kurulumu vardır. Ancak Arendt, öteki ile girilen pozitif ilişkide olduğu gibi özgürlüğe dair de pozitif bir tahayyül geliştirmenin önemli olduğunu vurgular. Gambetti'nin de işaret ettiği gibi: "Bağımsızlaşmanın hedefi, birtakım pratiklerin son bulması, var olan düzenin tasfiye edilmesidir... Bağımsızlaşma ve özgürlük ayrımı, yok etme ile yaratma arasındaki farka tekabül eder" (Gambetti, 2007: 6). Bu anlamda, doğarlık ile özgürlük arasında, yeniyi yaratma potansiyeline işaret etmesi anlamında doğrudan bir ilişki vardır.

¹⁹ Bu alıntının Türkçe çevirisi sorunlu olduğundan, çevirisinin bana ait olduğu orijinal metni kaynak olarak gösteriyorum.

²⁰ Anya Topolski de Arendt ve Levinas'ı bir arada okuma düşüncesi ile yaptığı çalışmalarında Arendt'in düşüncesinde etişin kendine yer bulamadığı iddialarını reddederek bir politik-etik ilişkisellik tartışması yürütür. Önceki çalışmalarında 'öznelarasılık' [intersubjectivity] kavramını kullanan Topolski, öznelarasılık kavramının yine de özneye epistemolojik ve ontolojik olarak bir öncelik tanıdığını öne sürerek daha sonra 'ilişkisellik' [relationality] kavramını kullanmayı tercih eder. Bkz. Topolski (2011 ve 2015).

²¹ Arendt'in yargı yetisinin, dostlar arasında yaşadığımızı ve aramızda bir iletişimin var olabildiğini, var olabileme imkânını göstermesi bakımından ahlaki bir kategori oluşu üzerine düşünceler ve tartışmalar için bkz. Arendt (1992) ve Benhabib (1988).

Kaynakça

Arendt H (2005). *The Promise of Politics*. Der. J Kohn, New York: Schocken Books.

Arendt H (1961). *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. New York: The Viking Press.

Arendt H (2012a). *Geçmişle Gelecek Arasında*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt H (2012b). *Devrim Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt H (1959). *The Human Condition*. New York: Doubleday Anchor Books.

Arendt H (2009). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt H (2014). *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te*. İstanbul: Metis Yayınları.

Yılmaz S (2017). Kaybolan Anlamı Ararken: Arendt'in Düşüncesinde Öznellik. *Mülkiye Dergisi*, 41 (4), 29-53.

Arendt H (1992). *Lectures on Kant's Political Philosophy*. Chicago: The Univ. Chicago Press.

Arendt H (1997). *Rahel Varnhagen: The Life of a Jewess*. London: John Hopkins Univ. Press.

Arendt H (1962). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Meridian Books.

Arendt H (1978). Willing. İçinde: *The Life of the Mind* (ikinci cilt). New York: A Harvest Book.

Arendt H (1994). *Essays in Understanding: Formation, Exile, and Totalitarianism*. J Kohn (der.), New York: Schocken Books.

Arendt H (1968). *Men in Dark Times*. New York: A Harvest Book.

Benhabib S (1996). *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*. California: Sage Publications.

Benhabib S (1988). Judgment and the Moral Foundations of Politics in Arendt's Thought. *Political Theory* 16, no 1, 29-51.

Buckler S (2011). *Hannah Arendt and Political Theory: Challenging the Tradition*. Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.

Butler J (2011). Precarious Life and the Obligations of Cohabitation. Nobel Museum'da sunulan ders, Stockholm.

Canovan M (1995). *Hannah Arendt: A Reinterpretation of Her Political Thought*. New York: Cambridge Univ. Press.

Critchley S (2010). *Sonsuz Talep: Bağlanma Etiği, Direniş Siyaseti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Disch L J (1994). *Hannah Arendt and the Limits of Philosophy*. New York: Cornell Univ. Press.

Demirkent D (2015). Anayasal Kuruluş Konusunda Kapanmayacak Tartışma: Hannah Arendt ve Carl Schmitt'te Kurucu İktidar Sorunu. *Mülkiye Dergisi*, 39(3), 87-120.

D'Entereves M.P (1994). *The Political Philosophy of Hannah Arendt*. London: Routledge.

Dolan F M (1995). Political Action and the Unconscious: Arendt and Lacan on Decentering the Subject. *Political Theory* 23, no 2, 330-352.

Gambetti Z (2005). The Agent is the Void! From the Subjected Subject to the Subject of Action. *Rethinking Marxism* 17, no 3, 425-437.

Gambetti Z (2007). Marx ve Arendt: Emek, İş ve Eylem Üzerinden Üç Siyaset Biçimi.

Birikim, no 217, 46-54.

Hall D E (2004). *Subjectivity*. New York: Routledge.

Honig B (1988). Arendt, Identity and Difference. *Political Theory* 16, no 1, 77-98.

Horkheimer M ve Adorno T (2002). *Dialectic of Enlightenment*. California: Stanford Univ. Press.

Swift S (2009). *Hannah Arendt*. New York: Routledge.

Taylor C (2001). *Sources of the Modern Self: The Making of the Modern Identity*. Massachusetts: Harvard Univ. Press.

Topolski A (2011). The Ethics and Politics of Teshuvah: Lessons from Emmanuel Levinas and Hannah Arendt. *The University of Toronto Journal Jewish Thought* 2 (elektronik makale).

Topolski A (2015). *Arendt, Levinas and A Politics of Relationality*. London: Rowman & Littlefield International.

Villa Dana (1996). *Arendt and Heidegger: The Fate of the Political*. New Jersey: Princeton Univ. Press.

Young-Bruehl E (2004). *Hannah Arendt: For Love of the World*. London: Yale Univ. Press.

Yoder J (2009). *The Case of Human Plurality: Hannah Arendt's Critique of Individualism in Enlightenment and Romantic Thinking*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Müller.

Uyuşmazlığın Politikası: Kamusal Alan ve Kalabalıklar

Zeliha Dişci, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Doktora Öğrencisi, e-posta: zelihadisci@gmail.com.

Özet

Kamusal alan kavramı literatürde oldukça fazla tartışılan bir kavramdır. Bu tartışmalarda genellikle onun politik niteliği vurgulanmakta, adeta kamusal alan ve politika özdeşleştirilmektedir. Bu çalışma, kamusal alanın politika için ontolojik bir koşul olup olmadığı sorusunu yanıtlamayı amaçlamaktadır. Sorunun yanıtlanması için öncelikle Antik Yunan'dan beri kendisini belirgin kılan polis-oikos, kamusal-özel olan gibi ikiliklere değinilerek kamusal alan kavramının içeriği doldurulmaya çalışılacaktır. Bu ikiliklerin, politikayı nasıl kamusal alana tahsis etmeye imkân verdikleri gösterilecektir. Ardından kamusal alanın politik nitelik kazanmasında önemli olan "açıklık", "eleştirelilik" gibi sıfatlar üzerinde durulacaktır. Onlardan hareketle kamusal alandaki failer ile onların toplumsal konumları değerlendirilecektir. Söz konusu failer, toplumun belirli bir parçası olmalarına rağmen toplumun tamamını temsil etmektedirler. Oysa modern dönemde çeşitli sebeplerle kentlerde yükselen kalabalıklar ne kamusal alanın parçası olarak ne de politik fail olarak görülmüşlerdir. Bu durumda politikanın anlamı, politikanın önceden belirlenmiş yer ve failer ile özdeşleştirilip özdeşleştirilemeyeceği önem kazanmaktadır. İşte bu nedenle çalışmanın son bölümünde "politikanın anlamı" üzerinde durulacaktır. Kendine has kavram setiyle politikayı tanımlayan çağdaş Fransız düşünür Jacques Rancière'in fikirleri bu kapsamda değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kamusal alan, açıklık, kalabalıklar, Jacques Rancière, politika.

Politics of Disagreement: Public Sphere and Crowds

Abstract

The concept of public sphere is discussed considerably in literature. These discussions generally emphasize its political character, and public sphere and politics are simply identified. This study aims to answer the question whether public sphere is ontological condition for politics. To answer the question, firstly, the content of the concept of public sphere will be tried to be filled by referring to dualities such as polis/oikos, public/private which have become evident since Ancient Greece. How these dualities make

possible to allocate politics for public sphere will be exposed. Then, the attributes such as “openness” and “criticism” which are significant for the political characterization of public sphere will be urged upon. Based on these attributes, the agents and their social positions in public sphere will be evaluated. Although these agents belong to a particular part of the society, indeed they represent the whole society. However, the crowds rising in the cities through various reasons in the modern age were neither seen as part of the public sphere nor as political agents. In this case, the meaning of politics and whether it can be identified with pre-determined spheres and agents become important. For this reason, the last part of the study will dwell on the meaning of politics. The ideas of contemporary French philosopher Jacques Ranciere who defines politics with his own set of concepts will be evaluated in this context.

Keywords: Public sphere, openness, crowds, Jacques Rancière, politics.

Giriş

Kamusal alan, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret eder. Bir alan olarak ortaya çıkması, modern dönemde kamunun “işlev” yüklenmesiyle bağlantılıdır. Fakat kavramın tamamıyla modern döneme ait olmadığı da bilinmektedir. Zira kamusal alanın kamusunu oluşturan insan varlığının ayırıcı unsurlarından birisi olarak nitelendirilebilecek “akıl” insan varlığının anlamlandırılmasında, yaşadığı toplumsal düzenin inşasında modern dönemden önceki zamanlarda da düşünceye eşlik etmiştir.

Modern düşüncenin referans noktası olarak öne çıkan Antikite’de akıl kavramını karşılayan “logos” sadece akıl anlamına gelmemektedir. “Söz”, “konuşma” gibi kavramları da yanında taşımaktadır. Dolayısıyla sahip olunan aklın kendisini sunduğu ağızdan çıkan sözler, bu sözlerin uzantısı olan edimler insanın insan olmasını belirleyen temellerdir. Bu noktada logosu, felsefi düşünceye logosun olumsuz olarak sinen, özellikle Platon, Aristoteles gibi düşünürlerde izi sürülen “ses”(phonè) ile karıştırmamak gerekir. Ses bütün varlıklara ait iken söz sadece insan varlığıyla ilgilidir: insanı diğer varlıklar karşısında ayrıcalıklandırmanın ve hâkimiyetini kabul etmenin en önemli unsurudur. Arkasında düşünme faaliyetini barındıran eylemlerin/etkinliklerin imkânıdır. Tam da bu nedenle o, bir etkinlik alanı olarak kamusal alanın anlamlandırılmasına olanak sağlar.

Fakat bu noktada akıl dolayımı ile işaret edilen konuşma ve eylemde bulunma kapasitesinin aynı zamanda Antikite’den beri politikanın da temel gösterenleri olduğunu hatırlamak gerekir. Düşüncenin temellerini bulduğu Platon’dan beri politika “yönetim” anlamına gelmektedir. Kişinin bedeninin yönetimi,

davranışların yönetimi, kentin yönetimi vb. Dolayısıyla tıpkı kamusal alan gibi doğrudan etkinlikte bulunmak onun da temel bileşenidir ve politika bu gibi nedenlerle kamusal alan ile yakınlaşmaktadır. Böyle bir kesişme, bu makalenin konusunu oluşturan temel soruyu ortaya koymaya imkân verir: kamusal alanın varlığı ile politikanın varlığını üst üste bindirmek, politikanın varlığını kamusal alanın varlığı ile koşullandırmak mümkün müdür? Sınırların yerinden edildiği, ayrıcalıklı insan varlığının statüsünün sarsıldığı, dolayısıyla kamusal alanın eriyişini gösteren çağdaş durumda politikanın da sonundan bahsedilebilir mi?

İşte kamusal alan ile politika arasındaki (ontolojik) ilişkinin sorgulandığı bu çalışmada sorulan soruların cevabını ararken öncelikle tarihsel olarak Antik Yunan'dan beri kendisini gösteren polis-oikos gibi ikiliklere değinilerek kamusal alan kavramının içeriği doldurulmaya çalışılacaktır. Kavramın yanına çağırıldığı "özel alan" kavramsallaştırması da bu bağlamda ele alınacaktır. Tartışmalarda kamusal alanın dönüşümünü kaleme alan Jürgen Habermas'ın ve insanlığın durumunu soruştururken kamusal alanı politika ile birlikte düşünmeye imkân veren Hannah Arendt'in düşünceleri referans (ve aynı zamanda eleştiri) noktası olarak alınacaktır. Kamusal alan ve özel alan ikiliğinin yaşamın bütünselliğini bölen ve belirli şeyleri belirli yerlere hapsederek yine belirli bir anlam, bu anlamı algılayarak yanıtlar veren belirli failer ürettiği üzerinde durulacaktır. Ardından kamusal alanın politik nitelik kazanmasında önemli bir etken olan, kullanılan akıl ve yönetmeye işaret eden "açıklık ve eleştirelilik" sıfatları üzerinde durularak alandaki failer ile onların toplumsal konumu sorunsallaştırılacaktır. Söz konusu failerin toplumun belirli/kısmi bir parçası olmasına rağmen nasıl toplumun tamamını temsil ettikleri ve yükselen kalabalıkları (köylüleri, aylakları, işçileri vb.) –kendi çıkarları doğrultusunda–nasıl pasifleştirdikleri gösterilecektir. Buradan hareketle son bölümde politikanın anlamı üzerinde durulacaktır. Onun önceden belirlenmiş bir yerde bulunan kişilerin eylemi olmaktan ziyade aynı yerin dışladıklarının gerçekleştirdiği bir etkinlik olduğu gösterilecektir. Politika kavramının geliştirilmesinde, dönüşen kamusal alan karşısında ondan özerk, kendi başına politikanın düşünülmesinde temel enstrüman olarak çağdaş Fransız düşünür Jacques Rancière'in politika fikrine başvurulacaktır. Böylece bu çalışmanın çıkış sorusu olan politika ile kamusal alan arasındaki ilişkinin ontolojik olup olmadığını gösterme fırsatı yakalanacaktır.

"Duyulur"un Paylaşım Biçimi Olarak Kamusal Alan-Özel Alan

Literatürde farklı tanımlarla kendisine yer bulan kamusal alan toplumsal bir varlık olarak eylem gücüyle öne çıkan insanın siyasal olarak örgütlendiği yer olarak kabul edilir. Kamusalın kökünde yer alan "kamu" kavramı ona asıl özelliğini verir: Burada yer alan her şey herkes tarafından görülebilir-duyulabilir

durumdadır, yani her şey eyleyen, eylemine kaynaklık eden düşünme/konuşma gücüne sahip her bir insan varlığına açıktır. Açık olma durumuyla gücünü kazanan kamusal alan, aynı “açıklık” kavramının imlediği üzere, gizli şeylerin açığa çıktığı yerdir. Ayrıca diğer herkesle bir arada bulunulan/sahip olunulan yeri ifade edip, kendimize ait olandan ayrı olarak herkesin “ortak” bir şeye sahip olduğu ve yaşadığı yerdir (Arendt, 2011: 95). Bugün aşına olduğumuz, kamusal alanın karşısında yer bulan özel alan ise bize ait olan, ortak olmayan/dışa kapalı yeri ifade eder.

Bu anlamda kamusal alanın ilk izlerine Antik Yunan’ın “polis”inde rastlanır. Polis, Antik Yunan’ın temel örgütlenme şekli olup, onun dışında başka bir var oluş alanı yoktur. Bu nedenle bugün bildiğimiz anlamda kamusal ve özel ayırımına orada rastlanmamaktadır. Fakat kamusal kendi başına polis üzerinden düşünmek mümkündür. Buna göre, Antikite polisi, yurttaşların ortak kullanım alanıdır. Dolayısıyla bütün yurttaşların girip çıkabildiği alandır. Buradaki bütün etkinlikler “iyi yaşam”ın nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkindir. Sadece yaşamın değil, ama iyi yaşamın sorunsallaştırılması nedeniyle polis ile politikanın özdeşleştirildiği görülür. Yani polis dolayısıyla politika, düşünme ve konuşmaya, eylemde bulunmaya, bunların serimlendiği mekân olarak polise indirgenir. Polis, özgür yurttaşların ortak olan her şey üzerine konuşarak varlık kazandığı politikanın da alanıdır (Berktay, 2012: 45). Antikite’de politika, kamusal bir etkinlik tarzıdır. Burada bütün yurttaşlar en aktif şekilde polise, yönetime katılırlar, tartışırlar ve kararlar alırlar. Zaten bir yurttaş yurttaş haline getiren onun akıl gücünü etkinleştirip günlük yaşamın tasasından kurtularak gerçek bilgiye, iyi ideasına ulaşması –ki bu Platon açısından poliste somutlaşır- ve ona göre edimde bulunma yeteneği kazanmış olmasıdır. Bu yeteneği ile mutluluğa erişmesi ve günlük yaşamın savrulmaları/bozulmaya açıklığı karşısında sonsuzluğu yakalaması mümkündür. Bahsi geçen sonsuzluk arzusunun yönlendirdiği ve somutlaştırılmaya çalışıldığı eylem alanı polisin kendisidir. “Logos” sahibi olanların, konuşma yetenekleriyle diyalog imkânını yakaladıkları yerdir. İşte bu anlamda poliste kamusal alan ile politik alanın üst üste binmesinden bahsedilebilir. Bir diğer deyişle polis, yukarıda kısaca bahsedilen özelliklerinden dolayı hem kamusal alana hem politik alana aynı anda işaret eder.

Diğer yandan, Antikite’de kamusal olmayan ama yine de akıl, eylemde bulunma vb. kapasitesiyle “sahip olma yeteneğine” haiz bireyin var olma imkânı bulduğu özel alan bulunmamaktadır. Dolayısıyla polisin varlığını garanti altına alan, geçicilikle malul zorunluluk alanı olan, insan ve yurttaş olmayanları kapsayan “oikos”, var oluş alanı olmamasıyla bugünkü özel alanla karşılaştırılmaz. Oikos, “phone” (anlamdan yoksun ses) sahibi olanların yer aldığı politik olmayan bir mekân ve kamusal alandan farklı olarak yoksunluk alanını ifade eder. Sonuçta,

onunla karşıtlık içerisinde konumlanarak anlamını bulan poliste toplum, kamusal alan ve politikanın her durumda belirli/aynı insan grubuna işaret edecek şekilde birbirine özdeş kılınması söz konusudur. Bu haliyle polis, belirli bir duyulur olan kavrayışının biçimlendiği yerdir.

Modern anlamıyla kamusal alan ve özel alan ayrımının ilk izlerini Roma'da görürüz. Bunun temel sebebi ticarete bağlı ilişkilerin, dolayısıyla mülkiyet odaklı bağın bu dönemde gelişmeye başlamasıdır. Bu duruma işaret eden en temel kavram "respublica" dır. *Respublica*, kelime olarak kamuya ait olan şey/ eşya demektir. Ayrıca "aralarında aile bağı ya da yakın bağlar olmayan insanlar arasındaki birliktelik ve karşılıklı taahhüt bağlarını temsil eder" (Senett, 1996: 16). Burada yer alan bağ, arkadaşlık ya da aile bağlarından çok, farklı insanların oluşturduğu bir kalabalığa ve onlar arasındaki ilişkilere işaret eder. Bir yerde kamuya ait olanın sınırları çizildiğinde kamuya ait olmayanın da belirlendiği söylenebilir. *Respublica* kavramından başka, *resprivate* kavramı bu hususu doğrular. O, kamusal şeyden farklı olarak, özel mülklere göndermede bulunur. "Publica" kelimesinin anlamının halk olduğu düşünüldüğünde, kamusal alanın halkla ve dolayısıyla devletle özdeş kılındığı görülür. Özel alan ise Romalıların kendilerini kamusal işlerin fırtınasından kurtarıp dinlenmeye ayrıldıkları yerdir (Arendt, 2011: 78). Sonuçta hem Antikite'de hem de Roma'da iyi yaşamı gerçekleştirmenin devletin temel gayesi olduğu hatırlandığında, bunun yolu olarak benimsenenin kamusal alana yurttaşların en aktif şekilde katılmalarını sağlamak olduğu görülür (Zabcı, 2011: 258). Diğer bir deyişle, kamusal alanı kamusal alan yapan tam da özgür yurttaşların varlığı olup, burada sağlanan katılım, yönetime yönelik edimler vb. politikanın kendisi olarak düşünülür. Ve bir kere daha polis/*respublica*, kamusal alan ve politikayı birbirine yaklaştırmının yolu açılır.

İnsanın günahıyla değerini yitirip dünyaya düştüğünün varsayıldığı orta çağda, insanın aklına bağlı olarak temellendirilen kamusal alan kavramının ortadan kalktığı görülür. Kamusal alanın dönüşümünü konu edinen ünlü düşünür Jürgen Habermas'ın belirttiği gibi, bu dönemde hiyerarşik örgütlenme şekli bulunmakla birlikte özel alanın varlığından bahsedilemez (Habermas, 2012: 63-64). Çünkü özel mülkiyetten bahsedilemez. Bütün mallar hükümdara, dolayısıyla hükmeden kişiye/kişilere aittir. Böylece özel ve kamusal alanın birliği söz konusudur.

Bu birlik halinin on yedinci yüzyıl ile birlikte aşınmaya başladığı söylenebilir. Çünkü bu dönemde malların dolaşımı artmış, haberleşme imkânı genişlemiştir. Gelişen dış ticaret, sömürgecilik iç pazarın hizmetine girerken, ticaretin gelişmesi de iç pazarda yerli halkın iş gücüne hükmedildiği ölçüde imkân kazanmıştır. Her şeyin ölçülüp, sayıldığı bir toplumsal algı ve yönetim şekli yükselmeye

başlamıştır. Michel Foucault'nun eserlerinde çokça bahsettiği, modern devletin yükselişine eşlik eden ve "polis düzeni" olarak adlandırılan koşullar bütünü kültür, ekonomi ve politikanın sınırlarını aşan bir şeydir. Antikite'nin iyi yaşam arzusu ile dışladığı sıradan yaşam karşısında yeni polis düzeninde her şey içerilir. İnsanlar arası ilişkiler düzenlenir, insanlar ve şeyler arasındaki ilişkiler belirlenir. Bu bağlamda bir "polis bilimi" tanımı yapan Foucault (2007:326-327) şöyle der: "bireylerin doğal hayatını temel alan politik teknik". Burada dikkati çeken temel husus Antikite'den beri yönetim ile aynı anlamda kullanılıp kamusal alan ile özdeşleştirilen politika alanının genişlemesidir. Artık toplumsal düzenleme aleti/aracı olarak "polis" yükselirken, polis tarafından düzenlenen özel şahıslar kamu erkiyle karşılanan "halk" ı oluşturmuşlardır (Habermas, 2012: 80).

Halk içerisinde ise ayrı bir kesim olarak kendisini açığa vuran "burjuvazi"nin varlığından bahsedilebilir. En temel etkinliği ticaret olan burjuvazi, mübadele ilişkilerini yürütme kapasitesindeki akıllı insan varlığının somutlaşmasıdır. Ticarete konu olan etkinliklerin harç, vergi, vb. yoluyla hükümetin/yönetimin müdahalelerine açıklığı işte bu yeni dönemin söz söyleme ve edimde bulunma yeteneğindeki varlıklarının kendisini göstermesine izin vermiştir. Onlar bu özellikleriyle hükümetin aldıkları kararların denetleyicisi olup, modern anlamıyla kamusal alanın görünür hale gelmesine imkân vermişlerdir (Habermas, 2012: 88). Fakat bu dönemde dikkati çeken asıl husus kamusal alanın yükselen sivil toplum ile birlikte, onun içinden kavranır oluşudur.

Artık gelişen ekonomik ilişkiler ışığında toplumsal yapıda hâkim olan aileye dayalı ekonomik sistemin yerini "kârlılık yasalarına göre hesabı tutulabilen ticari işletmenin pratiği" almaya başlamıştır (Habermas, 2012: 82). Artan ticaretle birlikte gelişen bireyselleşmeler, ailenin aşınmasına yol açarak ayrı bir alan olarak sivil topluma imkân vermiştir ki bu durum modern dönemi modern kılan temel özelliklerden biridir. Sivil toplumun gelişmesi ise yine ayrı bir alan olarak kamusal alanın görünür hale gelmesini haber verir. Habermas bu durumu şöyle anlatır:

Yasaklayıcı hükümler, önceden sorgusuz sualsiz kamu erkine ait sayılan bir kamusal alana bakılarak 'kamusal' nitelikte kabul ediliyordu; şimdi ise kamusal olan, kamusal topluluk olarak bir araya toplanmış özel şahısların kamu erkini, kamuoyu önünde meşrulaşmaya zorlamaya yöneldikleri bir forum olarak kamu erkinden kopuyordu. Publicum halka, subjectum özneye, hükümetin tebaası ise onun sözleşme ortağına dönüşüyordu (Habermas, 2012: 90).

Böylece toplumsal yapılanmada temel aktör birey olup, bireyin temel hareket alanı sivil toplum olarak işaretlenirken, devlet/politika ise sivil toplumdan

ayrı bir alanı ifade etmektedir. Politik durumdan ayrı olarak ortaya çıkan sivil toplum, devletten ve geleneksel aileden farklı olarak “ekonomik ilişkiler ağını, pazar alanını, üretim, dağıtım, değişim alanını da içeren ayrı bir insan ilişkileri ve etkinlik alanını temsil eder” (Wood, akt. Özbek, 2004: 27). Fakat ekonomik ilişkiler alanının yanında aile de hala temel yapı taşı olarak sivil toplum içerisinde kapsamaktadır.

Bu haliyle modern dönemde yükselen sivil toplum, içerisinde kamusal alanın çıktığı yerdir. İnsanların bireyler haline gelerek başta ekonomik olmak üzere çeşitli ilişkilere girdiği eşitler alanını ifade eden sivil toplumdaki farklı olarak kamusal alan, sivil toplumun “paranteze alınmış” ya da daha sınırlanmış biçimidir. Parantezin dışında kalan yerler kamusal alanın sınırlarına işaret eden “özel alan” (veya sivil toplum) olarak işaretlenebilir. Özel alan hem sivil toplumun özel bireylerinin alanıdır hem de daha spesifik olarak çekirdek aile ile özdeşleşen mahremiyetin alanıdır (Habermas, 2012: 97). Özel alanın sınırında konumlanan kamusal alanda ise mülkiyet, ticaret vb. ilişkileri dışlanmış, o, “devlete karşı eleştirel söylemlerin üretim ve dolaşımı”na imkân veren insani etkinlik ve eylemlerin alanı olarak algılanmıştır” (Özbek, 2004: 29). Bahsi geçen eylemlere eşlik eden söylemler, yurttaşlar arası ilişkilerin merkezi olan ortak meseleler hakkında yurttaşların etkin fikir beyanlarıyla inşa edilmektedir.

Kamu ve Toplum Özdeşliği ya da Olumsuzlanan “Kalabalık”

Sivil toplumun paranteze alınmış şekli olarak kamusal alanda yer alan aktörler: “daima, mülkiyet ve tahsil temeli üzerinde, tartışma nesnelereyi oluşturan pazara hâkim olmak isteyen özel şahıslardan, okuyuculardan, dinleyicilerden ve seyircilerden” oluşurdu (Habermas, 2012: 108). Kapsadığı kesim üzerinden düşünüldüğünde kamusal alan, Habermas tarafından burjuva kamusal alanı/politik kamusal alan olarak da adlandırılır. Sahip olduğu “politik” eki, onu “yazınsal, kültürel” özelliklere sahip iletişim biçimlerinden [edebi kamudan] ayırır. Burjuva bireyin temel özellikleri hatırlandığında o, kendini bilen ve akıl yürütme yeteneğine sahip olan bireylerin oluşturduğu bir bütünlüktür. Bu haliyle Antikite’nin yurttaşını ve polisini hatırlatsa da Eski Yunan’dan farklı olarak burjuva kamusal alanı, “beraber hareket eden vatandaşların aslen siyasal nitelikli ödevlerinden, kamusal olarak akıl yürüten toplumun daha ziyade sivil nitelikli ödevlerine [mal dolaşımının emniyete alınması gibi] kaymıştır. Burjuva kamusunun siyasal ödevi, sivil toplumun düzenlenmesidir” (Habermas, 2012: 127). Kamuyu oluşturanlar akıllı varlıklar olarak rasyonellikle nitelendirilirler. Hem toplumsal konuları açısından sivil topluma aittirler hem de kendi çıkarları açısından devletle sürekli ilişkiindedirler, yani kamusal alana aittirler. Bu nedenle burjuva kamusunun bir yüzü devleti düzeltir diğer yüzü sivil toplumu

ya da özel alanı düzeltir. Özel alan ise genel olarak pazarda özel olarak ise mahremiyetin alanı ailede yer alan kişileri içerir. Fakat burada bir açmaz söz konusudur: temel aktör olarak yükselen burjuvazi hem “insanlar arasında bir insan” hem de malların ve şahısların sahibi insan”dır (Habermas, 2012: 132). Habermas’ın “özel alanın kararsız ikililiği” diye adlandırdığı bu durum kendisini kamusal alanda da gösterir. Aynı kişilerin farklı rollerin kesişimi olduğu bu durum üzerinden kamusal alanda içerilen kişilere bakıldığında:

kadınlar ve kendi hayatını kazanmayanlar siyasal kamudan fiilen olduğu gibi hukuken de hariç tutulmuşlardır. Oysa edebi kamuda kadın okurlar, keza çıkarlar ve hizmetçiler, özel mülk sahiplerinden ve bizzat aile babalarından çoğu kez fazladırlar. Yine de... kamunun bir biçimi diğerine özdeş tutulur, kamu, kamu oyunu kendini kavrayışında bir ve bölünmez görür... gelişmiş burjuva kamusu, kamusal topluluk olarak bir araya gelmiş özel şahısların ‘mülk sahibi’ ve ‘insan’ rollerinin hayali özdeşliğine yaslanır (Habermas, 2012: 132).

Özdeşliğin işaret ettiği şey, sadece farklı kamuların varlığı değil, aynı zamanda burjuvazinin kendisini bütün toplumun temsilcisi olarak ortaya çıkarmaya başladığı hegemonik yapılanmadır. Buna paralel olarak burjuva kamusunun kendisini tek bir kamu olarak öne çıkardığından bahsedilebilir. Onların özgürleşmesini insanlığın özgürleşmesi olarak koyabilmelerinde bu özdeşlik oldukça önemlidir. Burjuva kamusunun özdeşliğine imkân veren dışlayıcı işleyişine örnek olarak modern dönemin hemen başında Almanya’daki burjuvaların halka yönelik tutumlarından bahsedilebilir: onlar, aşağı tabakaydılar (aşağı tabaka kırsal nüfus ile gündelikçiler, askerler ve hizmetkârları kapsardı). Böylece bir kere daha burjuvazinin burjuva olma ölçütünün tahsil ve mülkiyet olduğu doğrulanır (Habermas, 2012: 155,174).

Burjuva kamusunun sahip olduğu bu üstün-ayrıcılık rolle birlikte burjuva kamusal alanı, özel alanı -burjuva kamusunun dışladıklarını- düzeltme ayrıcalığını kendisinde bulabilmiştir. Burjuva kamusu açısından özel alanda yer alan insanları niteleyen “doğal insan bir hayvandı; bu yüzden kamusal alan, yalnız aile sevgisi kodlarına bağlı bir yaşamın ürettiği doğaya has bir eksikliği düzeltmekteydi: bu eksiklik yabanılıktı. Kültürün [kamusalın] kusuru adaletsizlikse, doğanın [ailenin] kusuru da kabalıktı” (Senet, 1996: 129). Dolayısıyla kamusal alanın aktörleri olarak özgür, eğitilmiş bireyler kendi çıkarları doğrultusunda toplanıp tartışmalar yaparak oluşturdukları kanılarla devleti yönlendirebilmişlerdir.

Belirli bir toplumsal kesim ile sınırlı olsa da bu şekilde aktif bireylere dayalı burjuva kamusalılığı on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde kendi içinde çöküşe girmeye başlamıştır. Bunun temel nedeni kamusalın burjuva kamusalı

olmaktan çıkması ve mülksüzlerin vb.-kamusal alandan dışlananların- oraya sanayileşme ve kentleşme gibi yollarla girmeye başlamasıdır. Ayrıca “seçim hakkı reformu” gibi unsurlar da etkili olmuştur. Bu şekilde genişleyen kamu, aynı zamanda korkulan-güvenilmeyen kamu haline gelmiştir (Habermas, 2012: 240). Çünkü daha önce söylendiği üzere, kamusal alanın dışarıda bıraktığı sıradan halk düşünme yetisini kullanamayan, kolayca aldatılabilen vs. nitelikleriyle güvenilir değildir. Bu nedenle başta burjuvazinin sarıldığı ve kamusal alanın temel ilkeleri olarak önce çıkan aleniyet, çokluk ya da en temelde “açıklık” uygulaması terk edilerek, burjuvazinin sahip olduklarını korumak adına sınıf siyaseti benimsenmeye başlanmıştır (Habermas, 2012: 249). Kamusal alanda görüş bildiren kişiler zamanla herhangi bir kişi olmaktan çıkarak, yetenekli kişilerle sınırlanmıştır. Bu kişiler diğerlerini denetler hale gelmiş ve “aktif seyirci” sadece bir “izleyici” ye dönüşmüştür. Bu dönüşümün kendisi kamusal alanın boşalması olarak yorumlanmıştır (Senet, 1996: 336). Peki, gerçekten durum böyle midir? Kalabalıkların yükselişi karşısında burjuvazinin aldığı tutucu tutum düşünüldüğünde, bu noktada kamusal alanın boşalmasından ziyade, kamusal alanın aynı toplumsal grup/sınıf tarafından “yeniden” biçimlendirildiği söylenebilir.

Söz konusu yeniden biçimlendirmede, kamusal alanın boşalmasıyla birlikte mahrem yaşam ya da aile önem kazanırken, boşalan kamusal üstlenen devletten başkası olmamıştır. Bu durumda burjuva kamusunun tamamen yok olmasından bahsetmek yerine onun rol değiştirdiği söylenebilir. Devlet, artık burjuva kamusuyla özdeş hale gelerek, pazar ilişkileriyle birlikte yükselen toplumun/kalabalıkların idare mekanizması olmuştur (Habermas, 2012: 251-2). Böylece başlangıçta varsayılan kamusal alanın açıklığı, tarafsızlığı ve eleştireliliği yerini bütün toplumu denetleme mücadelesine bırakmıştır. Devletin “yasalar ve önlemlerle mal mübadelesinin ve toplumsal emeğin alanına derinlemesine müdahalelerde” bulunmaya başlamasıyla, özel alan ile kamusal alanın sınırlarının ayırsızlığı belirginleşmiştir (Habermas, 2012: 261). Piyasanın dışında aile de özel alana ait olmaktan “kamusal statü güvenceleri” aracılığıyla uzaklaştırılmıştır: “gelir ve boş zaman tüketicisi, kamusal olarak güvencelenmiş tazminatların ve yardımların alıcısı” konumuna gelmiştir (Habermas, 2012: 271-2).

“Polis biçimi olarak devletli toplumun gelişmesi” olarak yorumlanabilecek bu durumda oikos’un ya da ekonomik etkinliklerin kamusal alana çıkmasıyla birlikte ailenin özel alanına dâhil edilen meseleler kamusal/kolektif bir mesele haline gelmiştir (Arendt, 2011: 71). Burjuva kamusunun dışındakilerin oluşturduğu bu toplum Arendt’e göre “tek bir ortak çıkar ve tek bir anonim kanaatin sahip olduğu doğal gücün, salt kafa sayısı ile devasa biçimde pekiştirildiği yerdir” (Arendt, 2011: 80). Bu haliyle toplum, eylem imkânını her yerden dışlar. Herkes

onun üyesidir ve o, üyelerinden normal davranmalarını yani “kendiliğinden eylemde ya da sivriliklerde bulunmamalarını” sağlayacak kurallar geliştirerek belli bir davranış tarzını dayatır. “Kitle toplumu” olarak da adlandırılan bu toplumda eylemin yerini davranışlar alır. Davranışlar ölçülebilir unsurlar olarak yönetimin nesnesi olurken, temel ölçüm aracı olarak istatistik bilim haline gelmiştir (Arendt, 2011: 82-3). Oysa toplumun yükselmesiyle çöken kamusal alan, insanın etkinlik ya da eylemleriyle var olduğu yerdi. Sırf bu nedenle siyasetin varlık bulmasına imkân verirdi. Yükselen toplum ise “kamusal olarak örgütlenmiş bizatihi yaşam sürecidir”: bütün modern toplumun emekçilerden ve iş sahiplerinden oluşması bunu göstermektedir (Arendt, 2011: 87). Buradaki tek etkinlik, yaşamak ve yaşamı garanti altına alacak eylemlerde bulunmaktır. Tek başına “emek” insanın kendisini gerçekleştirme biçimidir. Bu gelişmeler karşısında ne özel ne de siyasal/kamusal olan aynı şekilde varlığını sürdürecektir konumda değildir (Arendt, 2011: 91).

Arendt için kamunun ortadan kalması, insanları birbirine bağlayan ve ayıran şeyin ortadan kalkmasıdır. Böylece insanların birbirlerinden kopmalarıdır (Arendt, 2011: 96). Koparken ayrılaşmalarıdır: oysa kamusal alan farklı perspektiflerin bulunduğu çokluk alanıdır. Orada bulunanların konumları farklı farklıdır. Konumların farklılığı orada görülen ve duyulanların da farklı farklı olmasının nedenidir. Fakat bu farklılıklar herkesin aynı nesne ile ilgilenmesine engel değildir. Kamusal alanın bu olanağı karşısında yükselen kitle toplumunda kimse kimsenin sesini duymaz. Arendt’e göre bu haliyle toplumda her şey tek bir veçheden görülür ve aynılık mekânı haline gelir. Bu, “ortak dünyanın sonudur” (Arendt, 2011: 103). Bu sondan kaçışta Arendt’in biri kaybolursa diğeri de ortadan kalkar dediği özel ve kamusal alandan özel alanı oldukça olumlu sözlerle algılaması dikkat çekicidir. Ona göre özel alan hiç değilse insanların kendilerini bu dünyaya karşı korunmuş hissettikleri, “hatta bu dünyadan dışlanmış olanların bile aile yaşamının dar gerçekliğinde, yuvanın sıcaklığında bir ikame bulabildikleri özel evler”dir (Arendt, 2011: 105). Özel alanda bulunanların sadece polis yurttaşı ya da burjuva taciri olmadığı hatırlandığında, özel alandaki herkesin aynı derecede yuvanın sıcaklığını hissedip hissetmediği sorusu ise öylece karşımızda durmaktadır. Buna bağlı olarak, özel alanın bu kadar güvenli ve olumlu algılanması karşısında, dünyada toplumsal mücadelelerin birçoğunun neden oradan türemekte olduğu sorusu yanıtız kalmaktadır.

Yeni Bir “Politika” Fikrine Doğru

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, burjuva kamusal alanı, yukarıda bahsedilen özellikleriyle birlikte düşünülüğünde politik bir alan olmaktan ziyade politikanın “önceden” belirli etkinliklere, varsayımlara ve kesimlere hapsedildiği/

özdeş kılındığı yeri ifade etmektedir. Orada yer alanlar ilk günden beri toplumun belirli bir kesimi olmuştur. Bu nedenle temelde, açıklık, aleniyet, çokluk, iletişim vb. özelliklerine sahip olmasına rağmen, dışlayıcı/özdeşliğe dayalı bir birleşme mekânı olarak homojenlikten kurtulamamıştır. Bu durumda kamusal alanın ortadan kalktığı, özel alanın sınırlarının belirsizleştiği dünyada “politika”nın imkânının sona erdiğini söylemek mümkün mü? Önceki sayfalarda hattı çizilmeye çalışılan tartışma açısından kamusal alanın sonunun aynı zamanda politikanın sonunun ilanı anlamına geldiği çok açıktır. Fakat gerçekten böyle bir son olabilir mi? Sorunun yanıtını bulması açısından kamusal alan kavramı kadar “politika”nın nasıl algılandığı üzerine düşünülmesi gerekir. Belirli bir alanda zaten önceden tanımlı olanlar tarafından (onların kendi çıkarları doğrultusunda) yapılan bir aktivite midir? Yoksa belirli alanda duyulur olmayanların da kendilerini duyulur kıldıkları, böylece oradaki bölüşümü ve ortak yaşamı dönüştürdükleri bir şey mi? Diğer bir deyişle, kişisel/grupsal çıkarla mı ilgilidir yoksa hakikatin inşasına, kayıt altına alınmasına ilişkin bir süreç midir?¹

Kamusal Alana “Yamuk Bakmak”

Kamusallığın çöküşünü politikanın ortadan kalkışı olarak yorumlamaya imkân veren Arendt’e göre politika, “ortak bir dünya’ uğruna eylemler bütünü” olarak tarif edilebilir. İnsanların politik olmasını belirleyen şey en temelde eyleme özgürlüklerini her durumda koruyabilmeleridir. Bu bağlamda insanların akıllarını kullanabilme özelliklerinin sonucu olarak hem özerk oldukları hem de eylemlerde buldukları bir çerçeveden düşünülen politika sayesinde, Antik Yunan’ın polisini politik bir yer olmakla nitelemenin yolu açılır. Aynı zamanda yukarıda bahsedilen burjuva kamusal alanının da politik olduğu iddia edilebilir. Zira buralardaki insanların yaşamın zorunluluklarından, bireysel çıkarlarından özgürleşmiş oldukları varsayılır. Bu özgürleşme onlara politikayı gerçekleştirme imkânı yaratır. Böylece politikanın kamusal bir etkinlik olarak tanımlanması gündeme gelir. Özgür eyleyen bireylerden başka, bu tip insanların bir arada bulunduğu yerde politika gerçekleşir. Tam da bu birlikteliğin sağlandığı yer olarak kamusal alan, yine politikayla özdeşleştirilir (Berktaş, 2012: 45). Burada özgür insanların özgürce konuşma ve farklılıklarıyla bir arada olma imkânı vardır. Sahip oldukları farklılıklara rağmen eşit bir şekilde karşılaşarak “sonsuz tartışma olanağı”na her zaman sahiptirler (Berktaş, 2010: 141). Oysa modern dünyada yükselen toplumla birlikte kamusal alan ortadan kalkmıştır. Çünkü özgür eyleyen ve düşünen bireyler yerini sadece kendi çıkarını düşünen otomatlara bırakmıştır. Eylemler yerini ölçülebilir davranışlara, ortak dünya ise yerini yalın yaşama bırakmıştır. Böylece politikanın imkânı olarak görülen kamusal alan, çoğulluk, olumsuzluk ve kırılabilirlik gibi ilkelerin yanında belki de hepsinden önemlisi aklını kullanarak eylemlerini yöneten yurttaşın niteliği olarak “eleştirelilik” ortadan

kalktığı için politikanın da imkânı kalmamıştır (Berktaş, 2012: 168).

Politika üzerine yeniden düşünüldüğünde, kamusal alanın kendinde sırf sözde “açıklık, farklılık, aleniyet, çokluk, eşitlik” gibi özelliklere sahip olması onu politik kılmaya yetmekte midir? Yoksa sorgulamaya oradaki insanların nitelikleri, etkinliklerinin yönü (özgürleşmeye vb. yönelip yönelmediği) de dahil edilmeli midir? Bu sorular ışığında belirtilmesi gerekir ki, burjuva kamusu politik niteliğini orada olanların kendi çıkarları doğrultusunda devleti şekillendirmelerinden elde etmez. Politikanın zamanı, burjuva kamusunun kendini ayırdığı ve dışladığı özel alandaki insanların kamusal alanı kendileri lehine bozmaya başladıklarında ortaya çıkmaya başlar. Bu bozma işlemi, Arendt tarafından “ortak dünyanın sonu” olarak işaretlenir. Kamusal alanın içinden bakıldığında görüntü bu olsa da dışından bakıldığında resim tamamen değişir: bu bir son olmayıp, kamusal alanda görünür olmayı belirleyen/kamusal alanın dayandığı “ortak olan”ın yeniden biçimlendirilmesiyle ilgilidir. Doğrudan alan ya da oranın özelliklerinden ziyade bir mesele ve meselenin mekânı düzenleyen/sınırlarını çizen ortak olan’a ne kadar dokunduğuyla ilgilidir. İşte bunu görmek, bu gün her şeyin birbirine geçtiği toplumlarda neyin özel neyin kamusal olduğunu düşünmekten bizi alı koyarak doğrudan politikaya gözümüzü dikmeyi ve gerçekleşen eylemi/olayı anlamlandırmamızı sağlamaktadır.

Kamusal alanın ve dolayısıyla politikanın ortadan kalktığını, yükselen toplumun veyakitlenin/halkın akıldışılığı nedeniyle güvenilmez oluşu ile birlikte savunan argümanlar karşısında, “kamusal alan” ın bulunmadığı yerde politikayı yeniden düşünmeye başlamak için öncelikli olarak özel-kamusal alan ikiliğine dayanan bakış açısının değiştirilmesi gerekir. Zira özel alan, kapitalizmin kendisini katlanılır kılmak için insanları içinde tuttuğu yerdir (Baker, 2011: 78). Liberal siyasetin, politik alanın şekillendirilmesinde önem verdiği kamusal alan “emek denetim süreçlerini kontrol etme pratikleridir”(Elgür/Aydın, 2011: 277). Kontroller duyulur olanın biçimlendirilmesine yöneliktir. Politikanın ekonomik olanın güdümüne girmesi ve imhası bunun sonucudur. Dolayısıyla her şeyin varlığının belirli işlevlerle koşullandırıldığı bu ortamda zannedildiği kadar ayrı iki yer ve hattasaf politik bir yer başından beri hiç olmamıştır. Özel ve kamusal alan ayrılığı:

Özel alanın dokunulmazlığına, dokunulduğunda ise mutlaka bir kötülüğün ortadan kaldırılması adına dokunulabileceğine duyulan demokratik bir fikre bağlanıyordu. Oysa hepimiz biliriz, politika ne garantili ne de güvenli bir faaliyet alanıdır. Her şeyin pamuk ipliğine bağlı olduğu, hiçbir şeyin öngörülemediği, kamusalığa verilen garantilerin ancak bir takım yüzeysel özgürlükler alanını ürettiği bir ortamdır... parlamenter, demokratik ve medyatik politika tezgahtarları....

Bizi kendi kuvvetlerimizden koparan oluşumlardır. O zaman başka bir politika ve başka bir iktidar mefhumu üretmek gerekir... (Baker, 2011: 149).

Kamusal alanı politikayla özdeşleştiren ve kamusalın düşüşü karşısında düşüncüyü politikanın sonunun ilanına götüren söylemlerin aksine hiçbir şey politikadan uzakta değildir: politika, sırf özel ve kamusal alan ayrımı nedeniyle var olmaz. O her topluluğa içkindir. Bu noktada modern bir fenomen olarak toplum yerine “toplumsal olan” üzerinde durmak gerekir. Zira toplumsal olan “yönetim mantığının (policing logics), şeylerin nasıl dağıtılacağını belirlediği, ya da bu dağıtımların sorunsallaştırılmasına bağlı olarak ortak mekân üzerinde karşılaşan toplumsal gruplar arasındaki bölüşümün nasıl olacağına karar verdiği bir nevi birleşim/karışım alanıdır” (Rancière, 2003:201). Dolayısıyla toplumsal, dağıtımların sorunsallaştırıldığı yer, ilişki ve ağlar alanıdır. Burada ortak olanın ya da bölüşürülen şeylerin, uygulanan sosyal politikalardan hayata geçirilen yasama işlemlerine kadar, her zaman çok çeşitli yapılandırılma yolları vardır. Bu durumda politikadaki neredeyse her şey, söz konusu bölüşüm ve dağıtım mekanizmalarının konusu haline gelmektedir. Söz gelimi aile ve sosyal politikalar bakanlığı ile uzanımları, bu mekanizmaların somut uygulamalarını tahayyül etmeyi kolaylaştırabilir. Ayrıca böyle bir bakanlığın varlığı, özel alana hapsedilen ailenin hiç de özel olmadığını, politikliğini, ayrımların anlamsızlığını işaret etmiyorsa neyi işaret etmektedir? Bu mekanizmaların nasıl işlediği, onları kimlerin işgal ettiği sorgulandığında varılan nokta, toplumsalın aslında yerler ve rollerin çekişmeli/dava konusu olacak şekilde dağıtıldığı bir mekân olduğu ve politik olanın ya da eylemin genellikle toplumsal olan içinde gerçekleştirildiğidir (Rancière, 2003:201). Bu nedenle aslında okul, üniversite sistemi gibi sosyal politikada yer alan şeyler sadece devletin yeniden üretim ya da eğitim enstrümanları değildir, aynı zamanda devletin dayalı olduğu “toplum” tarafından inşa edilen kurumlardır. Sağlık sigortası, emeklilik gibi kazanımlar öncelikle işçilerin tarihsel momentte elde ettikleri ayrıcalıklarla ilgili olmayıp ortak olanın yapılandırılmasıyla ilgilidir. Politikayı herhangi bir yerle özdeşleştirmeyip doğrudan politikanın kendisi üzerine düşünen çağdaş Fransız düşünür Jacques Rancière’in vurguladığı gibi, “her sözde toplumsal müzakerede, topluluğun ‘ortak olan’ olarak tutunduğu şeylere yönelik bir pazarlık bulunur” (Rancière, 2003: 201-2).²

Başka Bir Politika: Jacques Rancière’in Polis ve Politika Ayrımı

Toplumlarda gelişen ve (kamusal alan-özel alan gibi ikiliklerin ortadan kalkmasını da imleyen) duyulur olanı biçimlendiren işlemlerin gerçekleştirildiği yeri (politikayı bahsedilen ikiliklerden/önceden- belirli-yerlerden kurtarmak üzere) “polis” olarak adlandırmak mümkündür. Çağdaş düşüncenin önemli

filozoflarından biri olan Jacques Rancière'in önerdiği bu kavram "tam" topluma işaret eder. Polis, toplumsal bütünü oluşturan parçaların dağıtımı ve bölüşümünü gerçekleştiren toplum organizasyonudur. Burjuva kamusunun yükselişi ve çöküşü tezlerini bu mantık içerisinde düşünmek, bir çöküşten ziyade burjuvazinin yaptığı manevraları görmeyi sağlayabilir. İhtiyaçların ve hizmetlerin dağıtımı, rollerin ve meşguliyet tarzlarının paylaşılması, ekonominin yönetimi; hepsini polis düzeninin parçası olarak görmek mümkündür. Böylece polis, Rancière için, "toplumsalın sembolik inşasıdır" (Chambers, 2010: 61). "Hükümet sürecidir. Cemaat halindeki insanların bir araya gelişini ve rızalarını örgütlemekten ibarettir ve temelinde yerler ile görevlerin hiyerarşik bir dağılımı vardır" (Rancière, 2007: 71). Bu anlamda polis, kamu düzeninin akılcı örgütlenmesidir. Dolayısıyla her şeyin bir ölçüye tabi tutulduğu, hiyerarşik ve kurumsal yapılaşmadır. Ölçülebilir ve uyarlanabilen bedenlerin alanı olarak her şeyin sayıldığı tamlik mekânıdır. Mevcut-verili toplumsal yapılar, düzen fikrini taşır ve polisin somut halini ifade eder. "Ortak ve kişiye özel olanın bölüşümünde [ki aynı zamanda görülür ile görünmez olanın, sözün ve gürültünün bölüşümü demektir] her beden yerli yerinde olmasını öngören mantık"tır (Rancière, 2010: 57). Her bedeni yerli yerinde tutan şey, bağlandıkları ortak ölçüdür. Polis bu şekilde ortak olanı yorumlama tekeli elinde tutarak, toplumun hareket yönünü belirler. Yerleri tanımlayıp, toplumu ayırıştırarak polis-oikos, bios-zoe, kamusal-özel olan gibi bölümlendirmelerde sınır çizgilerini yeniden çizer. Oluşturduğu bu sınırların sabitliği polisin düzenini sağlayacağı için polis, sürekli ortaklık ölçülerini belirler (Tanke, 2011: 46):

Polis özü itibarıyla bir tarafın payını ya da paydan yoksunluğunu tanımlayan, genellikle örtük yasadır. Fakat bunu tanımlamak için, ilkin şu ya da bu tarafın içerisine oturtulduğu duyulur-olanın şekillenmesini tanımlamanız zorunludur. Polis, bu yüzden ilkin, yapıp etme, var olma ve söyleme tarzlarının paylaşımını tanımlayan bir bedenler düzenidir ve bu bedenlerin belli bir yere ve göreve ad yoluyla (veya ismen) atanmalarını gözetir; polis, belli bir etkinliğin görülür olmasını, bir diğerinin görülür olmamasını gözetir, bu konuşmanın söylem, şu konuşmanın uğultu olarak anlaşılmasına nezaret eden, görülür olanın ve söylenir-olanın bir düzenidir (Rancière, 2005: 52).

Düzenin dayandığı ortak olan, söz konusu topluluğu bir arada tutan ortak mekânlar, ilgiler, yetenekler vb.dir. Burada sıfat olarak öne çıkan "ortak" olan üzerinden ortaklık geliştiren insanlar, bir topluluk oluştururlar. Fakat bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, söz konusu ortaklığın kendi içinde bir şeyleri kapsarken bir şeyleri dışarıda bırakmaya dayanan işleyiş biçimine imkân vererek, düzenin temellerini atmasıdır. Ortaklıklar üzerinden kurulan bu düzende politikaya ilişkin olanın ve yönetsel olanın ayırt edilmesi daha

da zorlaşır. Oysa Rancière için bir yerde ortak olandan bahsediliyorsa, ortak olan üzerinden çeşitli sınıflandırmalar yapılarak, verili düzeni oluşturacak tanımlamalar da yapılıyordur. İşte bu tanımlamalar yoluyla sağlanan düzende, duyulur/tanımlı olandan farklı olanın zihinleri bulandırmasıyla görünür olacak uyumsuzluk ortadan kaldırılmaktadır. Rancière, ortak olan etrafında şekillenen “duyulur” üzerinden çeşitli paylaşım ve bölüşüm işlemlerinin yapıldığı bu işleyiş biçimini “duyulurun paylaşımı” olarak adlandırır. Duyulurun paylaşımı:

Hem ortak olan bir şeyin varlığını, hem de bu ortak olandaki karşılıklı yer ve payların dekapajını görmeyi sağlayan duyulur apaçıklıklar sistemidir. ...ne yaptığına ve hangi zaman ve mekânda etkinliğini gerçekleştirdiğine bağlı olarak, kimin ortak olanda payı olabileceğini gösterir. ...ortak bir mekânda görülür olmayı ya da olmamayı, ortak bir sözle donatılı olmayı ya da olmamayı vb. tanımlar (Rancière, 2008: 147-8).

Polisin dayandığı ortaklık ölçüleri yoluyla gerçekleşen duyulur olanın paylaşımındaki (partage du sensible) ‘partager’ kelimesi Fransızcada hem bölmek hem de paylaşmak üzere temelde iki anlama sahiptir. Pratik kullanımda ortak olmayan şeyleri ortaklaştırmaya yönelik bir verme, yapma eylemidir. “Politik topluluğa katılım biçimlerini düzenleyen bir toplama [kümelenendirme] ilkesidir” (Panagia, 2010: 96). Fakat bu küme içerisinde bir şeylerin paylaşılması için bölme işlemi yapmak gerekir. Bu nedenle “partager”, hem bölüşmek hem de paylaşmaktır: İhtiyaçlara yönelik bir paylaşım ve mülkiyete yönelik bir bölme işlemidir (Panagia, 2010: 97). Yapılan bölme ve paylaşma işlemleriyle hem mülkiyet bölüşürülür hem de duyuların paylaşımı garanti altına alınır. Böylece “partagedusensible”, duyulur olanın bölüşümü ve paylaşımıyla ilgili olup, bu anlamıyla bedenlerin, doğalarına uygun ve işlevsel bir şekilde dağıtımı olarak polis niteler. Paylaştırılan şeyler ise mekân, zaman ve etkinlik biçimleridir.

Polis, duyulur olanın alanı iken “politika” ise ondan farklı olarak duyulur olmayanın, dışlananın kendisini görünür kılmasıyla ilgili bir süreçtir. Bu bağlamda Habermas’ın ve Arendt’in kamusal alanın gerilemesiyle politikanın gerilemesini paralel bir şekilde düşünmeye imkân verdikleri yerde Rancière’den hareketle gerileyenin “politika” olmadığı ileri sürülebilir. Polis ve politika kavramları açısından bakıldığında kamusalın gerilemesi politikanın yükselmesiyle birlikte olmaktadır. Ya da polisin gerilemesinin adıdır.

Politika, polis mantığından farklı olarak, ortaklık biçimlerinin ya da oluşturulan sınırların sorunsallaştırılmasına dayanan, “ortak nesnelere tanımlanmasına imkân veren, duyumsanabilir çerçeveleri yeniden yapılandırma” etkinliğidir (Rancière, 2008: 57). Rancière bu tanımla politika olmayanı politikadan ayırarak

genellikle politikayı bürokrasiye, çeşitli yönetim aygıtlarına indirgeyen bakış açısını aşar. Çünkü politika, öncelikle doğallaştırılan düzenin duyumsanabilir apaçıklığını bozar. Böylece politika, olanın/ortak olanın sorunsallaştırılması olarak, tanımına yönelik ilk özelliğini elde eder. Politika, ortak olan esas alınarak 'var' kılınanların statülerinin sorgulandığı bir çatışma halidir. Phone'dan logos'a geçişin yeridir. Hatırlanacağı üzere polisin temel etkinlik biçimi, toplumun kendi içinde istikrarlı bir bütün kılınması ve bu doğrultuda kimin buraya dahil olup olmayacağıyla ilgili kıstasların getirilmesidir. Disiplin ve denetim toplumu süreçleri bu ayrımların en iyi işleme sokulduğu yerler olarak önümüzde durur. Polis içerisinde yer alanlar logos sahibi olan kişileri, yani anlamlı söz söyleme ve eyleme yeteneğinde olanları imlemektedir. Bu nedenle polis, hem konuşmayı hem de sayılma durumunu ifade eder (Rancière, 2005: 48). Örneğin modern devletin logos sahipleri, yurttaşlarıdır. Modern devletten başka, sözleşmeye dayalı yönetim ile karşılıklı müzakereye dayalı yönetimleri de logos temelli polis biçimi olarak görmek mümkündür (Rancière, 2005: 34).

Polis yönetiminin dayanağı olan logos sahibi kişilerden bahsetmek, logosa sahip olmayanlardan bahsetmek demektir. Söyleyecek sözü olmayanlar, söyleyecek sözü olsa bile dinlenmeye değer olmayanlar logosa sahip olmayanlardır. Tarihte logos sahibi olmayanlar şeklinde kodlananlar için köleleri, kadınları, yabancıları-şimdinin göçmenlerini, yoksullarını vb. saymak mümkündür. Onlar Arendt'in politikanın ve kamusal alanın olmazsa olmazı olarak işaret ettiği konuşma ve eyleme yeteneğinde olmayanları imlerler. Böylece polis, kendi içinde tutarlı bütünlüğü ifade edip, bir sayma ediminin gerçekleştiği yerken; politika tam da bir sayma ediminin kesintiye uğratılması, yapılan sayımın yanlış bir sayım olduğunun açığa çıkmasıdır.

Polisin getirdiği sınırlar, bölme çizgileri onun eylem alanı olur. Zira polisin dışladıkları kendileri açısından değil, polisin kendisini dayandırdığı temeller açısından konuşma yeteneğinde olmayandır. Söz konusu sınırların içinde uzlaşıya dayalı pür politika temellendirilmeye çalışılırken, Rancière'in politik düşüncesinde politika, polisin "pürlük" iddiasının kesintiye uğratılması anlamında pürlüğü inşa etmeye yönelik olmayan bir edimdir (Chambers, 2010: 60). Bu bağlamda Rancière, *Siyaset Üzerine On Tez*'de pür olmayan bir politikanın varlığından bahseder. Politikaya pürlük atfetmek, ona bir takım arkheleler bağlamaktır, onun sınırlarını çizmektir (Rancière, 2011: 3). Oysa Rancière için bu dünyada her şey birbiriyle karışmıştır.

Her şeyin birbirine karıştığı bu dünyadan hareketle 'politikanın nedeni nedir?' sorusunun cevabı ortaya koyulabilir. Basitçe -ve hala- "kamusal alan"ın varlığı

ya da ona dair ilkelere indirgenebilir bir şey midir? Polis yönetiminde polisin tarafı olabilenler tanımlanırken, sürekli taraf olmayanlar da tanımlanır. Fakat polis, her defasında saydıkları üzerinden herkesi kapsadığı iddiasında bulunur. İşte politika “yalnızca taraflar olan parçalar ile toplamı asla bütüne eşit olmayan vasıflar veya liyakatler arasındaki ilişkidir” (Rancière, 2005: 44). Bu bağlamda politikanın varlık nedenlerinden birisi, polisin sürekli yaptığı, fakat her defasında yanlış olan sayıdır (Rancière, 2005: 44). Ya da toplumsalın gözünden bakıldığında içerilen fazlalık olarak potansiyel olan, bilinmeyen ve temsile konu olamayandır. Poliste ortaya koyulan ve yanlış sayımın üzerine yükseldiği ortak payda, poliste tarafların ortaya çıkmasına neden olur. Bu nedenle politika:

Konuşan bedenlerin dağılımının yüreğine ortak ölçülemez bir şeyin sokulmasıdır. Bu ortak ölçülemez olan, yalnızca karlar ve zararlar eşitliğini yıkıp yok etmekle kalmaz, aynı zamanda kozmos’un oranına göre düzene sokulmuş ve topluluk arkhesine dayalı şehir tasarısını da önceden yerle bir eder (Rancière, 2005: 40).

Politika, zamana sahip olmayanların ortak bir mekânın sakinleri olarak kendilerini ortaya koymak ve ağızlarından yalnızca acıyı işaret eden sözün değil, pekâlâ ortak olanı dile getiren bir sözün de çıktığını göstermek için gerekli zamanı kullandıkları zaman gerçekleşir (Rancière, 2012: 28).

Sonuç

Her şeyin birbirine karıştığı günümüz dünyasında politikanın nasıl anlaşıldığı önem kazanmaktadır. Zira onu kavrayış biçimimize göre hangi konum ve kavramların yanında durmamız gerektiğine karar verme imkânı elde ederiz. Politika önceden tanımlı bir yer ve faille özdeşleştirilebilir mi? O belirli yerleri karşımızda bulamadığımız fakat politikanın koşulu olarak öne sürülen insani etkinliklere ve mücadelelere tanık olduğumuzda, hatta içerisinde yer aldığımızda yapılanları ve yaptıklarımızı nasıl adlandıracağız? İşte bu gibi sorular ışığında politikayı düşündüğümüzde onu kamusal alan-özel alan, polis-oikos gibi ayrımlarla okuyan bakış açılarının altının boşaldığı hissedilir. Çünkü karşımıza bu kavramların hesaba katmadığı başka gerçeklikler çıkmaktadır. Bu gibi sınıflandırmaların hesaba katmadıklarını görecektir bakış açımızın genişlemesinde çağdaş düşüncenin önemli isimlerinden Rancière bir girişimde bulunarak politikayı yeniden tanımlayacak bir ayrım önermektedir: polis ve politika. Rancière polis ve politika ayrımıyla, “ortak iyi” ve “yalın yaşam”ı ayıran bakış açısına karşı çıkar. Dolayısıyla bu ayrımlarla beslenen politik olan ve toplumsal arasındaki karşıtlığı reddetme imkânı sunar. Bu mantık, siyasal eylemler için belirli bir yer tahsis eden polis mantığıdır. Buna paralel olarak, buradaki varlıkların temel görevi politikaya ulaşmaktır. Oysa Rancière için

politika, “özel, evcil(domestic) veya toplumsal (social) olduğu düşünölen bir evrende ortak olanın formülasyonu/biçimlendirilmesine yönelik kapasitelere ve evrensellik/genellik durumlarına imkân veren çizginin izini süren bir eylemliliktir” (Rancière, 2010: 205-6). Politikayı, politika-olmayan/polis ile birlikte düşünönen Rancière, sadece belirli bir alanın içerisine odaklanmaktan ziyade alanın sınırlarına/kıyılarına gider.

Sonuçta polis ve politika ayrımı, politikanın varlığı açısından kamusal alan gibi bazı önceden belirlenmiş alanları pozitif olarak işaretleyen her ilkeyi sorunsallaştırmaya imkân verir. O, toplum veya ev içi alana karşıt olarak konumlandırılan politik bir alanın reddidir. Bir tarafta gerçeklik diğer tarafta görünömlerin olduğu bir ayrım bulunmamaktadır. Görünüş, verili gerçekliğin bir maskesi değildir. O, görülür olanın, konuşulur olanın, verili olanın yeniden-konfigürasyonudur. Buradan hareketle modern dönemin başlangıcında kamusal alanın boşalması olarak sunulan gelişmeleri bu bağlamda politikanın kendisini kalabalıklar eliyle farklı bir şekilde duyuruşu olarak görmek de mümkündür.

Sonnotlar

¹ Fransız düşünür Alain Badiou, hakikati bir süreç olarak görür ve onu “üretim” ile özdeşleştirir. Üretim ya da türeyimsellik olarak hakikat, her zaman bir durum ve burada meydana gelen yeniliklerle ilgilidir. Durum, kendi içinde düzenli-tutarlı bir bütünü ifade eder. Ona bütünlüğünü veren kendisini dayandırdığı “bilgi” dir. Bilgi ise kendi içerisinde tutarlı bir yapılanma olarak “doğruluk” ile ilgilidir. Bu bakımdan aslında kanaatlere dayanır. Hakikat ise “yenilik” olarak, durumda tekrar edilen, “belirli-yönelimli” bilgide delik açandır, çıkar-olmayan-çıkardır (Badiou, 2005: 24).

² Bunu görmek için insanlık tarihine gitmeye gerek yoktur. Sadece Habermas ve Arendt’in “kitle toplumu” diyerek düzleştirdiği ve apolitikleştirdiği topluma “yamak bakmak” yeterlidir. Bu durumda göreceğimiz şey kitle toplumu olarak toplumun aynı zamanda “disiplin toplumu”ndan “denetim toplumu”na doğru evrilmişliğidir. Söz konusu bu değişimler, toplumun hareketli yapılanmasını görmek açısından önemlidir.

Kaynakça

Arendt H (2011). *İnsanlık Durumu*. çev. B S Şener, İstanbul: İletişim.

Badiou A (2005). *Felsefe İçin Manifesto*. Çev. H Hünler ve N Tural, İzmir: Aralık.

Baker U (2011). *Beyin Ekran*. İstanbul: Birikim.

Berktaş F (2010). *Politikanın Çağrısı*. İstanbul: Birgi Üniversitesi.

Berktaş F (2012). *Dünyayı Bugünden Sevmek: Hannah Arendt'in Politika Anlayışı*. İstanbul: Metis.

Chambers S A. (2010). Police and Oligarchy. İçinde: J P Derantym (der), *Jacques Rancière: Key Concepts*, Durham: Acumen Publishing.

Elgür E V ve Aydın A (2011). Hannah Arendt'in Kamusal Alan Kavrayışı ile Tartışmaya Çağrı. İçinde Y Bürkev vd. (der), *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri I*, Ankara: Nota Bene, 273-296.

Foucault M (2007). *Security, Territory, Population*. Michel Senellart (der), Çev. Graham Burchell, New York: Picador.

Habermas J (2012). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. Çev. M Sancar ve T Bora, İstanbul: İletişim.

Özbek M (2004). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. İçinde M Özbek (der) *Kamusal Alan*, İstanbul: Hill.

Panagia D (2010). Partagedu Sensible: the Distribution of the Sensible. İçinde: J P Derantym (der), *Jacques Rancière: Key Concepts*, Durham: Acumen Publishing, 95-103.

Rancière J (2003). Politics and Aesthetics. *Angelaki Journal of the Theoretical Humanities*, 8(2), 191-211.

Rancière J (2005). *Uyuşmazlık: Politika ve Felsefe*. Çev. H Hünler, İzmir: Aralık.

Rancière J (2007). *Siyasalın Kıyısında*. Çev. A U Kılıç, İstanbul: Metis.

Rancière J (2008). *Görüntülerin Yazgısı*. Çev. A U Kılıç, İstanbul: Versus.

Rancière J (2010). The Use of Distinctions. İçinde S Corcoran (der), *Dissensus: on Politics and Aesthetics*, Çev. S Corcoran, New York: Continuum.

Rancière J (2011). The Thinking of Dissensus: Politics and Aesthetics. İçinde P Bowman ve S Richard (der), *Reading Rancière*, New York: Continuum.

Rancière J (2012). *Estetiğin Huzursuzluğu*. Çev. A U Kılıç, İstanbul: İletişim.

Sennet R (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev. S Durak ve A Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı.

Tanke J J (2011). *Jacques Rancière: An Introduction*. New York: Continuum.

Zabci F (2011). Kamu Yararı Üzerine. İçinde Y Bürkev vd. (der), *Kuramsal ve Tarihsel Boyutlarıyla Hak Mücadeleleri I*, Ankara: Nota Bene, 253-272.

Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği¹

Asmin Kavas, Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,
e-posta: asminkavas@gmail.com.

Özet

Yerel siyasetin önemli aktörlerinden olan belediyeler, yöre yaşayanlarının ihtiyaçlarını karşılamak için, yerel hizmet sunmakla yükümlü yerel yönetim organları arasındadır. Özellikle beş yılda bir yenilen yerel seçimlerde, seçmenlerin tercihleri doğrultusunda belediye yönetimine giren aktörlerin iktidarlarını sürdürmelerinde, “yerel hizmet” olarak tanımlanan belediye hizmetlerini başarılı bir şekilde sunmaları çok önemlidir. Hem siyasetin temel kurumları hem de yönetim organları için önemli bir role sahip olan seçmen davranışları üzerinde, Türkiye’de yapılan araştırmaların sayısında son dönemde önemli bir artış olduğu görülmektedir. Ancak seçmenin karar verirken nasıl bir süreçten geçtiği, bu süreç içerisinde hangi unsurlardan etkilenip, hangi unsurları dikkate almadığı ve özellikle yerel yönetim seçimlerinde “sunulan belediye hizmetlerinin” bu davranışları belirlemede etken bir rol oynayıp oynamadığı yönünde yapılan araştırmalar son derece sınırlıdır. Son dönemlerde güncel ve tartışmaya açık olan belediye hizmetlerinin, seçmenin oy tercihlerindeki yeri ve önemi üzerinde yapılan sınırlı sayıda araştırma, bu alanda çalışma yapılmak istenmesinin temel nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında da yerel düzeyde belediyeler tarafından sunulan belediye hizmetlerinin özellikle yerel seçimlerdeki seçmen tercihlerini ve oy verme davranışlarını etkileyip, etkilemediği sorusuna cevap aranacaktır. Belediye hizmetleriyle seçmen davranışı arasındaki ilişki, yapılacak olan teorik çalışmalarının ardından, Ankara Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyelerinde yapılan alan araştırması üzerinden ölçülecek, tartışılacak ve değerlendirilecektir. Belediye hizmetlerinin seçmenin oy verme davranışında etkisinin olup olmadığının incelendiği Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyelerinde yapılan alan araştırmasında kullanılan anket yönteminde, yerel seçimlerde seçmenin kararında etkili olan faktörler genel seçimlerle birlikte ele alınmıştır. Böylelikle belediye hizmetlerinin yerel seçimlere olan etkisinin genel seçimlere olan etkisiyle birlikte tartışılması, araştırma kapsamında “yerel biriminin” doğasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilecektir. Bu katkıyla beraber seçmenin kararında belediye hizmetlerinin etkisinin olması durumunda hangi hizmetlerin seçmenin tercihinde etkisi olduğu, belediye hizmetlerinin etkisinin olmadığı durumlarda da hangi faktörlerin seçmenin oy verme kararında etkili olduğu sorusuna daha iyi yanıt vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Seçmen, seçmen davranışı, belediye hizmetleri, yerel seçimler, oy verme.

A Study on the Relationship Between the Municipal Services and Voting Behaviour: The Case Study of Ankara Yenimahalle and Altındağ District Municipalities

Abstract

As important actors of local politics, municipalities are among the bodies of local governments responsible for providing local services in accordance with the needs of the locals. It is very important for actors coming to the municipal administration in line with the choices of voters to achieve the successful delivery of the municipal services defined as "local services" so that they could resume their power. There has been a significant recent increase in the number of studies conducted in Turkey on voter behavior, which has an important role for both the basic institutions of politics and the governing bodies. However, research on how voters go through the process of making decisions, what factors are affected during this process and which factors are not taken into consideration and whether "provided municipal services" play a decisive role in determining these behaviors is extremely limited. In particular, a limited number of recent research of the role and importance of municipal services on voting choices, are one of the main reasons for the desire to work in this area. Within the scope of this issue, the question whether or not the municipal services offered by the municipalities in local level have an effect especially on voters' choices in local elections and voting behavior is tackled and answered. After providing a theoretical background, the relationship between municipal services and electoral behavior is measured, discussed and evaluated on the basis of field research carried out in Ankara "Yenimahalle and Altındağ" District Municipalities. The variables which effecting the voting behavior both on local and general elections are examined in the questionnaire method used in the area survey of the district municipalities of Altındağ and Yenimahalle. Thus, discussing the impact of municipal services both on local and general elections could contribute to better understanding of the nature of the "local unit". With this contribution it is thought that, if municipal services effect the decision of the voter, the answer is searched to determine which services are influenced by the choice of the voter; when there is no effect of municipal services, it is thought that which factors are influential in voting decision is better to ask.

Keywords: Electorate, behaviour of electorate, municipal services, local elections, voting.

Giriş

Vatandaşlar, seçimlerde oy verirken siyasal bir davranış sergilemektedir. Siyasal davranış kavramının genel çerçevesi içinde kalan ve siyasal bilimcilerin kapsamlı araştırma alanlarından olan seçmen davranışı da siyasetin en önemli çalışma alanlarından birisini oluşturmaktadır. Bir siyasal davranış biçimi olarak seçmen davranışının ve seçmen tutumlarının iyi bir şekilde analiz edilmesi, yönetim ile vatandaş arasındaki temel ilişkilerin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kamuoyu oluşum sürecinde birçok etken, seçmen davranışını belirlemektedir. Seçmen davranışı; sosyolojik, sosyo-psikolojik, rasyonel, sezgisel ve siyasal pazarlama değişkenleri tarafından şekillenmektedir. Bu değişkenler seçimlerde, seçmenin kararında etkili olmakla birlikte; birtakım farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Özellikle yerel seçimlerin gerek işleyiş, gerekse sonuçları itibarıyla genel seçimlerden farklılıklar göstermesi, yerel dinamikleri de seçmen davranışının belirlenmesi sürecinde devreye sokmaktadır. Yerel seçimlerde seçmen davranışının belirlenmesinde bu değişkenler, yerel dinamiklerle şekillenmekte ve seçmenin oy verme davranışında “yerel koşulları” ön plana çıkarmaktadır. Yerel seçimlerde; i) adayın sahip olduğu kimi özellikler (fiziksel, kişisel, eğitim, iletişim becerisi, ideoloji, hemşehricilik gibi) ii) seçim vaatlerine yansıyan ve adayın seçmen tercihini etkilemeye yönelik projeleri ve iii) bir önceki dönemde vatandaşın ihtiyaçlarına yönelik sunulan yerel hizmetler seçmen tercihlerinde etkili olan yerel koşullardandır. Yerel hizmetlerden hemşehrilerin ortak ihtiyaçlarına yönelik olarak sunulan “belediye hizmetleri”, belediyeler tarafından yerine getirilen ve “bir yer, yöre, mahal veya bölgeyi ve orada yaşayan halkı ilgilendiren, ulusal çapta olmayan hizmetler” olarak tarif edilmektedir (Özel, Eren ve İnal, 2009:35). Bir başka ifadeyle belediye hizmetleri, yöre halkının günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için gereken kanalizasyon, itfaiye, altyapı, iskân gibi “mahalli müşterek nitelikteki” hizmetlerdir.

Bu çalışma kapsamında da belediye hizmetlerinin seçmen davranışında etkisi olup olmadığı, belediye hizmetlerinin seçmen tercihlerini etkilemesi halinde hangi hizmetlerin seçmenin oy verme tercihini şekillendirdiği sorularına cevap aranmış, Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırlarında yapılmış olan alan araştırması sonucunda elde edilmiş olan veriler çerçevesinde analiz edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın konusu ve genel kapsamını, yerel yönetim kuruluşlarından olan belediyelerce sunulan belediye hizmetlerinin, seçmenin oy verme davranışı üzerindeki etkisinin araştırılması oluşturmaktadır; belediye hizmetlerinin seçmen davranışını belirlemedeki yeri, önemi ve boyutları, bu çalışma kapsamında ele alınmak istenmiştir. “Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği” başlıklı bu çalışmada belediye hizmetleri ve seçmen davranışı ilişkisi; Ankara Büyükşehir

Belediyesi Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyeleri sınırlarında yaşayan 1101 kişi üzerinde yapılan alan araştırmasıyla ölçülmüş ve irdelenmiştir.

Belediye hizmetlerini de kapsayan yerel dinamiklerin seçmen davranışı üzerindeki etkilerinin yerel seçimlerde daha ön plana çıkması, çalışmanın da bu alanda sınırlandırılmasında etkili olmuştur. Çalışma kapsamında genel seçimlerdeki oy verme davranışına değinilmekle beraber, çalışmanın amacına yönelik olarak yerel seçimlerdeki oy verme davranışı ve belediye hizmet ilişkisini inceleyen çalışmalar, daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Seçmen Davranışına Yön Veren Etkenler

Siyaset bilimi literatüründe önemli bir yer tutan siyasal davranış, vatandaşların siyasal olaylarda sergilediği davranışlardan birisidir (Koçak, 2004:96-102). Siyasal davranış kavramının genel çerçevesi içinde kalan ve siyasal bilimcilerin kapsamlı araştırma alanlarından olan seçmen davranışı da vatandaşın toplumsal ve siyasal yaşamını kendi ihtiyaç, talep ve beklentilerine göre anlamlandırırken, sahip olduğu kanaat, düşünce, tutum ve izlenimlerin tümünü oluşturmaktadır (Çaha, 2008: 2). Seçmen davranışı kavramının özünü oluşturan “seçmen”, bir ülke vatandaşı olmanın kendisine sağladığı temel hak ve görev olarak yaşadığı bölgede ve ülke sınırları içinde yönetici kadronun belirlenmesiyle ilgili seçimlere katılan, siyasal partiler veya liderler arasındaki seçme işlemi yapan kişidir (Özer ve Meder, 2008: 30). Bu bağlamda seçmen davranışı kavramı, seçmenin temel hak ve görevi olarak yönetici kadronun belirlenmesi için katıldığı siyasal eylemdir (Görmez ve Sancak, 2010: 79-103).

Seçimlerin merkezinde yer alan seçmenlerin, seçim dönemleri boyunca nasıl davranışlar sergiledikleri, siyasal kararları almada hangi faktörlerden etkilendikleri uzun yıllardan beri önemli bir çalışma ve tartışma alanı olmuştur. Bu alana yönelik ilk araştırma ve çalışmalar, 1940’lı yıllarda ABD’de yapılan deneysel yöntemlerle başlamıştır. Özellikle teknolojide yaşanan gelişmeler sonucunda seçmen davranışını açıklayan kuramsal yaklaşımlar, daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve seçmen davranışını etkileyen kuramsal yaklaşımlar, seçmenleri etkileyen faktörler üzerinden tartışılmaya açılmıştır. Günümüzde de bu kuramsal yaklaşımlar ışığında seçmen davranışının analizleri yapılmakta ve bu analizlere göre, seçim dönemleri incelenmektedir (Aktan ve Dileyci, 2001: 12-25).

Seçmen Davranışını Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

1940 yılından bugüne kadar yapılan araştırmalar ve çalışmalar, seçmen davranışına üç temel düşünce doğrultusunda yaklaşıldığını göstermektedir.

Lazarsfeld ve arkadaşlarının “Kişilerin Tercihi (*The People’s Choice*)”, Campbell ve arkadaşlarının “Amerikan Seçmeni (*The American Voter*)” ve Anthony Downs’un “Demokrasinin Ekonomi Teorisi (*An Economic Theory of Democracy*)”, seçmen davranışını açıklayan yaklaşımların temelini oluşturan eserlerdir. Bu eserlerle birlikte seçmen davranışı, sosyolojik, sosyo-psikolojik ve ekonomik yaklaşımlar üzerinden ele alınmıştır (Kalender, 2005: 39). Bu yaklaşımların yanında seçmen davranışını sınırlı rasyonel kuram üzerinden açıklayan sezgisel oy verme yaklaşımı ve siyasal pazarlama araçları üzerinden tartışan siyasal pazarlama yaklaşımları da seçmen davranışını etkileyen diğer kuramsal yaklaşımlar olarak dikkati çekmiştir. Belirtilen bu beş temel yaklaşım kimi düşünürlerce farklı olarak adlandırılrsa da temel olarak literatüre bu isimlerle geçmiştir

i. Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Okulu)

Columbia Üniversitesi’ndeki bir grup araştırmacı tarafından başlatıldığı için Columbia modeli olarak da bilinen sosyolojik yaklaşım, 1940’lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde ilk seçmen davranışını açıklayan kuramsal yaklaşımdır (Dalton ve Wattenberg, 1993: 193). Yapılan kapsamlı araştırmalar, sosyolojik yaklaşımda seçmen davranışı ile sosyal kimlikler arasında ciddi bir etkileşim olduğunu göstermiştir (Boiney ve Paletz, 2011: 3-4). Araştırmalar sonucunda sosyal kimlik; din, etnik köken, aile, mesleki farklılıklar, yaşanılan coğrafya gibi değişkenler üzerinden tartışılmıştır. Bu yaklaşımda birey, belirli bir sosyal gruba, sosyal kimliğe ya da herhangi bir sınıf statüsüne sahip ise oy tercihi de bellidir. O yüzden kişilerin demografik bilgileri, seçim sonuçlarının da tahmin edilmesini sağlamaktadır. Bu yaklaşımı savunanlar, seçmen davranışını temelde bir grup deneyimi ya da “kolektif bir deneyim” olarak nitelendirmişlerdir (Boiney ve Paletz, 2011: 3-4). Bir başka ifadeyle bu yaklaşım kapsamında temel olarak siyasal eğilimlerin kaynağını sosyal gruplarla olan ilişkiler belirlemektedir (Berelson, Lazarsfeld ve McPhee, 1954: 1-50).

Sosyal kimliği temel alan bu yaklaşım zaman içerisinde oy kaymalarını açıklamakta yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilere uğramış ve en büyük eleştiriyi de seçmen davranışını psikoloji ile bağdaştıran Michigan Okulu’ndan almıştır (Dalton, 1996: 321-339).

ii. Sosyo-Psikolojik Yaklaşım (Michigan Okulu)

1950’li yıllarla birlikte Michigan Üniversitesi Ulusal Seçim Araştırmaları Merkezi’nden Angus Campbell ve arkadaşlarından oluşan bir grup araştırmacı tarafından kaleme alınan Amerikan Seçmeni (*American Voters*) adlı eser, seçmen davranışına yeni bir boyut kazandırmış ve çalışma daha sonrasında “Michigan

Modeli” olarak da isimlendirilmiştir (Akgün, 2002: 77-78). Bu model, siyasal bir partiye olan yakınlığın oy verme davranışını etkileme ilkesine dayandığı için daha net ve kolay anlaşılabilir bir model olarak kabul edilmiştir (Levine, 2005: 53-71). Campbell ve arkadaşlarının Amerikan seçmeni üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre birçok seçimde bir partiye yönelik olarak yerleşik bir “psikolojik sevgi bağı” ve seçmenlerin belirli bir parti kimliğine sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Literatürde parti ve seçmen arasında kurulan bu ilişki, partiyle özdeşleşme veya partizanlık şeklinde de tanımlanmaktadır (Kalender, 2005: 45).

Sosyo-psikolojik yaklaşım, 1950’lerin sonu 1960’lı yılların başı itibariyle sorgulanmaya başlanmıştır. Önce Amerika sonra da Avrupa’da gelişen olaylar ve yapılan araştırmalar, bu ekolün temel varsayımları hakkında şüphe uyandırmıştır. Örneğin, Amerika’da her geçen yıl daha çok sayıda kişi hiç bir partiyi kendisine yakın bulmadığını ve bağımsız olduğunu belirtmektedir. Avrupa’da ise uzun yıllar siyasete egemen olan klasik sağ ve sol partilerin dışında yeni partiler (örneğin Yeşiller Partisi) seçimlerde başarı göstermektedir. Bu nedenlerden dolayı araştırmacılar, seçmen davranışında etkili olan yeni yaklaşımları araştırmaya başlamışlardır (Akgün, 2002: 78). 1950’li yılların sonlarından itibaren ekonomik yaklaşım ya da rasyonel tercih modeli sosyo-psikolojik yaklaşımın bu eleştirileri üzerinden şekillenmiştir.

iii. Rasyonel Tercih Yaklaşımı/ Ekonomik Yaklaşım

1960’lı yıllarla birlikte seçmen davranışlarının ekonomik değişkenler ve kişisel çıkarlar üzerinden geliştiği varsayımına dayanan “rasyonel tercih yaklaşımına” göre seçmen, her bir seçim döneminde kendi amaçlarını ve çıkarlarını en iyi yansıtan partiye oy verir. Bu yaklaşım temel olarak seçmenlerin kendi çıkarlarını iyi bildiği ve bu doğrultuda oy kullandığı varsayımına dayanmakta ve seçmenlerin kendi faydalarını en üst düzeye çıkarma amaçlarının altında “maddi ya da somut çıkarların” yattığını iddia etmektedir (Akgün, 2002: 78-79). Bu yaklaşıma göre seçmen, kendi maddi çıkarlarını hesaplayarak, en az kaynakla en uygun ve en iyi (optimal) sonucu elde etmeyi amaçlamaktadır (Baloğlu, 2000:217-226). Rasyonel tercih modeline göre seçmen davranışlarını ve seçmenin kararını etkileyen birtakım faktörler söz konusudur. Bu faktörler; tam bilgiye erişim, ekonomik değişkenler, partinin ve adaylarının ekonomik icraatı, vaatleri ve benzerleri şeklinde sıralanmaktadır. Bu kuram çerçevesinde seçmen tercihini etkileyen her bir unsur, seçmen tarafından kendi kişisel çıkarları ve genel beklentileri doğrultusunda ele alınmakta ve değerlendirilmektedir (Downs, 1957: 139-140).

Rasyonel tercih yaklaşımı da zaman içerisinde ciddi eleştiriler almış ve yerine

seçmen davranışını daha iyi açıklayan kuramsal yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle seçmenlerin oy verirken, gündemi, parti ve adayları ilgilendiren her türlü konuya ilişkin tam bilgiye sahibi olması, bu kuramın en çok eleştirildiği noktalardan birisi olmuştur. Eleştirilere göre seçimler sırasında birden fazla kaynaktan bilgi yoğunluğu ile karşı karşıya kalan seçmen, gerçek anlamda bilgi sahibi olamaz ve verilmek istenen mesajları tam olarak anlamadan oy tercihini belirler. Bu belirsiz oy verme durumunda seçmenler, bilginin yerine sezgilerini daha çok kullanmayı tercih ederler (Green ve Shapiro, 1994: 47).

iv. Sezgisel Oy Verme Yaklaşımı / Sınırlı Rasyonel Yaklaşım

Sınırlı rasyonel model, seçmenlerin oy kararlarının, seçmenlerin genel çıkar ve beklentileri ile uyumlu olduğunu; bu kararların aynı zaman da sezgisel olduğunu varsaymaktadır. Bu model karar verme aşamasında çıkarların yanı sıra; sezgilerin, duyguların ve beğenilerin de etkili olduğu vurgusunu yapmaktadır. Sezgisel yaklaşımda seçmen, oy vermek için gerekli olan bilgi miktarını sınırlandırır ve en son sezgilerini de devreye sokarak tercihini belirlemektedir. Böylelikle seçmen, kendisi için karar verme işlemini daha da kolaylaştırmakta; az sayıda değişkeni değerlendirerek, oy tercihini rahatça belirleyebilmektedir (Rosema, 1970: 73-87). Bu modele göre seçmen, elinde sınırlı bilgi de olsa, kararını verirken bu bilgileri kullanması açısından mutlaka rasyonel davranacak ve derlediği bilgileri gene kendi çıkarı doğrultusunda, beğenileri ve hislerini de devreye sokarak kullanacaktır (Sniderman, Broody ve Tetlock, 2003: 68-69).

v. Siyasal Pazarlama Yaklaşım

Siyasal pazarlama yaklaşımı Bruce I. Newman ve Jagdish N. Sneath tarafından 1985 yılında pazarlama amacıyla geliştirilen temel yaklaşımdır. Bu yaklaşım, siyasal alışveriş sürecinin kolaylaştırılması ve temel olarak seçim sırasında pazarlama ilkelerinin uygulanmasına yöneliktir (Henneberg, 2004: 226). Siyaset bilimcilerine göre siyasal pazarlama yaklaşımı seçmenleri, birer siyasal tüketici olarak görmekte ve seçmenin beklentilerini ortaya çıkararak, bu yönde bir siyasal ürün geliştirmeyi ve ürünün tanıtım süreçlerini içermektedir. Bu yaklaşıma göre siyasal partiler bir pazarlamacı gibi davranarak, kendilerini ve parti programlarını, seçim kampanyaları gibi uygulama araçları üzerinden seçmenlere anlatıp oylarını almayı hedeflemektedirler. (Polat ve Külter, 2008: 4-5).

Kuramsal Yaklaşımlara Göre Seçmen Davranışını Etkileyen Değişkenler

Seçmen davranışını etkileyen sosyolojik ve sosyo-psikolojik yaklaşımlar, temel felsefeleri, varsayımları bakımından birbirlerinden farklı olsalar da seçmen

davranışını etkileyen birçok değişken açısından benzerlik taşımaktadırlar. Sosyal kimlik ve buna bağlı değişkenler, temel olarak sosyolojik yaklaşımın değişkenlerini oluştursa da, sosyo-psikolojik yaklaşım da partiyle kurulan bağın oluşumunda sosyal kimliğin önemine yer vermiştir (Beren, 2013: 195). Dolayısıyla her iki yaklaşımda da, seçmen davranışı ile sosyal kimlikler arasında ciddi bir etkileşim olduğu görüşü hâkimdir. Bu nedenle aile, din, mezhep, ideoloji, etnik kimlik, sosyo-demografik değişkenler, aday ve partinin imajına yönelik etkenler, sosyolojik ve sosyo-psikolojik yaklaşımlar kapsamında sosyal kimliğin temel öğelerini oluşturan faktörler olarak dikkatleri çekmektedir.

Siyasal propaganda araçları ve bu araçların kullanımı, seçmen davranışını açıklayan siyasal pazarlama yaklaşımının başvurduğu temel yöntemlerden birisidir. Bu araçların seçmen üzerinde yarattıkları etki düzeyleri birbirlerinden farklıdır. Seçim dönemlerinde başvuru olan siyasal propaganda araçları; i) seçim kampanyaları, ii) kamuoyu araştırmaları, iii) yüz yüze oy toplama (*Canvassing*), iv) kitle iletişim araçları, v) siyasal parti toplantıları, vi) mitingler, vii) broşür ve pankartlar, viii) aday ve partilerin ikna edici mesaj stratejileri ve benzerleri şeklinde sıralanabilir (Kalender, 2005: 90). Burada sayılmayan birçok propaganda yönteminin var olduğu kabul edilmekle beraber, kullanım yoğunluğu bakımından yukarıda sayılanlar en sık rastlanılan siyasal propaganda araçlarıdır. Özellikle seçim kampanyaları, kitle iletişim araçları ve ikna edici mesaj stratejileri ve kamuoyu araştırmaları seçim dönemlerinde en çok başvuru olan propaganda araçlarıdır.

Ekonomik faktörler, konuya göre oy verme ve sunulan hizmetlere göre oy verme faktörleri rasyonel tercih kuramının değişkenleri arasındadır. Ekonomik faktörler, işsizlik oranı, enflasyon oranı gibi ekonomideki fiyat hareketlerine/enflasyona bağlı olarak değişim gösteren değişkenlerden oluşmaktadır (Ercins, 2007: 25-28). Konuya göre oy verme faktörü seçmenlerin daha çok partiler ve adaylar konusunda bağımsız, tarafsız ya da kararsız bir duruş sergilemesi durumunda devreye girmektedir. Konu, bir hizmet ya da politika önerisi veya gündemi meşgul eden soruna yönelik olarak parti ve adayların geliştirdikleri çözüm önerileridir. Bunlar; ekonomi politikaları, çevre, insan hakları, kadın, enerji, güvenlik sorunları, sağlık ve eğitim hizmetlerine yönelik talepler ve benzerleri gibi genel konulardan oluşmaktadır (Rabinowitz ve Macdonald, 1989: 131-143). Seçmenler bu değişkende partilerin ve parti adaylarının konular, sorunlar karşısındaki duruşlarına göre oy tercihlerini belirlerler. Sunulan hizmete oy verme, seçim döneminde seçmenler tarafından değerlendirilmeye alınan diğer bir ekonomik değişkendir. Bu değişken, parti veya adayın geçmiş dönemdeki çalışmaları, ekonomik icraatı, gelecek dönem için söylem ve vaatlerini kapsamaktadır.

Çalışmanın konusu gereği özellikle yerel seçimlerde seçmen davranışının belirlenmesinde, sosyolojik ve sosyo-psikolojik etkenlerin yanında, seçmenin oy verme davranışında “yerel koşullar” ön plana çıkmaktadır (Doğan ve Göker, 2010: 167). Bahsedilen bu yerel koşulların bir değişkenini de belediye hizmetleri oluşturmaktadır. Yerel seçimlerde, özellikle de belediye başkanlığı seçimlerinde ideoloji, din, etnik kimlik gibi birçok faktörün seçmen tercihinde ciddi etkisi olsa da, belediye hizmet faktörü de seçmenin kararında belirleyici unsurlardan bir diğeridir (Barsbuğa, 2013: 1-12). Ancak yerel hizmetlerin seçmen davranışı üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik yapılan çalışmalar ve araştırmalar son derece sınırlı olduğu için, bu etkinin düzeyi hakkında tam olarak bir şey söylemek doğru olmayabilir. Bu sınırlılık, bu çalışmanın da ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Belediye hizmetleri ile seçmen davranışı arasındaki ilişkinin önemine ve bu konu kapsamında yapılan araştırmaların ayrıntılarına geçmeden önce; çalışma kapsamında bu konunun daha iyi açıklanabilmesi ve seçmen davranışı ile belediye hizmetleri arasındaki bağlantıların kurulabilmesi için öncelikle yerel nitelikli hizmetlerden belediye hizmetlerinin kavramsal çerçevesi ve belediye hizmetinin etkinlikleri, işlevleri ve niteliklerine göre sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Ardından da seçmen davranışı ile belediye hizmetleri arasındaki ilişki üzerine Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediye sınırları içerisinde yapılan alan araştırmasının detayları ve bulguları tartışılmıştır.

Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi

Yerel hizmet sunmakla yükümlü olan ve 1982 Anayasası'nın “Mahalli İdareler” başlıklı 127. maddesine göre yerel yönetimler, vatandaşa en yakın olan ve genel politikalarıyla vatandaşın gündelik yaşamına doğrudan etkide bulunan önemli bir yönetsel birimdir (Gözübüyük, 2008: 154-156). Bu nedenle yerel yönetimler, gerek demokrasi anlayışının gelişmesi, gerekse doğrudan vatandaşın ihtiyaçlarına yönelik yerel hizmetlerin sunulması açısından oldukça önemli kurumsal yapılardır. Yerel yönetim birimleri içinde en önemli yere sahip olan belediyeler, belli bir yörede birlikte yaşamının ortaya çıkardığı ihtiyaçların karşılanabilmesi için oluşturulan yerel yönetim birimleridir. İhtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla belediyeler tarafından yerine getirilen belediye hizmeti, (Kavruk, 2002: 236) ortak gereksinimleri karşılamak ve kamu yararını sağlamak için il, ilçe belediyeleri ya da büyükşehir belediyeleri tarafından sunulan ve ilgili belediyenin gözetim ve denetimi altında bulunan sürekli ve düzenli faaliyetlerdir (Ökmen ve Çağatay, 2014: 90).

Belediye Hizmetlerinin Sınıflandırılması

Türkiye’de belediyelerin sundukları yerel hizmetler, 2012 tarihli 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kapsamında yapılan son değişikliklerle birlikte; il, ilçe belediyeleri için 5393 sayılı Belediye Kanunu, büyükşehirler belediyeleri için de 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamında yerine getirilmektedir. Türkiye’de belediye hizmetleri, 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun “Belediyelerin Görev ve Sorumlulukları”nı belirleyen 14. maddesinde ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun yedinci maddesinde; “Büyükşehir ve İlçe Belediyelerinin Görev ve Sorumlulukları” başlıkları altında açık ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir.

Kanunların vermiş olduğu yetkiye göre Türkiye’de belediye hizmetlerinin türlerine göre sınıflandırılmasına ilişkin çalışmaların sayısı son derece sınırlıdır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de belediyelerin sunmakla yükümlü oldukları hizmet alanlarını 10 temel hizmet başlığı altında sıralamak mümkündür. Bunlar; i) kentsel planlama hizmetleri, ii) kentsel altyapı hizmetleri, iii) iskân hizmetleri, iv) çevre koruma hizmetleri, v) şehir içi trafik ve ulaşım hizmetleri, vi) kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri, vii) toplum sağlığı hizmetleri, viii) eğitime destek hizmetleri, ix) sosyal yardım hizmetleri ve x) diğer hizmetlerden oluşmaktadır (Koyuncu, 2014: 80-86).

Belediye Hizmetleri-Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Dünyada ve Türkiye’de sunulan hizmetler ve seçmen davranışı ilişkisi konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde sunulan hizmetlerin, ayrı bir başlık veya seçmen davranışına etki eden faktörler ya da unsurlar kapsamında çok sınırlı olarak ele alındığı gözlemlenmiştir. Hizmet ve seçmen davranışı arasındaki ilişkiye yönelik olarak yapılan bu sınırlı çalışmaların, uluslararası düzlemde iki farklı biçimde ele alındığı görülmektedir. Bunlardan ilkinin, belediyelerin geçmiş dönem faaliyetlerinin ve performanslarının değerlendirilmesi üzerinden ele alan araştırmalar oluşturmaktadır. Diğerisi ise konuya göre oy verme değişkeni çerçevesinde ele alan çalışmalardır. Türkiye’de ise bugüne kadar yapılan çalışmaların sunulan hizmet kalitesinin, vatandaş memnuniyeti üzerindeki etkisine yönelik araştırmalar çerçevesinde ele alındığı gözlemlenmiştir.

Gelişmiş ülkelerde hizmet ve seçmen davranışı ilişkisi konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde, seçmen, sunulan hizmetleri ve bu hizmetlerin kalitesini ağırlıklı olarak yerel seçimlerde partilerin geçmiş dönem faaliyetleri ve performansları kapsamında değerlendirmektedir. Seçmenler, parti ve

aday tercihlerini de bu doğrultuda belirlemektedirler. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki seçmen, partinin bir önceki dönemde sunmuş olduğu hizmetlerden ve bu hizmetlerin kalitesinden memnun ise ya da bu hizmetler kendi çıkarına bir şekilde hizmet ediyor ise gene aynı parti ya da adaya oy vermeye devam etmektedir. Hizmetlerin kalitesinden memnun değil ise tercihini diğer partilerden özellikle de parti programında kendisine en yakın gelen partiyi seçerek devam etmektedir (Burnett ve Kogan, 2016: 1-36). Hangi hizmetler seçmenin belediye seçimlerindeki tercihlerinde doğrudan etkili olmaktadır sorusuna yanıt arayan araştırmalar sonucunda seçmenlerin çıkarları ile uyumlu bir şekilde, ekonomik düzeni ve yaşam kalitesini etkileyen hizmetlere öncelik verdiği görülmektedir (Hopkins ve Pettingill, 2016). Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar göstermektedir ki, ekonomik düzeni ve yaşam kalitesini etkileyen ve seçmenlerin çıkarlarını doğrudan ilgilendiren hizmetlerin başında, suç oranlarını düşürmeye yönelik olarak belediyeler tarafından sunulan güvenlik hizmetleri gelmektedir (Roeder, Eisen ve Bowling, 2015). Örneğin, Roeder, Eisen and Bowling tarafından 2015 yılında New York Belediyesi için yapılan bir çalışmada, belediyenin vatandaşın can ve mal güvenliğini korumaya yönelik olarak sunmuş olduğu polis ve itfaiye hizmetleri gibi suçu azaltmaya yönelik hizmetler, seçmenler tarafından seçim döneminde en başta değerlendirilen hizmet alanları olarak belirlenmiştir (2015). Gelişmiş ülkelerde seçmenin kararında etkili olan bir diğer hizmet alanı ise vatandaşın yaşam kalitesini doğrudan ilgilendiren ve şehrin tümünden öte özellikle vatandaşın kendi yaşadığı yerde, belediyeler tarafından yerine getirilen altyapı hizmetleri olarak belirlenmiştir. Yine San Diego Belediyesi için yapılan bir çalışmaya göre altyapı hizmetlerinden; yolların bakımı, aydınlatma hizmetleri ve çöp toplama hizmetleri vatandaş tarafından yaşam kalitesi ile doğrudan ilişkili ve seçimler sırasında değerlendirmeye alınan hizmetler olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmada, seçmenlerin büyük bir çoğunluğu, kendi yaşadıkları yerlerdeki yolların ve kaldırımların bakımlı ve temiz olmasına ve bu taleplere yönelik olarak belediyeye yapılan istek ve şikâyetlerin dikkate alınmasına önem verdiklerini belirtmişlerdir (Burnett ve Kogan, 2016: 12).

Konuya göre oy verme modeli kapsamında ise gelişmiş ülkelerde sunulan hizmetler seçmen tarafından belirtilen diğer bir alt değişken olarak dikkatleri çekmektedir. Hatırlanacağı üzere konuya göre oy verme değişkeni kapsamında “konu”, seçmenlerin temel beklentilerini ve taleplerini içeren ve gündemi ilgilendiren temel sorunun başlığını içermektedir. Hizmet de bu başlıklardan bir tanesini oluşturmakta; konuya göre oy verme, hizmete oy verme değişkenini de kapsamaktadır. Örneğin, Amerika’da 2014 yılında 1505 seçmen üzerinde yapılan bir araştırmada Amerikan seçimlerinde 1505 seçmenin %24’ü yerel

topluluğa ya da devlete bağlı hizmetlere (%13'ü sağlık, %5'i güvenlik, %9'u eğitim) ve bu hizmetlere yönelik olarak çözüm önerileri sunan adaylara yönelik oy verdiklerini belirtmişlerdir. Geri kalan %21'i ekonomiyi, %13'ü terörü büyük bir sorun olan görmekte ve bunlara yönelik çözümler geliştiren aday ve partileri desteklediklerini belirtmektedirler (Hamel, Firth, ve Brodie, 2014).

Türkiye'de ise hizmet ve seçmen davranışı arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların, hizmet kalitesinin vatandaş memnuniyeti üzerindeki etkisine yönelik araştırmalar çerçevesinde ele alındığı gözlemlenmiştir. Bu da geçmişe dönük oy verme modelinin bir türü olarak görülmektedir. Seçmen, yerel seçimlerde belediyenin bir önceki dönemde sunmuş olduğu hizmetlerinden ve performanslarından memnun ve bu hizmetler kendi çıkarları ile uyuyor ise aynı adayı ya da adayın partisini destekler; memnun değil ise diğer parti ve adayların gelecek döneme ilişkin hizmet vaatlerini dikkate alarak oyunu kullanır. Türkiye'de hizmet kalitesi ve hizmetten duyulan memnuniyet üzerinden ölçülen hizmet ve seçmen davranışı ilişkisi, geniş örneklem düzeyi ile en kapsamlı şekilde Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) ve Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) gibi düşünce kuruluşları tarafından tartışılmakta ve ele alınmaktadır. Örneğin Ali Çarkoğlu ve Fikret Adaman tarafından TESEV adına, "Türkiye'de Yerel ve Merkezi Yönetimlerde Hizmetlerden Tatmin, Patronaj İlişkileri ve Reform" konulu araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalardan ilkinin 1999 yılında 1206 kişi üzerinde yapılan, ikincisini ise ve 2004 yılında da 1220 kişi üzerinde yapılan çalışmalar oluşturmaktadır (2000: 43). Yerel hizmetler bağlamında her iki dönemde de park ve oyun alanları, pazar yerleri, sağlık tesisleri, trafik düzenlemesi, kanalizasyon ve su şebekesi, sokakların aydınlatılması, elektrik şebekesi, kaldırımlar, çöp toplama, sokakların temizliği, zabıta denetimi, inşaatların denetimi, asfaltlama, itfaiye ve otopark hizmetleri değerlendirmeye sunulmuştur. Değerlendirme kapsamında, yerel hizmetlerden duyulan memnuniyet düzeyi 1999 yılında 10 puan üzerinden 5,1 iken; 2004 yılında memnuniyet düzeyi 5,3'e ulaşmıştır. Yine aynı araştırma kapsamında, yerel hizmetlerden memnuniyet sıralamasında itfaiye ve su işleri ilk sırada yer alırken; çöp toplama, sokakların aydınlatılması ve sokakların temizliği hizmetleri için memnuniyet düzeyinde bir önceki araştırma yılına göre bir azalma yaşandığı dikkat çekmiştir.

Belediye hizmet kalitesi ve bu hizmetten memnuniyet ile seçmen davranışı arasındaki ilişkiyi sorgulayan diğer önemli bir çalışma da Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) tarafından 2014 yılında Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013 yılında 81 ilde 196 bin birey ile yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde kaleme alınan "*İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti Araştırması*"dır (Dündar, 2014: 1-7). TÜİK tarafından yapılan çalışma kapsamında,

i) çöp ve çevresel atık toplama, ii) aydınlatma, iii) sokak levhaları ve dış kapı numaralandırma, iv) yol-kaldırım hizmetleri, v) kanalizasyon, vi) şebeke suyu, vii) toplu taşıma hizmetleri, viii) sosyal yardım hizmetleri (hasta ve yoksullara yardım ve engellilere yönelik düzenlemeler) ix) park-bahçe ve yeşil alan hizmetleri gibi belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri, 81 ilde yaşayan 196 bin kişiye sorulmuştur. Yapılan çalışmaya göre bu hizmetler arasında Türkiye’de en çok memnuniyet duyulan hizmet alanı, %74,1 ile aydınlatma hizmeti olarak seçilmiştir. Aydınlatma hizmetini, % 73,3 ile çöp ve çevresel atık toplama, % 73 ile şebeke suyu, % 72,7 ile sokak levhaları ve dış kapı numaralandırma, % 70,3 kanalizasyon, % 63,8 ile toplu taşıma, % 59,7 ile yol/kaldırım yapımı ve % 57,1 ile yeşil alan hizmetleri izlemektedir. Toplum memnuniyetinin en düşük olduğu hizmet alanı ise % 51,1 ile sosyal yardım hizmetleri olarak belirlenmiştir. Bu hizmetlerden hasta ve yoksullara yardım hizmetlerinde memnuniyet oranı % 53,3 iken, engellilere yönelik düzenlemelerden memnun olanların oranı % 48,9 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2013).

Türkiye’de belediye hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri ve bu hizmetlerin kalitesinin ölçülmesine yönelik akademik yazında birçok çalışma ve araştırma yapılmıştır. Ancak hem ulusal hem de uluslararası örneklerde görüldüğü üzere bu çalışmalar ağırlıklı olarak hizmetlerden memnuniyet düzeyi ve bu hizmetlerin kalitesinin ölçülmesi üzerinedir. Örneklerde de görüldüğü üzere, Türkiye’de yapılan çalışmaların bir kısmında “hizmet kalitesi ve seçmen davranışı arasında bir ilişki vardır” hipotezi doğrulanırken; bazılarında da “hizmet kalitesi ve seçmen davranışı arasında bir ilişki olmadığı” tespit edilmiştir. Türkiye’de her ne kadar sunulan hizmete yönelik oy verme, daha çok hizmet kalitesi ve memnuniyet üzerinden ölçülse de hizmete yönelik oy verme seçmen davranışını etkileyen önemli faktörler arasındadır.

Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyelerinde Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın bu kısmında, Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde belediye hizmetleri ve seçmen davranışı ilişkisi üzerine yapılan alan araştırmasına yer verilecektir. Çalışmanın alan araştırması, Ankara il sınırları içerisinde siyasal partilerinde ve sosyo-demografik özelliklerinde farklılıklar gösteren ve örneklem büyüklüğü göz önünde bulundurularak karşılaştırmaya fırsat tanıyan Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde yapılmıştır. Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinin yanında alan araştırması, Ankara’nın siyasal partilerinde farklılık gösteren ve en büyük ilçeleri olan Çankaya ve Keçiören ilçelerinde de yapılabilirdi. Ancak zaman ve

ekonomik kısıtlar nedeniyle çalışmanın örneklemi, Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyeleri ile sınırlandırılmıştır.

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde yapılan alan araştırmasının temel amacı, en son yapılan ilçe belediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde oy kullanmış olan seçmenin siyasal parti tercih nedenleri ile oy verme davranışına yön veren kuramların ve bu kuramlara etki eden faktörlerin, belediyeler tarafından sunulan hizmetlerle ilişkisini tespit etmektir

Araştırmada, en son 2014 yılında yapılan ilçe belediye başkanlığı ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinde, belediyeler tarafından sunulan belediye hizmetlerinin seçmen davranışının belirlenmesinde etkisi olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Belediye hizmetlerinin seçmen tercihlerini etkilemesi halinde, hangi hizmetlerin seçmenin oy verme tercihini şekillendirdiği, uygulanacak olan anket sonucunda elde edilecek olan veriler çerçevesinde analiz edilmiştir. Belediye hizmetlerinin seçmenin oy verme davranışında etkisinin olup olmadığına incelendiği Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyelerinde yapılan alan araştırmasında kullanılan anket yönteminde, yerel seçimlerde seçmenin kararında etkili olan faktörler genel seçimlerle birlikte ele alınmıştır. Böylelikle belediye hizmetlerinin yerel seçimlere olan etkisinin genel seçimlere olan etkisiyle birlikte tartışılması, araştırma kapsamında “yerel biriminin” doğasının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilecektir.

Alan araştırması, Ankara ilinin Altındağ ve Yenimahalle ilçelerindeki vatandaşların belediye hizmetleri ve seçmen davranışı ilişkisi, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan tarama modeline dayanmaktadır. Araştırma kapsamında Yenimahalle ve Altındağ ilçe belediyeleri sınırları içerisinde yaşayan, 2014 yerel seçim dönemlerinde aynı ilçe sınırlarında oy kullanmış, 18 yaşını doldurmuş ve oy verme hakkına sahip toplam nüfus, çalışmanın ana kütlesini oluşturacaktır. Altındağ ilçe merkezindeki seçmen sayısı 251.367 ve Yenimahalle ilçe merkezindeki seçmen sayısı 461.309’dur (Bu veriler, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı “ysk.gov.tr” Resmi Gazete ilan tarihi: 11.11.2015’nden alınan resmi sonuçlardır) Bu kapsamda, oluşturulan olan soru formları, (artı yapılan görüşmeler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Örneklem Seçimi ve Evreni

Araştırmanın evrenini Ankara’nın Altındağ ve Yenimahalle ilçelerindeki vatandaşlar oluşturmaktadır. Toplam seçmen sayıları, hata ve doğruluk payları dikkate alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda 1101 kişiye uygulanan anket; Altındağ İlçe Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan 38 mahallenin 27’sinde 400

kişiyile, Yenimahalle İlçe Belediyesi sınırları içerisinde yaşayan, 54 mahallenin 43'ünde 701 kişiyile yapılmıştır. Araştırmanın örnekleme, evrendeki tüm elemanların (vatandaşların) eşit seçilme şansına sahip oldukları basit tesadüfi örnekleme tekniği ile oluşturulmuştur. Söz konusu vatandaşlar için hangi mahallelerden kaç kişi ile görüşüldüğüne yönelik örneklemler tablosu, Altındağ için Tablo-1'de ve Yenimahalle için Tablo-2'de sunulmuştur.

Tablo 1: Altındağ İlçesi Mahalle Örnekleme

No	Mahalle	Görüşülen Kişi Sayı	No	Mahalle	Görüşülen Kişi Sayı	No	Mahalle	Görüşülen Kişi Sayı
1	Doğu Mah.	27	10	Çamlık	15	19	Baraj Mah.	13
2	Karapürçek	25	11	Doğantepe	15	20	Kale Mah.	13
3	Beşikkaya Mah.	18	12	Z ü b e y d e Hanım Mah.	15	21	Önder Mah.	13
4	Ayinlikevler	17	13	Gültepe	14	22	Sakarya Mah.	13
5	Altınpark Mah.	16	14	Karacaören	14	23	Ulubey Mah.	13
6	Battalgazi Mah.	16	15	Plevne Mah.	14	24	Atıfbey Mah.	12
7	Gülpinar Mah.	16	16	Yıldıztepe	14	25	Feridun Çelik	12
8	Örnek	16	17	Aktaş Mah.	14	26	Hacettepe	12
9	Başpinar Mah.	15	18	Ali Ersoy	14	27	Güneşevler	4
TOPLAM								400

Tablo 2: Yenimahalle İlçesi Mahalle Örnekleme

No	Mahalle	Görüşülen Kişi Sayı	No	Mahalle	Görüşülen Kişi Sayı	No	Mahalle	Görüşülen Kişi Sayı
1	Turgut Özal	36	16	Çamlıca	14	31	Barış Mah.	11
2	Kardelen	36	17	Burç Mah.	13	32	Anadolu Mah.	11
3	Demetevler	34	18	Susuz	13	33	Yeniçağ Mah.	10
4	Kent Koop	32	19	A.Yahyalar	13	34	Gazi Mah.	10
5	Demetgül	31	20	Yeşilevler	13	35	Karşıyaka	10
6	Serhat	30	21	Özevler	12	36	Demetlale	10
7	İlkyerleşim	29	22	Çiğdem	12	37	Gayret Mah.	10
8	Batı Sitesi	27	23	Kaletepe	12	38	Işınlar Mah.	10
9	Yakacık	23	24	Ergazi	12	39	Uğur Mumcu	10
10	Ostım Mah.	22	25	Esentepe	11	40	Emniyet	9
11	Macun	21	26	Güzelyaka	11	41	Ragıp Tüzün	9
12	Yuva Mah.	20	27	Kayalar	11	42	K.Yıldızı	8
13	Memlik	20	28	Barıştepe	11	43	Tepealtı	8
14	Karacakaya	19	29	Y.Yahyalar	11			
15	Beştepe	15	30	M.A Ersoy	11			
TOPLAM								701

Uygulanan anket sonrası ortaya çıkan verilerin analizinde IBM SPSS 23,0 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında görgül (ampirik) yöntemler izlenmiştir. Elde edilen anket verileri geçerli varsayımlar altında temel ve ileri düzey istatistiksel yöntemler ile çözümlenmiştir.

Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde yapılan alan araştırmasında sunulan belediye hizmetlerinin yerel seçimlere olan etkisinin, genel seçimlere olan etkisiyle karşılaştırmalı bir biçimde tartışılması bağlamında, üç temel sorunun cevabı aranmıştır. Bu sorular, Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde, belediye hizmetlerinin, seçmenin oy verme kararında etkisinin olup olmadığının tespit edilmesi bağlamında geliştirilmiştir. Yerel seçimlerde seçmenin oy verme kararında belediye hizmetlerinin etkili olmaması halinde, partinin mi, yoksa belediye başkan adayının mı seçmenin oy verme kararında etkisi olduğu tartışılmıştır. Alan araştırması kapsamında geliştirilen üç temel soru aşağıda gibidir:

- i. Yerel seçimlerde (2014 yılı ilçe ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri) seçmenin oy verme kararında “belediye hizmetlerinin” etkisi var mıdır? Yerel seçimlerde seçmenin oy verme kararında belediye hizmetlerinin etkisi var ise; seçmenin oy verme kararında hangi belediye hizmetleri, seçmenin oy verme tercihini şekillendirmede daha etkilidir?
- ii. Yerel seçimlerde (2014 yılı ilçe ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri) seçmenin oy verme kararında “partiye” yönelik görüşler (parti bağlantısı) etkili ise partiye ilişkin hangi alt faktörler seçmenin oy verme tercihini şekillendirmede daha etkilidir?
- iii. Yerel seçimlerde (2014 yılı ilçe ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri) seçmenin oy verme kararında “belediye başkan adayına” (başkan adayının kişiliğine ve başarısına) yönelik görüşler etkili ise belediye başkan adayına ilişkin hangi alt faktörler seçmenin oy verme tercihini şekillendirmede daha etkilidir?

Seçmenin oy verme kararında belediye hizmetleri, parti ve belediye başkan adayı faktörlerinin ve bu faktörlerin alt değişkenlerinin nasıl oluşturulduğunun ayrıntılarının belirtilmesi gerekmektedir. Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyelerinde yapılmış olan alan araştırmasında; seçmen davranışını etkileyen faktörler ve bu faktörlere ilişkin alt değişkenler, beş genel teorik yaklaşım çerçevesinde; i) sosyolojik, ii) sosyo-psikolojik, iii) sezgisel, iv) rasyonel tercih

kuramı ve v) siyasal pazarlama yaklaşımları) oluşturulmuştur.

Alan araştırmasının birinci temel sorusu, seçmenin en son yapılan ilçe belediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde belediye hizmetlerini dikkate alarak oy kullandıysa; hangi hizmetleri göz önünde bulundurarak oy kullandığına ilişkindir. Anket sorularında ilçe belediyesi ve büyükşehir belediyesi tarafından sunulan hizmetler, i) 2010-2014 dönemine ilişkin Altındağ ve Yenimahalle ilçe belediyelerinin stratejik planları, faaliyet raporlarının gider kalemlerinde yatırım harcamalarında en büyük paya sahip olan belediye hizmet alanları, ii) Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yıllık faaliyet raporları kapsamında Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde en fazla hizmet sunmuş olduğu alanlar ve bu yazının belediye hizmetlerinin sınıflandırılması başlıkları dikkate alınarak geliştirilmiştir. Bu kapsamda alan araştırması sorularında belediye hizmetine yönelik olarak oy verdiğini açıklayan seçmenin hangi belediye hizmeti/hizmetlerini göz önünde bulundurarak oy tercihini belirlediği aşağıda gösterildiği şekilde ölçülmek istenmiştir.

Tablo-3: “Altındağ ve Yenimahalle İlçe Belediyesi Alan Araştırması Anket Sorularında “Belediye Hizmetleri”

BELEDİYE HİZMETLERİ	
İlçe Belediyeleri Tarafından Sunulan Hizmet Alanları	
i. Kentsel Altyapı Hizmetleri	
✓ Yol/ kaldırım yapım, bakım ve onarım hizmetleri	
✓ Çöp (atık) toplama hizmetleri	
✓ Işıklandırma hizmetleri	
ii. Çevre Koruma Hizmetleri	
✓ Temizlik hizmetleri (sokak, bulvar, cadde, ibadethane, pazaryerleri temizliği ve benzerleri)	
✓ Park, bahçe ve yeşil alan hizmetleri	
iii. İskân Hizmetleri	
✓ İlçe belediyesinin büyükşehir belediyesi ile birlikte kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme projelerinin geliştirilmesi.	
iv. Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri	
✓ İmar/iskân/ ruhsatlandırma hizmetleri	
v. Sosyal Yardım Hizmetleri	
✓ Defin hizmetleri hizmetleri	
✓ Cenaze hizmetleri	
✓ Gıda, giysi, kömür, ramazan paketi, nakdi (parasal) yardım gibi sosyal yardım hizmetleri	
✓ Yaşlı, engelli ve ihtiyaç sahiplerine parasız sağlık ve bakım hizmet uygulamaları (evde bakım, evde temizlik, evde sağlık hizmetleri ve benzerleri);	
vi. Kültür ve Sanat Hizmetleri	
✓ Belediye merkezlerinde verilen kurslar, düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyetler	

Büyükşehir Belediyesi Tarafından Sunulan Hizmet Alanları	
i.	Kentsel Altyapı Hizmetleri
✓	Yol/ kaldırım yapım, bakım ve onarım hizmetleri
✓	Işıklandırma hizmetleri
ii.	Çevre Koruma Hizmetleri
✓	Temizlik hizmetleri (sokak, bulvar, cadde, ibadethane, pazaryerleri temizliği ve benzerleri)
✓	Park, bahçe ve yeşil alan hizmetleri
iii.	İskân Hizmetleri
✓	Kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme projelerinin geliştirilmesi.
iv.	Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri
✓	İmar/iskân/ ruhsatlandırma hizmetleri
v.	Sosyal Yardım Hizmetleri
✓	Cenaze hizmetleri
✓	Gıda, giysi, kömür, ramazan paketi, nakdi (parasal) yardım gibi sosyal yardım hizmetleri
✓	Yaşlı, engelli ve ihtiyaç sahiplerine parasız sağlık ve bakım hizmet uygulamaları (evde bakım, evde temizlik, evde sağlık hizmetleri ve benzerleri);
vi.	Kültür ve Sanat Hizmetleri
✓	Belediye merkezlerinde verilen kurslar, düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyetler

Büyükşehir belediye başkanlığı ve ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında belediye hizmetlerinin etkili olmaması durumunda, araştırmanın ikinci temel sorusu sorulmuştur. İkinci soru, yerel seçimlerin temel bileşenlerinden olan “parti” faktörü dikkate alınarak oy kullanılması halinde; partiye ilişkin hangi alt değişkenler göz önünde bulundurularak oy kullanıldığına ilişkindir. Parti başlığı altında, seçmen davranışını açıklayan yaklaşımlar ve bu yaklaşımların parti başlığı ile ilgili alt değişkenleri aşağıda Tablo-4’teki gibi geliştirilmiştir.

Tablo-4: Altındağ ve Yenimahalle İlçe Belediyesi Alan Araştırması Anket Sorularında “Parti”

PARTİ	
Sosyolojik ve Sosyo-psikolojik Değişkenler	
i.	Parti ve Aday İmaji
✓	Parti liderinin oy verme kararında etkili olması
✓	Partinin yönetim kadrosu ve yönetim kadrosunda yer alan kişilerin beğenilmesi
✓	Partiyle kurulan derin bağlılık
ii.	Din
✓	Partinin dini değerlere önem vermesi
iii.	İdeoloji
✓	Seçmenin, partinin ideolojisini benimsemesi ve aynı ideolojiye sahip olması

iv.	Aile ve Çevresel Etkiler
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Partinin seçmenin aile fertleri tarafından destekleniyor olması ✓ Partinin seçmenin iş ve arkadaş çevresi tarafından destekleniyor olması ✓ Seçmenin üyesi/ mensubu olunan dernek, vakıf ve benzeri gibi oluşumlarla partinin kurduğu iyi ve yakın ilişkiler
Rasyonel Değişkenler ve Sezgisel/Sınırlı Rasyonel Değişkenler	
v.	Ekonomik Oy Verme
	✓ Partinin seçimler öncesi ekonomik vaatleri
vi.	Konuya Oy Verme
	✓ Partinin projeleri ve vaatleri
vii.	Hizmete Oy Verme
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Partiyeye daha önce oy verilmiş olması ve sunmuş olduğu hizmetlerden duyulan memnuniyet ✓ Partinin iktidar partisi olması ve daha iyi hizmet sunacağına inanılması
Sınırlı Rasyonel Değişkenler	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Rakip parti/ partilere duyulan tepki ✓ Partinin iktidar partisinden olması ✓ Partinin muhalefet partisinden olması
Siyasal Pazarlama Değişkenleri	
viii.	Seçim Kampanyaları ve Kitle İletişim Araçları
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Partinin seçim kampanyası ✓ Partinin medya tarafından destekleniyor olması ✓ Partinin seçim süresi boyunca kullandığı basılı reklam malzemelerinin (billboard, afiş, el ilanı, ve benzerlerinin) çok olması
ix.	İkna Edici Mesaj Stratejileri
	✓ Partinin kalabalık mitinglerde ikna edici mesaj stratejileri

Büyükşehir belediye başkanlığı ve ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında parti faktörünün etkili olmaması durumunda, araştırmanın üçüncü temel sorusu sorulmuştur. Üçüncü soru, belediye hizmeti ve parti faktörü yerine yerel seçimlerin temel bileşenlerinden olan “belediye başkan adayı” faktörü dikkate alınarak oy kullandıysa; belediye başkan adayına ilişkin hangi alt değişkenlerinoy kararında etkili olduğuna yöneliktir. Belediye başkan adayı başlığı altında, seçmen davranışını açıklayan yaklaşımlar ve bu yaklaşımların parti başlığı ile ilgili alt değişkenleri aşağıda Tablo-5’teki gibi geliştirilmiştir.

Tablo 5: Altındağ ve Yenimahalle İlçe Belediyesi Alan Araştırması Anket Sorularında “Belediye Başkan Adayı”

BELEDİYE BAŞKAN ADAYI	
Sosyolojik ve Sosyo-psikolojik Değişkenler	
i. Aday İmaji	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayın kişiliği ✓ Belediye başkan adayın seçmenin memleketlisi olması ✓ Belediye başkan adayının karizması ✓ Seçmenin belediye başkan adayını önceden tanınması ve güvenmesi
ii. Din ve Mezhep	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının dini bütünlüğü ✓ Belediye başkan adayının ve seçmenin aynı mezhepten olması
iii. İdeoloji	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Seçmenin, belediye başkan adayın ideolojisini benimsemesi ve aynı ideolojiye sahip olması
iv. Etnik Köken	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının ve seçmenin aynı etnik kökenden olması
v. Aile ve Çevresel Etkiler	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının seçmenin aile fertleri tarafından destekleniyor olması ✓ Belediye başkan adayının seçmenin iş ve arkadaş çevresi tarafından destekleniyor olması ✓ Seçmenin üyesi/ mensubu olunan dernek, vakıf ve benzeri gibi oluşumlarla belediye başkan adayının kurduğu iyi ve yakın ilişkiler
Rasyonel Değişkenler ve Sezgisel/Sınırlı Rasyonel Değişkenler	
vi. Ekonomik Oy Verme	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının seçimler öncesi ekonomik vaatleri
vii. Konuya Oy Verme	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının projeleri ve vaatleri
viii. Hizmete Oy Verme	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayına daha önce oy verilmiş olması ve sunmuş olduğu hizmetlerden duyulan memnuniyet ✓ Belediye başkan adayının iktidar partisi olması ve daha iyi hizmet sunacağına inanılması
Sınırlı Rasyonel Değişkenler	
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Rakip parti/ partilere duyulan tepki ✓ Belediye başkan adayının iktidar partisinden olması ✓ Belediye başkan adayının muhalefet partisinden olması
Siyasal Pazarlama Değişkenleri	
ix. Seçim Kampanyaları ve Kitle İletişim Araçları	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının seçim kampanyası ✓ Belediye başkan adayının medya tarafından destekleniyor olması ✓ Belediye başkan adayının seçim süresi boyunca kullandığı basılı reklam malzemelerinin (billboard, afiş, el ilanı, ve benzerlerinin) çok olması
x. İkna Edici Mesaj Stratejileri	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Belediye başkan adayının kalabalık mitinglerde ikna edici mesaj stratejileri

“Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği” başlıklı alan araştırmasının kapsamı, amacı, önemi ve araştırma soruları çerçevesinde aşağıda hipotezler geliştirilmiştir: Araştırmanın amacına yönelik olarak iki grup analiz yapılmıştır. Bu analizlerden ilki demografik değişkenlerle “belediye hizmeti, parti ve aday” faktörleri arasında gerçekleştirilen ortalama testleridir. Bu testlere yönelik olarak oluşturulmuş hipotezler şunlardır:

- **H0:** Seçmenin kararında etkili olan “belediye hizmeti, parti ve aday” faktörleri sosyo-demografik özelliklere göre farklılık göstermemektedir.
- **H1:** Seçmenin kararında etkili olan “belediye hizmeti, parti ve aday” faktörleri sosyo-demografik özelliklere göre farklılık göstermemektedir.

İkinci grup analizler ise seçmenlerin, yerel seçimlerde oy verme kararında etki eden faktörlere (belediye hizmeti, parti ve belediye başkan adayı) yönelik ifadeler arasında gerçekleştirilen ortalama testleridir. Bu testlere yönelik oluşturulmuş hipotezler şunlardır:

- **H0:** Belediye hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki yoktur.
- **H1:** Belediye hizmetlerinin etkin ve verimli olarak sunulması ile vatandaşın oy verme davranışı arasındaki ilişkinin ötesinde; yerel düzeyde seçmen davranışını asıl etkileyen birden fazla etmen/değişken vardır. Bunlar şu şekilde belirtilebilir:
 - **H2:** Oy verme davranışı ile yerel kimlik algısının (etnik, mezhepsel ve dinsel kimlik algısı) doğrudan bir ilişkisi vardır.
 - **H3:** Partiye veya onun liderine duyulan “duygusal bağlılık” ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.
 - **H4:** Belediye başkan adayına duyulan “duygusal bağlılık” ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.
 - **H5:** Partiye duyulan “güvenlik isteği” ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.
 - **H6:** Oy verme davranışı ile aile ve çevresel etkilerin doğrudan bir ilişkisi vardır.

- **H7:** Oy verme davranışı ile ideolojik tutum arasında doğrudan bir ilişki vardır.
- **H8:** Ekonomik vaatler ve seçmenin ekonomik yönde beklentileri ile oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.
- **H9:** Belediye başkan adayının projeleri ve vaatleri ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.
- **H10:** Partinin projeleri ve vaatleri ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.
- **H11:** Oy verme davranışı ile siyasal pazarlama araçlarının (mitingler, seçim kampanyaları, kitle iletişim araçları ve benzerleri) doğrudan bir ilişkisi vardır.
- **H12:** Merkezi iktidarın mali desteğinden yararlanılarak, yerel düzeyde daha iyi hizmet sunulmasını sağlamak ile oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Veri toplama aracının belirlenmesi aşamasında alan yazın taraması yapılmış, ilgili araştırmalar incelenmiştir. Araştırmada kullanılan araç (anket) “Belediye Hizmetleri, Parti ve Belediye Başkan Adayı” ölçeğidir. Bu ölçeklerin içinde ayrıca ankette vatandaşların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 13 adet soru da yer almıştır. Araştırma kapsamında anket sorularının doğruluğunun tespit edilmesi için Altındağ ilçesinde 40 adet, Yenimahalle ilçesinde 60 adet olmak üzere toplam 100 pilot uygulama yapılmıştır. Anket üç temel başlık altında ele alınmıştır:

- **Belediye Hizmetleri Ölçeği (BHÖ)**

Ankara'nın Altındağ ve Yenimahalle ilçelerindeki kenttaşlarının belediye hizmetlerine ilişkin görüşleri, Belediye Hizmetleri Ölçeği (BHÖ) kullanılarak ölçülmüştür. BHÖ, çeşitli belediye hizmet faaliyetlerini ifade eden toplam 11 maddeden oluşmaktadır ve her madde için beşli likert tipi aralık kullanılmıştır (1=hiç katılmıyorum, 2=biraz katılıyorum, 3=orta derece katılıyorum, 4=çok katılıyorum, 5=tam katılıyorum).

- **Parti Ölçeği (PÖ)**

Ankara'nın Altındağ ve Yenimahalle ilçelerindeki kenttaşlarının siyasal partilere

ilişkin görüşleri, Parti Ölçeği (PÖ) kullanılarak ölçülmüştür. PÖ, çeşitli parti faaliyetlerini ifade eden toplam 18 maddeden oluşmaktadır ve her madde için beşli likert tipi aralık kullanılmıştır (1=hiç katılmıyorum, 2=biraz katılıyorum, 3=orta derecede katılıyorum, 4=çok katılıyorum, 5=tam katılıyorum).

- **Belediye Başkan Adayı Ölçeği (BAÖ)**

Ankara'nın Altındağ ve Yenimahalle ilçelerindeki kenttaşlarının belediye başkan adayına ilişkin görüşleri, Belediye Başkan Adayı Ölçeği (BAÖ) kullanılarak ölçülmüştür. BAÖ, çeşitli başkan aday faaliyetlerini ifade eden toplam 21 maddeden oluşmaktadır ve her madde için beşli likert tipi aralık kullanılmıştır (1=hiç katılmıyorum, 2=biraz katılıyorum, 3=orta derecede katılıyorum, 4=çok katılıyorum, 5=tam katılıyorum).

Kullanılan ölçek "Belediye Hizmetleri Ölçeği" ," Parti Ölçeği" ve "Belediye Başkan Adayı Ölçeği" olmak üzere üç alt ölçekten oluşmuştur. Üç alt ölçek 50 maddeden oluşmaktadır. BHÖ, PÖ ve BAÖ ölçeğinde görüşler maddelenerek verilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçekler geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları daha önceden yapılmış standart ölçeklerdir. Yine de bu çalışmada ölçeklerin yapı geçerliği ve güvenilirlikleri incelenmiştir. Geçerlilik, bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği, başka herhangi bir özelliklerle karıştırmadan, doğru olarak ölçebilme derecesidir. Bir ölçeğin kapsam geçerliği mantıklı yoldan ve istatistiksel yoldan olmak üzere iki türlü incelenebilir. Bu araştırmada istatistiksel yöntem kullanılmıştır. Bu amaçla *cronbach alpha test* istatistiği hesaplanmıştır.

BHÖ, PÖ ve BAÖ ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliğini kanıtlamak amacıyla Cronbach Alfa (α) istatistiği kullanılmıştır. Cronbach alfa katsayısının değerlendirilmesinde uyulan değerlendirme ölçütü;

- $\leq a < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0.40 \leq a < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.
- $0.60 \leq a < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.
- $0.80 \leq a < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir (Özdamar, 2002: 673).

BHÖ ölçeğinde Cronbach Alpha (α) istatistiği = 0.878, PÖ ölçeğinde Cronbach Alpha (α) istatistiği = 0.835 ve BAÖ ölçeğinde Cronbach Alpha (α) istatistiği = 0.864 olarak hesaplanmıştır. Bulunan bu sonuçlara göre ankette kullanılan SYÖ

ve SPÖ ölçeklerinin maddelerinin geçerlilik ve güvenilirlik test sınavında geçerliliği ispatlanmıştır. Ölçeklere ve alt boyutlarına ait güvenilirlik katsayıları Altındağ ilçesi için Tablo 6’da ve Yenimahalle ilçesi için ise Tablo-7’de yer almaktadır.

Tablo 6: Altındağ İlçesi İçin Alt Maddelere Ait Güvenilirlik Katsayıları

Ölçek	Madde Sayısı	Güvenilirlik (Cronbach α)
Belediye Hizmetleri Ölçeği	11	0.861 – 0.880
Parti Ölçeği	18	0.817 – 0.844
Belediye Başkan Adayı Ölçeği	21	0.848 – 0.873

Tablo 6’da ölçeklere ait güvenilirlik katsayıları verilmiştir. Bir ölçeğin güvenilir olabilmesi için güvenilirlik katsayısının 0.60 ve üstünde olması gerekir. Tablodan da görüldüğü gibi güvenilirlik katsayıları 0.817 ile 0.880 arasındadır. Dolayısıyla kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu ve yapısal geçerliliği sağladığı söylenebilir.

Tablo 7: Yenimahalle İlçesi İçin Alt Maddelere Ait Güvenilirlik Katsayıları

Ölçek	Madde Sayısı	Güvenilirlik (Cronbach α)
Belediye Hizmetleri Ölçeği	11	0.748 – 0.770
Parti Ölçeği	18	0.805 – 0.838
Belediye Başkan Adayı Ölçeği	21	1.859 – 0.872

Tablo-7’de ölçeklere ait güvenilirlik katsayıları verilmiştir. Bir ölçeğin güvenilir olabilmesi için güvenilirlik katsayısının 0.60 ve üstünde olması gerekir. Tablodan görüldüğü gibi güvenilirlik katsayıları 0.748 ile 0.870 arasındadır. Dolayısıyla kullanılan ölçeklerin güvenilir olduğu ve yapısal geçerliliği sağladığı söylenebilir.

Ankete Katılan Seçmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Altındağ ve Yenimahalle’de ankete katılanların cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir durumu ve siyasi ideolojilerine göre dağılımlarına aşağıda Tablo-8’de yer verilmiştir.

Tablo-8: Altındağ ve Yenimahalle’de ankete katılan seçmenlerin sosyo-demografik özellikleri

Ankete Katılan Seçmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri	Altındağ		Yenimahalle	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Cinsiyet				
Erkek	272	%68	343	%49
Kadın	128	%32	358	%51
Toplam	400	%100	701	%100

Yaş				
18 - 25 Yaş arası	93	%23	92	%13
26 - 40 Yaş arası	111	%28	282	%40
41 - 60 Yaş arası	135	%34	248	%35
60 Yaş ve Üzeri	61	%15	79	%11
Toplam	400	%100	701	%100
Eğitim Düzeyi				
Okur Yazar Değil	6	%1,50	8	%1,14
İlkokul	84	%21,00	94	%13,41
Ortaokul	60	%15,00	122	%17,40
Lise	104	%26,00	237	%33,81
Üniversite	139	%34,75	182	%25,97
Lisansüstü	7	%1,75	58	%8,27
Toplam	400	%100	701	%100
Çalışma Durumu				
Özel sektörde işçi	82	%20,50	90	%12,84
Bir kamu kuruluşunda işçi	16	%4,00	21	%3,00
Esnaf / küçük tüccar	37	%9,25	60	%8,56
Büyük tüccar / sanayici	3	%0,75	10	%1,42
Yükseköğrenimli serbest meslek sahibi	3	%0,75	114	%16,26
Özel sektörde yönetici, uzman	5	%1,25	23	%3,28
Bir kamu kuruluşunda yönetici, uzman	5	%1,25	19	%2,71
Devlet memuru	37	%9,25	12	%1,71
Ev hanımı / çalışmayan kadın	51	%12,75	23	%3,28
Ordu mensubu	2	%0,50	8	%1,14
Esnaf-Zanaatkâr	8	%2,00	131	%18,69
Serbest (pazarıcı, işportacı, inşaatçı)	23	%5,75	19	%2,71
İşsiz	13	%3,25	24	%3,42
Emekli	62	%15,50	98	%13,99
Öğrenci	53	%13,25	49	%6,99
Toplam	400	%100	701	%100
Gelir Durumlarına Göre Dağılım				
0 - 1000 TL	30	%7,50	7	%1,00
1001 - 2000 TL	110	%27,50	74	%10,56
2001 - 3000 TL	133	%33,25	223	%31,81
3001 - 5000 TL	105	%26,25	278	%39,66
5001 - 10000 TL	21	%5,25	103	%14,69
10001 ve daha fazla	1	%0,25	16	%2,28
Toplam	400	%100	701	%100
Siyasal İdeolojilerine Göre Dağılım (* Bu soruda birden çok seçenek işaretlenebilir)				
Demokrat	36	%8,65	126	%10,35
Dindar	4	%0,96	92	%7,56
Laik	42	%10,10	325	%26,71
Sosyalist	120	%28,85	243	%19,97
Milliyetçi	6	%1,45	20	%1,64
Liberal	117	%28,12	257	%21,12
Atatürkçü	6	%1,44	13	%1,07
Muhafazakâr	77	%18,51	132	%10,85
Diğer	8	%1,92	9	%0,73
Toplam	416	%100	1217	%100

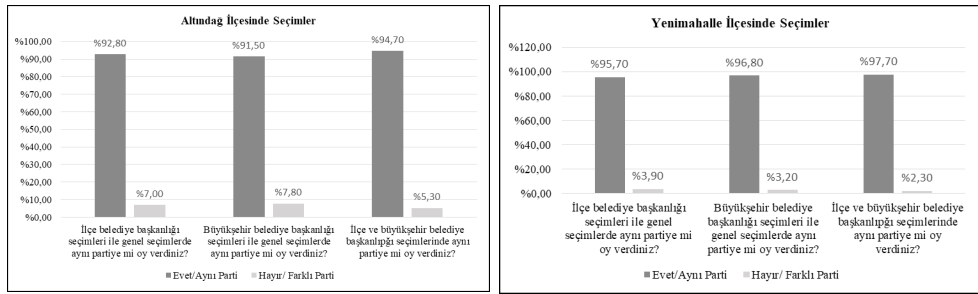
Altındağ ve Yenimahalle İlçelerinde Alan Araştırmasının Bulguları

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde belediye hizmetleri ve seçmen davranışı ilişkisinin ölçülmesi amacıyla yapılan alan araştırmasının sonuçları, altı ana başlık altında grafiksel yöntemlerle iki ilçenin karşılaştırmalı verilerinin istatistiksel analizlerine bakılarak aşağıdaki gibi derlenmiştir;

i. Yerel ve Genel Seçimlerde Partiler Arasındaki Farklılıklar

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde, ilçe belediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri ile genel seçimlerde seçmenlerin parti tercihleri arasında farklılaşmaya gidilmediği görülmektedir. Her iki ilçede de, hem ilçe belediye başkanlığı hem de büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri ile genel seçimlerde ankete katılanların neredeyse %90'ının aynı partiyi destekledikleri görülmektedir.

Şekil 1: Altındağ ve Yenimahalle'de En Son Yapılan Yerel Seçimlerde Parti Farklılaşması

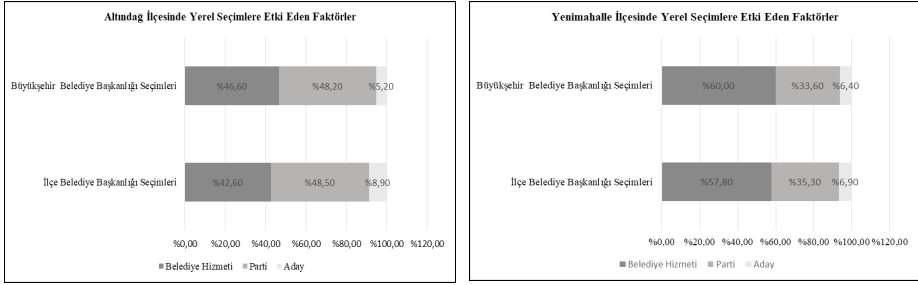

ii. Yerel Seçimlerde Seçmenin Kararında Etkili Olan Faktörler

Altındağ ilçesinde, en son yapılan ilçe belediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde genel seçimlerle aynı partiye oy verdiğini belirten çoğunluğun, daha çok parti faktörünü göz önünde bulundurarak oy tercihlerini belirledikleri görülmektedir. Bu sonuç, araştırmamızın hipotezlerinden bir olan, “**H0:** Belediye hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır” hipotezini doğrulamamaktadır. Parti, diğer faktörlere göre hem ilçe belediye başkanlığı hem de büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde seçmenin kararında daha çok etkili olan faktördür. Yenimahalle’de ise hem ilçe belediye başkanlığı hem de büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde genel seçimlerle aynı partiye oy verdiğini belirten katılımcıların büyük çoğunluğu, son yapılan ilçe belediye

başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde daha çok belediye hizmet faktörünün göz önünde bulundurarak oy tercihlerini belirledikleri görülmektedir. Yenimahalle için bu sonuç, araştırmamızın hipotezlerinden biri olan, “H0: Belediye hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır” hipotezini doğrulamaktadır. Belediye hizmetleri cevabını, parti faktörü izlemektedir. Ancak ikisi arasındaki oy farkı, Altındağ ilçesi kadar yakın değildir. Her iki ilçede de yerel seçimlerde aday imajı diğer faktörlere göre seçmenin kararında daha az etkilidir. Dolayısıyla bu sonuç, her ilçe için de araştırmamızın hipotezlerinden bir olan, “H4: Belediye başkan adayına duyulan bağlılık ile vatandaşın oy verme davranışı arasında doğrudan bir ilişki vardır” hipotezini doğrulamamaktadır.

Şekil 2:Altındağ ve Yenimahalle’de En Son Yapılan Yerel Seçimlerde Seçmen Kararında Etkili Olan Faktörler

Bu sonuçlara göre, bir önceki yerel seçimlerde siyasal partilerinde farklılık gösteren iki ilçede oy verme davranışı ile belediye hizmeti arasında ilişkilerin birbirlerinden farklı olduğu görülmüştür. Hem yerel hem de genel seçimlerde ilçede birinci parti olan AKP’li seçmenin ağırlıklı olarak yaşadığı Altındağ’da, en son yapılan ilçebelediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde seçmenin kararında partinin, en etkili tercih nedeni olduğu görülmektedir. En son yapılan yerel seçimlerde CHP’nin kazandığı, ancak genel seçimlerde AKP’nin birinci parti olduğu Yenimahalle’de ise en son yapılan ilçebelediye başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında belediye hizmetlerinin, diğer faktörlere göre daha etkili olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu farklılığın nedenini aşağıda görüldüğü gibi, iki ilçede ankete katılan seçmenlerin, sosyo-demografik özelliklerinin farklılaşmasına bağlamak mümkündür.

iii. İlçe ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Seçmen Kararında Etkili Olan Faktörlerin Sosyo-Demografik Analizi

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde en son yapılan ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde belediye hizmeti, parti ve aday faktörünü tercih edenlerin sosyo-demografik özelliklerindeki benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesi için, aşağıda Tablo-9 geliştirilmiştir.

Tablo 9: Altındağ ve Yenimahalle İlçelerinde En Son Yapılan İlçe Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Seçmen Kararında Etkili Olan Faktörlerin Sosyo-Demografik Analizi

İlçe Belediye Başkanlığı Seçimleri	Altındağ				Yenimahalle				Altındağ				Yenimahalle											
	Belediye Hizmeti								Parti								Aday							
	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili								
Cinsiyet	%67,09	Erkek	%50,82	Kadın	%65,56	Erkek	%53,59	Kadın	%69,70	Erkek	%67,39	Erkek	%67,39	Erkek	%67,39	Erkek								
Yaş	%30,38	41-60 yaş arası	%40,46	26-40 yaş arası	%37,22	41-60 yaş arası	%37,97	41-60 yaş arası	%36,36	41-60 yaş arası	%47,83	26-40 yaş arası	%47,83	26-40 yaş arası	%47,83	26-40 yaş arası								
Eğitim Düzeyi	%34,71	Yüksek okul-Fakülte-Lisansüstü-Doktora (Yüksek Eğitim) (%34,71)	%36,68	Yüksek okul-Fakülte-Lisansüstü-Doktora (Yüksek Eğitim)	%38,33	İlkokul-Ortaokul Mezunları (Düşük eğitim)	%36,71	İlkokul-Ortaokul Mezunları (Düşük eğitim)	%39,39	İlkokul-Ortaokul Mezunları (Düşük eğitim)	%43,48	Lise Mezunları (Orta Eğitim)	%43,48	Lise Mezunları (Orta Eğitim)	%43,48	Lise Mezunları (Orta Eğitim)								
Meslek	%21,52	Özel Sektörde işçi	%20,62	Esnaf-zanaatkarlar ve yüksek öğrenimli serbest meslek sahibi	%16,67	Özel Sektörde işçi	%17,30	Esnaf-zanaatkarlar	%24,24	Özel Sektörde işçi	%20,93	Esnaf/küçük tüccar	%20,93	Esnaf/küçük tüccar	%20,93	Esnaf/küçük tüccar								
Gelir Durum	%39,24	2001-3000 TL	%40,46	3001-5000 TL	%31,11	3001-5000 TL	%41,35	3001-5000 TL	%39,39	1001-2000 TL	%32,61	3001-5000 TL	%32,61	3001-5000 TL	%32,61	3001-5000 TL								
İdeoloji	%28,66	Dindar ve Milliyetçi	%23,89	Atatürkçü	%29,95	Dindar ve Milliyetçi	%24,94	Atatürkçü	%39,47	Dindar/İslamcı	%28,24	Atatürkçü	%28,24	Atatürkçü	%28,24	Atatürkçü								

Tablo-9'a göre ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde belediye hizmet faktörüne göre oy kararlarını belirleyenlerin, sosyo demografik özelliklerinden "eğitim düzeyinin" birbirlerine benzediği görülmektedir. Her iki ilçede de eğitim düzeyi yüksek ve özel sektörde çalışan bireyler, ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde hizmet faktörünü ön planda tutmuşlardır. Altındağ ve Yenimahalle'de ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde parti faktörünü göz önünde bulundurarak tercih yapanların eğitim ve gelir düzeyleri açısından sosyo-demografik özellikleri de birbirlerine benzemektedir. Her iki ilçede de ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde parti faktörüne göre oy verenler, eğitim düzeyi düşük ancak, daha yüksek düzeyde bir gelir grubuna sahip bireylerden oluşmaktadır. İlçe belediye başkanlığı seçimlerinde belediye başkan aday faktörüne göre tercih yapanlar da ise her iki ilçede sosyo-demografik özelliklerden cinsiyet durumlarında benzerlik dikkatleri çekmektedir. Cinsiyet durumları açısından her iki ilçede de erkekler, kadınlara göre oy kararlarında belediye başkan aday faktörünü, diğer faktörlere göre daha ön planda tutmaktadırlar. İki ilçenin de sosyo-demografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde "HO:

“belediye hizmeti, parti ve aday’ faktörleri sosyo-demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde en son yapılan büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde belediye hizmeti, parti ve aday faktörünü tercih edenlerinsosyo-demografik özelliklerindeki benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesi için, aşağıda Tablo-10 geliştirilmiştir.

Tablo 10:Altındağ ve Yenimahalle İlçelerinde En Son Yapılan Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Seçmen Kararında Etkili Olan Faktörlerin Sosyo-Demografik Analizi

Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimleri	Altındağ		Yenimahalle		Altındağ		Yenimahalle		Altındağ		Yenimahalle	
	Belediye Hizmeti				Parti				Aday			
	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili	En Yüksek Oran	İlgili
Cinsiyet	%67,65	Erkek	%50,74	Kadın	%64,20	Erkek	%52,86	Kadın	%78,95	Erkek	%58,14	Erkek
Yaş	%34,12	41-60 yaş arası	%40,15	26-40 yaş arası	%34,66	41-60 yaş arası	%39,65	41-60 yaş arası	%31,58	26-40 yaş arası	%41,86	26-40 yaş arası
Eğitim Düzeyi	%34,71	Yüksekokul-Fakülte-Lisansüstü-Doktora (Yüksek Eğitimli)	%39,16	Yüksekokul-Fakülte-Lisansüstü-Doktora (Yüksek Eğitimli)	%38,07	İlkokul-Ortaokul Mezunu (Düşük eğitim)	%36,12	İlkokul-Ortaokul Mezunu (Düşük eğitim)	%47,37	İlkokul-Ortaokul Mezunu (Düşük eğitim)	%34,88	Yüksekokul-Fakülte-Lisansüstü-Doktora (Yüksek Eğitimli)
Meslek	%24,12	Özel Sektörde işçi	%33,00	Özel sektörde işçi ve yüksek öğrenimli serbest meslek sahibi	%17,05	Özel Sektörde işçi	%19,38	Esnaf-zanaatkarlar	%21,05	Özel Sektörde işçi	%20,93	Esnaf/küçük tüccar
Gelir Durumu	%38,24	2001-3000 TL	%40,15	3001-5000 TL	%30,68	3001-5000 TL	%41,41	3001-5000 TL	%42,11	1001-2000 TL	%30,23	2001-3000 TL
İdeoloji	%29,65	Milliyetçi	%26,50	Atatürkçü	%34,59	Dindar ve Milliyetçi	%24,34	Atatürkçü	%30,00	Dindar/İslamcı	%24,71	Milliyetçi

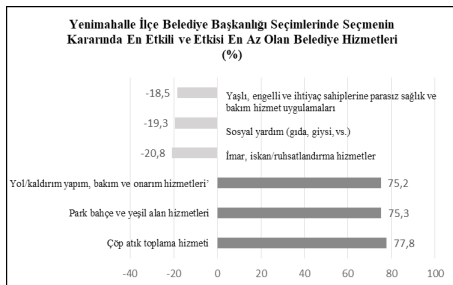
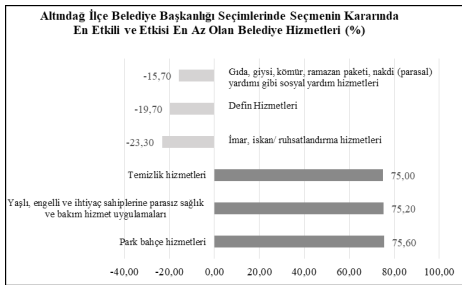
Tablo-10’a göre, büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde belediye hizmetleri hesaba katılarak oy kararlarını belirleyenlerin, sosyo-demografik özelliklerinden eğitim düzeyleri ve meslek durumları da birbirlerine benzemektedir. Her iki ilçede de eğitim düzeyi yüksek ve özel sektörde çalışan bireyler, büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde hizmet faktörünü ön planda tutmuşlardır. Altındağ ve Yenimahalle’de büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde parti faktörünü göz önünde bulundurarak tercih yapanların ise ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi eğitim ve gelir düzeyleri açısından sosyo-demografik özellikleri birbirlerine benzemektedir. Her iki ilçede de büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde parti faktörüne göre oy verenler, eğitim düzeyi düşük ancak, daha yüksek bir gelir grubuna sahip bireylerden oluşmaktadır. Büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde belediye başkan aday faktörüne göre tercih yapanlar da ise sosyo-demografik özelliklerden cinsiyet durumlarında benzerlik dikkatleri çekmektedir. Cinsiyet durumları açısından her iki ilçede de erkekler, kadınlara göre oy kararlarında belediye başkan aday faktörünü, diğer faktörlere göre daha ön planda tutmaktadırlar. İki ilçenin de sosyo-demografik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda,

büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde “HO: Seçmenin kararında etkili olan “belediye hizmeti, parti ve aday” faktörleri sosyo-demografik özelliklere göre farklılık göstermektedir” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

iv. İlçe ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Seçmen Kararında En Çok ve En Az Etkisi Olan Belediye Hizmetleri

Altındağ ve Yenimahalle’de yerel seçimlerde belediye hizmeti, parti ve aday faktörlerine ilişkin seçmenin kararında en etkili ve etkisi en az olan değişkenlerin neler olduğunu ele alacak olursak, Altındağ’da i) çevre koruma hizmetlerinden; park, bahçe ve yeşil alan hizmetleri ve temizlik hizmetleri, ii) sosyal yardım hizmetlerinden; yaşlı, engelli ve ihtiyaç sahiplerine parasız sağlık ve bakım hizmet uygulamaları en etkili hizmet alanları olarak ön plana çıkmaktadır. Yenimahalle’de ise i) kentsel altyapı hizmetlerinden; çöp, atık toplama ve yol-kaldırım yapım ve onarım hizmetleri, ii) çevre koruma hizmetlerinden; park, bahçe ve yeşil alan hizmetleri, seçmenin kararında en etkili hizmet alanları olarak ön plana çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, Altındağ’da ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde sosyal yardım ve çevre koruma hizmetleri; Yenimahalle’de ise kentsel altyapı ve çevre koruma hizmetleri, seçmenin kararında etkili olan hizmet alanlarıdır. Her iki ilçede de kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinden imar, iskân ve ruhsatlandırma ve sosyal yardım hizmetleri, seçmen kararında etkisi en az olan hizmet alanlarının başında gelmektedir.

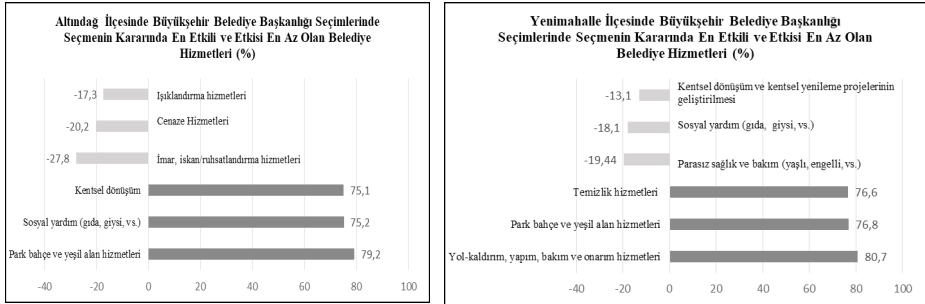
Şekil 3: Altındağ ve Yenimahalle’de En Son Yapılan İlçe Belediye Başkanlığı Seçimlerinde En Çok ve En Az Etkisi Olan Belediye Hizmetleri

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında etkili olan belediye hizmetleri karşılaştırmalı olarak ele alınacak olursa; Altındağ’da kentsel dönüşüm, sosyal yardım hizmetleri ve çevre

koruma hizmetler, seçmen kararında etkili hizmetlerdendir. Yenimahalle’de ise kentsel altyapı (yol-kaldırım yapım ve onarım hizmetleri) ve çevre koruma hizmetleri (temizlik, park, bahçe ve yeşil alan hizmetleri) seçmenin kararında en etkili hizmet alanları olarak ön plana çıkmaktadır. Altındağ’ın aksine Yenimahalle’de ise sosyal yardım hizmetleri ve kentsel dönüşüm hizmetleri seçmenin kararında etkisi en az olan hizmet alanlarıdır.

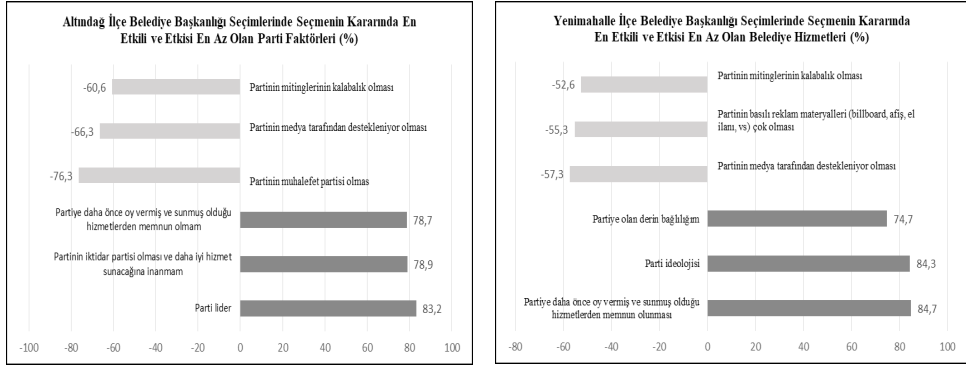
Şekil 4: Altındağ ve Yenimahalle’de En Son Yapılan Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde En Çok ve En Az Etkisi Olan Belediye Hizmetleri

v. İlçe ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Seçmen Kararında En Çok ve En Az Etkisi Olan Parti Faktörleri

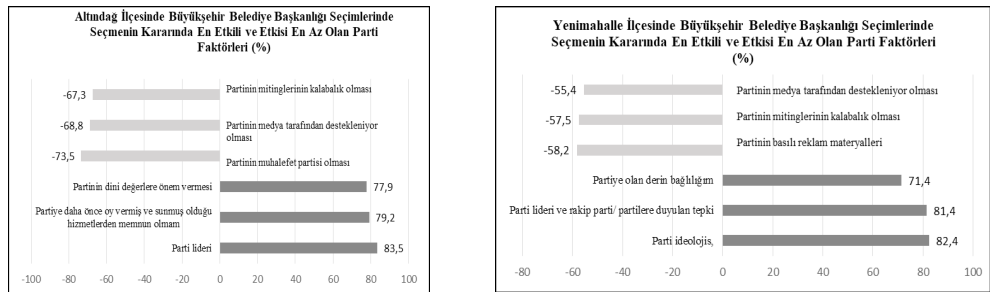
Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında etkili olan parti faktörüne ilişkin alt değişkenler karşılaştırmalı olarak ele alacak olursak; Altındağ’da parti liderinin diğer tüm faktör ve alt değişkenlerinden daha ön plana çıktığı görülmektedir. Bunu, partinin iktidar partisi olması ve daha iyi hizmet sunacağına inanılması cevapları takip etmektedir. Yenimahalle’de ise parti ideolojisi, partiye olan derin bağlılık ve partiye daha önce oy vermiş olunması, parti faktörü altında etkili olan alt değişkenlerdir. Her iki ilçede de parti mitinglerinin kalabalık olması, partinin basılı reklam ve materyallerinin çok olması seçmenin parti faktörü altında en az etkilendiği alt değişkenlerdir.

Şekil 5: Altındağ ve Yenimahalle'de En Son Yapılan İlçe Belediye Başkanlığı Seçimlerinde En Çok ve En Az Etkisi Olan Parti Faktörü Alt Değişkenleri

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında etkili olan parti faktörüne ilişkin alt değişkenler karşılaştırmalı olarak ele alınacak olursa; Altındağ'da parti liderinin yine diğer tüm faktör ve alt değişkenlerinden daha etkili olduğu görülmektedir. Bunu partinin iktidar partisi olması ve daha iyi hizmet sunacağına inanılması ve partinin dini değerlere önem vermesi alt faktörleri takip etmektedir. Yenimahalle'de ise parti ideolojisi, partiye olan derin bağlılık ve partiye daha önce oy vermiş olunması, parti faktörü altında etkili olan alt değişkenlerdir. Her iki ilçede de ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi, parti mitinglerinin kalabalık olması, partinin basılı reklam ve materyallerinin çok olması ve partinin medya tarafından destekleniyor olması, seçmenin parti faktörü altında en az etkilendiği alt değişkenlerdir.

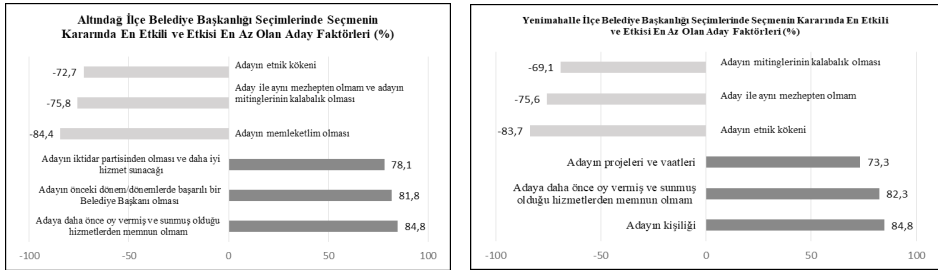
Şekil 6: Altındağ ve Yenimahalle'de En Son Yapılan Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde En Etkili ve En Az Etkisi Olan Parti Faktörü Alt Değişkenleri

vi. İlçe ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Seçmen Kararında En Çok ve En Az Etkisi Olan Aday Faktörleri

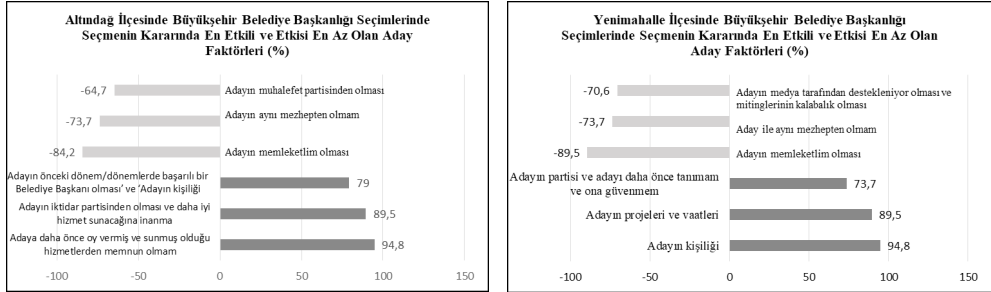
Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında etkili olan belediye başkan aday faktörüne ilişkin alt değişkenler karşılaştırmalı olarak ele alınacak olursa; Altındağ'da adaya daha önce oy verilmiş olması, adayın önceki dönem başarılı belediye başkanlığı yapması ve adayın iktidar partisinin temsilcisi olması, ön plana çıkan aday alt değişkenlerini oluşturmaktadır. Yenimahalle'de ise adayın kişiliği ile birlikte hizmet temelli söylemleri ve adaya daha önce oy verilmesi, seçmen kararında etkili olan adaya ilişkin alt değişkenleri oluşturmaktadır. Her iki ilçede de adayın memleketi, etnik kökeni, mezhebi ve adayın mitingleri, seçmenin kararında en az etkisi olan aday faktörüne ilişkin alt değişkenleri oluşturmaktadır.

Şekil 7: Altındağ ve Yenimahalle'de En Son Yapılan İlçe Belediye Başkanlığı Seçimlerinde En Çok ve En Az Etkisi Olan Belediye Başkan Aday Faktörü Alt Değişkenleri

Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, seçmenin kararında etkili olan belediye başkan aday faktörüne ilişkin alt değişkenler karşılaştırmalı olarak ele alınacak olursa; Altındağ'da adaya ilişkin etkili faktörler, ilçe belediye başkan seçimleri ile benzerlik taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, adaya daha önce oy verilmiş olması, önceki dönem başarılı bir belediye başkanı ve adayın iktidar partisinin temsilcisi olması, Altındağ'da seçmenin kararında etkili olan aday alt değişkenlerindedir. Yenimahalle'de ise adayın kişiliği ile birlikte hizmet temelli söylemleri ve adayın bilinirliği, seçmen kararında etkili olan adaya ilişkin alt değişkenleri oluşturmaktadır. Yine ilçe belediye başkanlığı seçimlerinde olduğu gibi her iki ilçede de adayın memleketi, etnik kökeni, mezhebi ve adayın mitingleri, seçmenin kararında en az etkisi olan aday faktörüne ilişkin alt değişkenleri oluşturmaktadır.

Şekil 8: Altındağ ve Yenimahalle’de En Son Yapılan Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde En Çok ve En Az Etkisi Olan Belediye Başkan Aday Faktörü Alt Değişkenleri

Sonuç olarak, her üç faktör ve bu faktörlerin alt değişkenleri hem sosyo demografik olarak hem de alt değişkenler açısından, Altındağ ve Yenimahalle’de genel olarak birbirlerinden farklılaşmaktadır. Ancak her iki ilçede de belediye hizmeti ve parti faktörü ile eğitim düzeyleri açısından anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Belediye hizmeti faktörünü göz önünde bulundurarak oy veren seçmenlerin her iki ilçede de eğitim düzeyleri yüksektir. Benzer şekilde parti faktörünü göz önünde bulunduranların da eğitim düzeyleri düşüktür. Bunun yanında parti faktörü tercihini yapanların gelir durumları da yüksektir. Faktörlerin alt değişkenleri açısından benzerlikler ve farklılıklara bakıldığında, Altındağ’da yerel seçimlerde, parti lideri ve partinin iktidar partisi olması, hatta adayın da iktidar partisinden temsilcisi olması gibi daha çok parti imajına ve partinin iktidar partisi olmasına yönelik özellikler, seçmen kararında ön plana çıkan değişkenlerdendir. Yenimahalle’de ise parti ile kurulan derin bağın yanında; daha çok hizmet temelli bir oy verme davranışının hâkim olduğu, adayların da hizmete yönelik vaatleri ile ön plana çıktığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında partinin ve adayın mitingleri, medya tarafından destekleniyor olması gibi siyasal pazarlama araçları her iki ilçede de seçmen kararında etkisi en az olan alt değişkenleri oluşturmaktadır. Benzer şekilde adayın memleketi, etnik kökeni ve mezhebi de seçmenin yerel seçimlerde en az göz önünde bulundurduğu alt değişkenlerdir. Bu sonuçlar araştırmamızın hipotezlerinden olan, “**H11**: Oy verme davranışı ile siyasal pazarlama araçlarının (mitingler, seçim kampanyaları, kitle iletişim araçları ve benzerleri) doğrudan bir ilişkisi vardır” ve **H2**: Oy verme davranışı ile yerel kimlik algısının (etnik, mezhepsel ve dinsel kimlik algısı) doğrudan bir ilişkisi vardır” hipotezlerini doğrulamamaktadır.

Sonuç Yerine

Genel olarak ifade edilecek olursak, Altındağ ve Yenimahalle’de yapılan alan araştırması bulgularına göre 2014 yılında gerçekleştirilen ilçe belediye

başkanlığı ve büyükşehir belediye başkanlığı seçimleri ile 2015 genel seçimlerinde seçmenlerin parti tercihlerinde farklılaşmaya gidilmediği görülmektedir. Altındağ'da hem ilçe belediye başkanlığı hem de büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, partinin liderine olan güven, partiye olan bağlılık gibi değişkenler, seçmenin kararında en etkili değişkenlerdir. Bu değişkenler, Altındağ'da yerel seçimlerde özellikle sosyo-psikolojik yaklaşım kapsamında partiye özdeşleme modelinin daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Bunun yanında belediye başkanının partisinin iktidar partisi olması ve daha iyi hizmet sunulacağına inanılması gibi diğer etkili olan değişkenler de merkezi iktidarın mali desteğinden yararlanılarak, yerel düzeyde daha iyi hizmet sunulacağına, partiye olan güven ve istikrarın devamını işaret eden güvenlik isteğini de yansıtmaktadır. Yenimahalle'de ise yerel seçimlerde seçmen kararı, Altındağ'dakinden ayrılmaktadır. Yenimahalle'de hem ilçe belediye başkanlığı hem büyükşehir belediye başkanlığı seçimlerinde, belediye hizmetleri seçmenin kararında en etkili değişkendir. Belediye hizmetlerinden de kentsel altyapı ve çevre koruma hizmetlerinin, seçmen oy verme kararında etkili olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Yenimahalle'de rasyonel tercih kuramı kapsamında hizmete yönelik oy verme davranışının geliştiğini söylemek mümkündür.

Çalışmanın kapsamı bakımından sosyo-demografik açıdan farklı özellikleri barındıran Altındağ ve Yenimahalle ilçelerinde yapılmış olan bu alan araştırmasının en önemli ve genel görgül (ampirik) sonucu; yerel seçimlerde iktidar partisinin temsil edildiği Altındağ'da seçmenin kararında, parti ve parti lideri etkili görülürken; Ana Muhalefet Partisi'nin temsil edildiği Yenimahalle'de, belediye hizmetlerinin seçmen kararında ön plana çıktığı görülmektedir. Bu nedenle Altındağ'da seçmen oy verirken partiye özdeşleşme modeli kapsamında sosyo-psikolojik bir tercih yaparken; Yenimahalle'de daha yoğunlukla rasyonel bir tercih yapmaktadır.

Alan araştırması, Türkiye genelinde yedi bölgeden örneklem alınarak da gerçekleştirilebilirdi. Ancak zaman ve ekonomik kaynaklar bakımından sınırlılıklar mevcut olması sebebiyle, alan araştırması Ankara ili ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın sınırlılıklarının yanında, Türkiye'de yerel yönetimlere ilişkin her geçen gün yeni yapılan düzenlemeler, Anayasanın değişimine ilişkin ülke gündemin yoğunluğu ve seçmen davranışının anlık kararlara ve faktörlere göre değişme ihtimalinin göz önünde bulundurularak, belediye hizmetleri ve seçmen davranışı ilişkisine yönelik daha büyük bir örneklem üzerinden, yeni alan araştırmalarının bu iki ilçede belirli aralıklarla yenilenmesi gerekeceği düşünülmektedir.

Sonnotlar

¹ Bu çalışma *Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği* başlıklı doktora tezinden (Kavas, 2017) yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kaynakça

Adaman F vd. (2005). *Toplumun Kamu Yönetimine, Kamu Hizmetlerine ve Reforma Bakışı*. Ankara: TESEV Yayınları.

Akgün B (2002). *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Ankara: Nobel Yayınları.

Aktan C ve Dileyci D (2017). Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama Yöntemleri. *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, 1, 1-31.

Baloğlu F (2000). Rasyonalite ve Ekonomik Sosyoloji. *Sosyoloji Konferansları Dergisi TÜBİTAK-ULAKBİM*, 26, 217-227.

Barsbuğa Y (2013). Yerel Seçimlerde Sportif Hizmetlerin Seçmen Tercihine Olan Etkisi: Konya, Karaman, Aksaray Ve Niğde İli Örneği. *Ulusal Kop Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, 20-30.

Beren F (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği: Şanlıurfa İli Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 191-214.

Boiney J ve Paletz D L (2011). In Search of the Model Model: Political Science Versus Political Advertising Perspectives on Voter Decision Making. İçinde: F Biocca (der), *Television and Political Advertising Volume 1: Psychological Process*, New York: Routledge, 3-27.

Burnett C M ve Kogan V (2016). The Politics Of Potholes: Service Quality And Retrospective Voting In Local Elections. *Journal of Politics Harvard Datavers*, 79(1), 302-314.

Çaha Ö (2008). *Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*. Ankara: Orion Kitabevi.

Dalton R J ve Wattenberg M P (1993). The Not To Simple Act of Voting. İçinde: A Finifter (der), *In The State Of Discipline*, Washington DC: APSA, 193-218.

Dalton R J (1996). Political Cleavages, Issues and Electoral Changes. İçinde: L LeDuc vd. (der), *In Comparing Democracies: Elections and Voting in Global Perspective*, CA: Sage Publications, 189-241.

Doğan A ve Göker G (2010). Yerel Seçimlerde Seçmen Tercih: 29 Mart Yerel Seçimleri Elazığ Seçmeni Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 159-188.

Dündar H Ç (2.05. 2014). Kamu ve Belediye Hizmetlerinin Yerel Seçime Etkisi. http://www.tepav.org.tr/upload/files/13996478365.Kamu_ve_Belediye_Hizmetlerinin_Yerel_Secime_Etkisi.pdf. Son erişim tarihi,17.11.2015.

Ercins G (2007). Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 25-40.

Görmez K ve Sancak H Ö (2010). Türkiye’de Yerel Siyasette Seçmen Davranışının Dönüşümü: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği. İçinde: B Parlak (der), *Yerel Yönetimler Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar*, Bursa: Dora Yayıncılık, 79-103.

Gözübüyük Ş (2008). *T.C. 1982 Anayasası*. Ankara: Turhan Kitabevi Ofset.

Green D ve Shapiro I (1994). *Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications in Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hamel L, Firth J ve Brodie M (2014). Kaiser Health Tracking Poll: August September 2014. <http://kff.org/health-reform/poll-finding/kaiserhealth-tracking-poll-august-september-2014/>. Son erişim tarihi: 04.03.2015.

Henneberg S C (2004). The Views of an Advocatus Dei: Political Marketing and Its Critics. *Journal of Public Affairs, Henry Stewart Publications*, 4(3), 225-243.

Hopkins D ve Pettingill L (2015). Economic Voting in Big-City U.S. Mayoral Elections. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2567294. Son erişim tarihi: 16.06.2016.

Kalender A (2005). *Siyasal İletişim: Seçmenler ve İknâ Stratejileri*. Konya: Çizgi Yayınevi.

Kavas A (2017). *Belediye Hizmetleri ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Ankara Yenimahalle ve Altındağ İlçe Belediyeleri Örneği*, (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kavruk H (2002). *Anakent’e Bakış-Türkiye’de Anakent Belediyeciliği ve Kent Hizmetlerinin Yönetimi*. Ankara: Hizmet-İş Sendikası Yayınları.

Koçak A (2004). Siyasal Davranış ve Kamuoyu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2 (3), 96-102.

Koyuncu E (2014). *Vatandaş Karnesi: Kamu Hizmet Performansının İyileştirilmesinde Vatandaşlardan Geri Bildirim Alınması, Katılımcılık Rehberleri*. Ankara: Başak Matbaa.

Lazarsfeld P vd. (1968). *The People’s Choice: How The Voter Makes Up His Mind In A Presidential Campaign*, New York: Columbia University Press.

Levine J K (2005). Voter Decision Making: The Tensions of Personal Identity, Personal Ethics, Personal Benefits. *American Behavioral Scientist*, 49 (1), 63-77.

Ökmen M ve Çağatay U (2014). Kamu Hizmeti Yerel Hizmet İlişkisi ve Açılımları Üzerine Notlar. *Yerel Politikalar Dergisi*, 6, 77-104.

Özel M, Eren V ve İnal E (2009). Yerel Siyaset ve Yerel Halkın Belediye Hizmetlerine Bakışı: Yerel Hizmetlerden Memnuniyet Düzeyi Üzerine Bir Araştırma. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*,1(1), 33-50.

Özer İ ve Meder M (2008). *Siyasal Katılma ve Seçmen Davranışı*. İstanbul: Ege Yayınları.

Özdamar K (2002). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi*. Eskişehir: Kaan Kitapevi.

Pektaş E K (2010). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 1-22.

Polat C ve Külter B (2008).Genç Seçmenler Gözüyle Siyasal Ürün (Siyasi Lider) Özellikleri: Ankara’daki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), 1-31

Rabinowitz G ve Macdonald S E (1989). A Directional Theory of Issue Voting. *The American Political Science Review*, 1(83), 131-143.

Roeder O vd. (2015). What Caused The Crime Decline? https://www.brennancenter.org/sites/default/files/analysis/What_Caused_The_Crime_Decline.pdf.Son erişim tarihi,03.04.2018.

Rosema M (1970). *The Sincere Vote: A Psychological Study of Voting*. Leiden: Febodruk.

Sniderman P vd. (2003). *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2013). İl Düzeyinde Yaşam Memnuniyeti 2013. Ankara: TÜİK.

Mülkiye Dergisi 42(1)

Karl Marx ve Ekonomi Politigin Eleştirisinin Bugünü

Mülkiye Dergisi'nin Mart sayısı (Cilt 42, Sayı 1), Kapital'in yayınlanmasının ardından 150 yılı geride bırakmış ve Mart ayında Marx'ın 200. yaş gününü kutlayacak olmamız sebebiyle Marx'ın ekonomi politik eleştirisini ele almak üzere ayrılmıştır. Sayının genel amacı, Kapital'in sunduğu ekonomi politik eleştirisinin, özellikle Türkiye'de, hâlihazırda sosyal bilimler içinde nasıl bir yer bulduğunu, bu eleştiriden doğan yöntemin bugün nasıl kullanıldığını ve ne bilgiler ürettiğini ortaya koyabilmektir.

Marx'ın ekonomi politik eleştirisini kullanarak üretilmiş olan sosyal bilimlerin her alanından çalışmaya yer vermeyi umuyor, katkılarınızı heyecanla bekliyoruz.

Dergimizin formatına uygun olarak hazırladığınız tam metin makalelerinizi **2 Şubat 2018'e** kadar dergimizin web sitesine yükleyerek veya **mulkiyedergisi@mulkiye.org.tr** adresine e-posta ile gönderebilirsiniz.

Tema editörü

Benan Eres

benaneres@gmail.com

Mülkiye Dergisi Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları

Mülkiye Dergisine gönderilecek yazıların daha önce yayımlanmış ya da başka bir dergide yayımlanmak üzere değerlendirme aşamasına girmiş olmaması gerekmektedir. Yazıların dergiye www.mulkiyederigi.org adresi üzerinden gönderilmesi gerekmektedir.

Mülkiye Dergisinde yayımlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Gönderilen yazıların yayımlanması yayın kurulunun kararına bağlıdır. Dergide yayımlanan yazılara telif ücreti ödenmez. Yazılar yayımlanmasa da yazar(lar)ına iade edilmez. Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı Mülkiye Dergisine aittir. Yayımlanmış yazının tamamının tekrar yayımlanması Mülkiye Dergisinin iznine bağlıdır. Mülkiye Dergisinde yayımlanan yazılardan kaynak belirtme koşuluyla alıntı yapmak serbesttir.

Mülkiye Dergisi, yılda dört kez yayımlanan ve çift kör hakemlik sistemine göre çalışan eleştirel bir sosyal bilimler dergisidir. Dergi, 2012 yılından itibaren COPE (*Committee on Publishing Ethics*) üyesidir. Bu nedenle, yazarlar ve dergide görev yapanlar COPE'un belirlemiş olduğu etik standartlarla bağlıdır. Söz konusu standartlara ilişkin detaylı bilgiye dergimizin internet sitesinden ulaşılabilir.

Genel Kurallar

i. Tüm yazılar (makale, kitap eleştirisi, vb.), MS Word programında, Calibri karakterinde, 11 punto ve 1,5 aralıkla yazılmalıdır. Yazının kapak sayfasında sadece yazının başlığı, yazar(lar)ın ad(lar)ı ve kurum bilgileri yer almalıdır. Yazışmaların yapılacağı adres belirtilmeli ve yazar(lar)ın açık posta adres(ler)i yanında, varsa faks numarası ve elektronik posta adres(ler)i de verilmelidir. İkinci sayfada özet ve anahtar sözcükler bulunmalıdır.

ii. Genel yazım kuralları için Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde (www.tdk.org.tr) yayımlanmakta olan esaslar benimsenmelidir.

iii. Makaleler, özet, anahtar kelimeler, sonnotlar ve referanslar da dâhil olmak üzere 7000-12000 kelime; kitap eleştirileri 1000-3000 kelime; diğer yazılar (vaka incelemesi, etkinlik değerlendirmesi, yorum vb.) 3000-6000 kelime arasında olmalıdır.

iv. Makaleler için 300-400 kelimelik Türkçe ve 300-400 kelimelik İngilizce özet ile her iki dilde beşer anahtar sözcük hazırlanmalı, 10 punto ve tek aralıkla yazılmalıdır.

v. Yazılarda en fazla dört düzeyde başlık kullanılmalıdır. Bu başlıklar hiyerarşik olarak şu biçimde yazılmalıdır:

Birinci Düzey Altbaşlık	:	XXXXXXXXXXXX (ilk harfi büyük ve koyu)
İkinci Düzey Altbaşlık	:	<i>XXXXXXXXXXXX</i> (ilk harfi büyük ve italik)
Üçüncü Düzey Altbaşlık	:	i) XXXXXXXXXXXX (i, ii, iii, vb. ile başlar)
Dördüncü Düzey Altbaşlık	:	- XXXXXXXXXXXX (Tire işaretiyle başlar)

vi. Yazılarda, paragraf başı içeriden olmamalı, iki paragraf arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

vii. Yazılarda, açıklama notu dipnot olarak değil sonnot biçiminde verilmelidir. Yazarların açıklama notu sayısını asgari düzeyde tutmaya özen göstermeleri beklenmektedir. Makalenin sonuna eklenecek sonnotlar, 10 punto ve tek aralık yazılmalı, iki sonnot arasında bir satır boşluk bırakılmalıdır.

viii. Yazılarda kullanılan grafik, fotoğraf, tablo vb. görseller, metin içerisinde uygun yerlere yerleştirilmelidir. Bu tür görseller Tablo1, Tablo2, Şekil1, Şekil2, Ek1, Ek2 biçiminde sıralanmalıdır.

ix. Kapak sayfası dışında, metin içerisinde yazar(lar)ın adı yer almamalıdır. Kaynakçada yazar(ar)ın kendi çalışmalarına referans verilmişse, yazar(lar)ın adı yerine yalnızca "Yazar" ifadesi yazılmalı ve yıl belirtilmeli, yazar(lar)ın çalışmalarına dair başka hiçbir bilgi (makale başlığı, kitap adı, vb.) yer almamalıdır. Yazar(lar)ın adı ayrıca Word formatındaki metnin 'Özellikler' seçeneğinden de silinmelidir (Bu seçeneğe Microsoft Word programının 'Dosya' bölümünden ulaşılabilir).

x. Alıntılar çift tırnak (" "), vurgulama için ise tek tırnak (' ') kullanılmalıdır.

Referans Kuralları

Makalelerdeki referanslar Harvard sistemine göre yazılmalıdır. Buna göre;

i) Bir kaynağa genel olarak referans verilecekse ve yazarının adı metinde geçiyorsa, parantez içinde sadece eserin yayın yılı yer almalıdır.

Örnek: Özbek (1999) bu konuda daha eleştirel bir tutum sergilemektedir.

ii) Bir kaynağın belli bir sayfasına (veya sayfa aralığına) referans verilecekse ve yazarının soyadı metinde geçiyorsa, parantez içinde yayın yılı ve sayfa numarası/ sayfa aralığı yer almalıdır.

Örnek: Sömürgecilikle emperyalizmi karşılaştıran Ferro (2002: 48) ...

iii) Bir kaynağın belli bir sayfasına (veya sayfa aralığına) referans verilecekse ve

yazarın adı metinde geçmiyorsa, parantez içinde yazarın soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası yer almalıdır.

Örnek: Savaşın örgütlenmesi, devletlerin karakterinde belli bir farklılaşma yaratmıştır (Tilly, 2005: 40-44).

iv) Birden çok yazarlı bir kaynağa atıf yapılırken yazarların soyadları arasına “ve” konmalıdır. Şayet yazar sayısı üçten fazlaysa ilk yazarın soyadından sonra “vd.” yazılmalıdır.

Örnek: Komünist Manifesto’da da belirtildiği gibi (Marx ve Engels, 1998: 55), ...

Örnek: 20. yüzyıla ilişkin bir diğer önemli çalışmada (Best vd., 2006), ...

v) Bir konuda birden çok kaynağa aynı anda referans verilecekse, bu kaynakları ayırmak için “;” işareti kullanılmalıdır.

Örnek: Bismarck’ın kurduğu ittifaklar sistemi (Armaoğlu, 1975: 184-212; Ülman, 2002: 144-157) ...

vi) Bir yazarın aynı tarihli birden çok kaynağı kullanılmışsa, bu kaynakların yayın yıllarına bitişik olarak a, b, c ... harfleri konulmalıdır.

Örnek: Çetin Altan, son altı ay içinde bu konuyu üç kez ele almıştır (2012a; 2012b; 2012c).

vii) Bir yazarın farklı tarihli kaynaklarına aynı anda referans verilecekse bu kaynakların yayın yılları arasına virgül konulmalıdır.

Örnek: Osmanlı tarihiyle ilgili çalışmalarında Timur (1994, 1996, 1998), ...

viii) İkincil kaynağa referans verilecekse önce ikincil kaynağa ait bilgiler verilecek, bunun ardından “aktaran” ifadesi yazılarak ve aktaran kaynağa ait bilgiler belirtilecektir.

Örnek: 1983-1986 döneminde Fransa’nın Bask bölgesinde GAL tarafından yapılan eylemlerde, 10’u ETA’yla hiçbir bağı bulunmayan Fransız olmak üzere 27 kişi hayatını kaybetmiştir (Roller, 2002: 116 aktaran Aktoprak, 2010: 382)

ix) Bir kurumun yayınına referans verilecekse kurum adı, yayın yılı ve varsa sayfa numarası sırasıyla yazılmalıdır.

Örnek: Konuyla ilgili veriler (TÜİK, 2011: 7) ...

x) Süreli yayınlara referans,

- Köşe yazısı/makale: Yazarın soyadı, yılı ve sayfa numarası.

Örnek: Balyoz davasıyla ilgili eleştirilerin dile getirildiği bir yazıda (Çetinkaya, 2012: 5) ...

- Yazarı belli olmayan haber: Yayının adı (*İtalik*), tarihi ve varsa sayfa numarası.

Örnek: Düşürülen uçakla ilgili olarak ortaya atılan bazı iddialar (*The Economist*, 2012: 16) ...

xi) Elektronik kaynaklar:

- Bir internet sitesinde yazarı belli olmayan bir kaynağa verilecek referanslar sonnotlarda, Belgenin başlığı, (belge tarihi). İnternet adresi. Son erişim tarihi, GG/AA/YYYY biçiminde yazılmalıdır.

Örnek: The Monnet Plan. <http://www.cvce.eu/recherche/unit-content/-/unit/5cc6b004-33b7-4e44-b6db-f5f9e6c01023/4802c240-1497-4127-9b14-f7b6896d6fd9>. Son erişim tarihi, 15/10/2012.

- Süreli yayınlarda yazarı belli olan kaynağa referans: Yazarın soyadı ve yayın yılı.

Örnek: Balyoz davasıyla ilgili eleştirilerin dile getirildiği bir yazıda (Çetinkaya, 2012) ...

xii) Metin içerisinde yer alan alıntılarını kısaltmak için üç nokta şu şekilde kullanılmalıdır:

Örnek: Günümüzde devletin içine düştüğü zor duruma ilişkin şu saptama yerindedir:

Devlet şimdi çok daha sorunlu bir konumdadır. Bir yandan ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemesi talep edilmekte, öte yandan ise, yine ulusal çıkar adına, ulusötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha çekici ve kârlı iklimlere doğru sermaye kaçışını... engellemek için "iş hayatı açısından çekici bir ortam" yaratmaya zorlanmaktadır. (Harvey, 1999: 195)

Örnek: Bu açıdan bakıldığında "paradoksal biçimde, köylü devriminin nihai zaferi... köylülüğün sonunu getirir" (Hardt ve Negri, 2004: 140).

xiii) Dört satırı geçecek alıntılar için bir satır atlanarak içeriden paragraf başı yapılmalı ve alıntı, tırnak içinde olmaksızın, 1 satır aralığında ve 10 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.

Örnek: Günümüzde devletin içine düştüğü zor duruma ilişkin şu saptama yerindedir:

Devlet şimdi çok daha sorunlu bir konumdadır. Bir yandan ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemesi talep edilmekte, öte yandan ise, yine ulusal çıkar adına, ulusötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha çekici ve kârlı iklimlere doğru sermaye kaçışını... engellemek için “iş hayatı açısından çekici bir ortam” yaratmaya zorlanmaktadır. (Harvey, 1999: 195)

Örnek: Günümüzde devletin içine düştüğü zor duruma ilişkin Harvey (1999: 195) şu saptamayı yapmaktadır:

Devlet şimdi çok daha sorunlu bir konumdadır. Bir yandan ulusal çıkar adına büyük sermayenin faaliyetlerini düzenlemesi talep edilmekte, öte yandan ise, yine ulusal çıkar adına, ulusötesi ve küresel finans kapitali cezbetmek ve daha çekici ve kârlı iklimlere doğru sermaye kaçışını... engellemek için “iş hayatı açısından çekici bir ortam” yaratmaya zorlanmaktadır.

xiv) Kişisel görüşmelere verilecek referanslar şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Bu konuya kuşkuyla yaklaştığını belirten Çelenk (Kişisel görüşme, 10.12.2012)...

Kaynakça Yazımı

Makalenin sonuna eklenecek Kaynakça, 10 punto, tek aralık ve Harvard sistemine göre yazılmalıdır. Buna göre;

- i) Tüm kaynaklar, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır.
- ii) Yazarların soyadları, sadece baş harfleri büyük olacak şekilde yazılmalıdır.
- iii) Bir yazarın birden çok eserinden yararlanılmışsa, yazarın adı her eser için yeniden yazılmalı ve sıralama eserlerin tarihlerine göre eskiden yeniye doğru yapılmalıdır.
- iv) Kaynakça yazımı için gerekli olan bilgilerin eksik olması halinde aşağıdaki işaretler kullanılacaktır:

tarih yok	t.y.
basım yeri yok	y.y.
yayıncı yok	yay.y.

v) Kitap şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Kurlansky M (2005). *1968: The Year That Rocked The World*. London: Vintage.

Örnek: Marx K ve Engels F (1998). *Komünist Manifesto*. Çev. M Erdost, Ankara: 118

Sol Yayınları.

Örnek: Oran B (der) (2001). *Türk Dış Politikası*. Cilt I, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Örnek: Best A vd. (2008). *Uluslararası Siyasi Tarih: 20. Yüzyıl*. Çev. T U Bilge ve E Kurt, İstanbul: Yayın Odası.

vi) Derleme kitapta bölüm şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Ferrarotti F (1997). Bir Karşı Kültürün Doğuşu: Kropotkin'den Sakharov'a. İçinde: F Mayor ve A Forti (der), *Bilim ve İktidar*, Çev. M Küçük, Ankara: TÜBİTAK, 107-123.

Örnek: Akdeveliöđlu A ve Kürkçüođlu Ö (2001). Orta Doğu'yla İlişkiler. İçinde: B Oran (der), *Türk Dış Politikası*, Cilt I, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 357-369.

vii) Dergiden makale (söz konusu dergide aksi belirtilmedikçe) şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Okay M O (2003). Modernleşme ve Türk Modernleşmesinin İlk Dönemlerinden İnanç Krizlerinin Edebiyata Yansıması. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 3, 53-64.

Örnek: Cooke P (1988). Modernity, Postmodernity and the City. *Theory, Culture and Society*, 5(2-3), 475-492.

Örnek: Türel O (2011). 2011 Yazında Orta Doğu'yu Düşünürken. *Mülkiye Dergisi*, 35(3), 9-60.

viii) Tez şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Albayrak Ö (2003). Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa Refah İlişkisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

ix) Süreli yayınlar şu şekilde yazılmalıdır:

- Yazarı belli olan haber/köşe yazısının yazımı

Örnek: Zeyrek D (2012). Savaş Değil Barış. *Radikal*, 19 Ekim, 7.

- Yazarı belli olmayan haber şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Radikal (19/10/2012). Yüksekova'da bir okul kundaklandı. 12.

x) İnternet kaynakları şu şekilde yazılmalıdır:

- Süreli yayında yazarı belli olan haber/köşe yazısının yazımı

Örnek: Zeyrek D (2012). Savaş Değil Barış. *Radikal*, 19 Ekim. Son erişim tarihi, 21/10/2012.

- Süreli yayında yazarı belli olmayan haber şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: *Radikal* (19/10/2012). Yüksekova'da bir okul kundaklandı. Son erişim tarihi, 21/10/2012.

- Yazarı belli olmayan kaynakların yazımı

Belgenin başlığı. internet adresi. Son erişim tarihi, GG/AA/YYYY.

Örnek: The Monnet Plan. <http://www.cvce.eu/recherche/unit-content/-/unit/5cc6b004-33b7-4e44-b6db-f5f9e6c01023/4802c240-1497-4127-9b14-f7b6896d6fd9>. Son erişim tarihi, 15.10.2012.

- Yazarı belli olan kaynakların yazımı

Yazarın soyadından sonra adının baş harfi (varsa tarih). Belgenin başlığı. internet adresi. Son erişim tarihi, GG/AA/YYYY.

Örnek: Chomsky N (06.10.2012), Issues That Obama and Romney Avoid. <http://www.zcommunications.org/issues-that-obama-and-romney-avoid-by-noam-chomsky>. Son erişim tarihi, 19.10.2012.

x) Kurum raporu şu şekilde yazılmalıdır:

Kurum adının kısaltması (Kurumun tam adı) (belge tarihi). Belgenin başlığı. Yayın yeri: Kurum adı/yayıncı.

Örnek: TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2011). İstatistiklerle Türkiye 2011. Ankara: TÜİK.

xi) Kişisel görüşme şu şekilde yazılmalıdır:

Örnek: Taner Timur'la kişisel görüşme, 27.09.2012.

xii) Yazı içinde referans verilen ikincil kaynaklar Kaynakça içinde gösterilmemelidir.